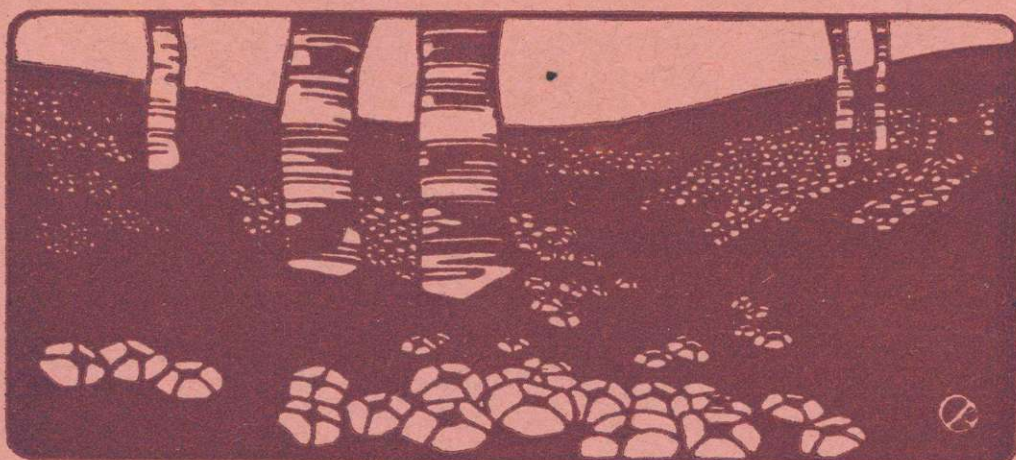

DOM IN SVET

**KNJIŽEVNOSTI
UMETNOSTI ::**

Letnik 27 – Štev. 3-4

Listnica uredništva. J. O. v A. nam piše: »Dom in Sveta' 1. in 2. zvezek t. l. vračam in ga ne sprejem več, ker mi več ne ugaja. Ko postane 'Dom in Svet' — sedaj 'list za bogočastje' — zopet objektivni list za umetnost, znanost in prosveto, ga bodem z veseljem zopet naročil. Molitvenikov izdaja t. č. že Mohorjeva družba več ko dovolj. Tudi imamo 'Bodečo Nežo', 'Ilustrovani tednik' in drugih primernejših listov za nekatere slike in odstavke iz 'Dom in Sveta'. Vsi glavni in stranski oltarji in kipi vseh gorskih kapel in kapelic pa menda malo koga zanimajo.« — Mohorjeva družba in njeni molitveniki urednika nič ne brigajo, toda tega gospoda še manj, ker ni član M. D., in je tedaj predrznost, če ji hoče dajati kakršnakoli navodila. Kar se pa tiče »Dom in Sveta«, bo urednik z vsemi svojimi močmi skrbel, da se temu gospodu ne bo treba z veseljem zopet naročati na »Dom in Svet«. Za prosveto bosta izvrstno skrbela »B. N.« in »I. T.«, »Dom in Svet« bo imel z resnejšimi stvarmi opraviti. — **Corrige.** V 1.—2. številki »Dom in Sveta« se je vrnilo nekaj pomot, ki jih tukaj popravljamo. V članku dr. I. Preglja str. 32, 2. stolpec, 3. vrsta zgoraj beri *Polonij* nam. Blonij; str. 33., 2. stolpec, 7. vrsta zgoraj beri *Jacka* nam. Jarka. — V članku I. Grafenauerja na str. 66. naj se popravijo naslednje napake: V 1. stolpcu, opomnja 1. se mora brati (vrsta 2. in 13.) *Kašič*, ne *Kačič*; vrsta 10. je prav *incuriae*, napačno *iniuriae*. Tudi naj se bere vrsta 11. *Pozneje* nam. *Poznejše*. V 2. stolpcu 29. vrsta naj se bere *Kataičiča* nam. *Kataičiča*. — V prihodnji številki objavimo članek g. J. Dostala o impresionizmu. Kot uvod k tej razpravi naj služita Tizianova in Velazquezova slika, ki ju prilagamo 3—4. številki.

VSEBINA.

Dr. Fr. Detela: Spominska plošča (Konec)	73	Stanko Majcen: Povestice	107
Jos. Mantuani: Tanagrejske sohice	84	France Bevk: Bela smrt	114
F. S. Finžgar: Veriga	90	Narte Velikonja: Med dvema stenama	117
Silvin Sardenko: Cerkev na gori	95	Dr. A. Breznik: Razvoj novejšje slovenske	
— — Odgovor brez odgovora	95	pisave pa Levčev pravopis (Dalje)	121
— — Tajivka	95	Književnost	125
— — Skoz vas	95	Glasba	129
— — Pesem	95	To in ono	130
Jos. Lovrenčič: Ljubezen	96	Drobiž	136
— — Sfinga	96		
— — Misli v rojstni noči	96	SLIKE.	
Ivan Pregelj: Legenda	97	Umetniške priloge: Tizian: Kristusovo kronanje. —	
— — Slika	97	Velazquez: Vezilje preprog. — I. Vešin: Kmečka	
— — Impresionizem	97	svatba pozimi. — Z. Ajdukiewicz: Konji na paši	
— — V tisti minuti	97	v Ukrajini. — Tanagrejske sohice.	
Ivan Cankar: Črtice	98	Pri Marijinem vodnjaku v Nazaretu	83
Dr. J. Šilc: Enrica von Handel-Mazzetti		Vinjeti	124, 135
in njen roman (Dalje)	102		

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca. — Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v Katoliški Bukvarni.

Urednik: dr. Izidor Cankar v Ljubljani, Marijanišče. — Založnik in lastnik: **Katoliška Bukvarna.** Tiska **Katoliška Tiskarna** v Ljubljani.

Župan Lomast se je odpravil drugega dne k župniku, da poizve, kdaj se je rodil slavni Škorec, da povabi gospoda na sodelovanje pri slavnosti in mimo-grede tudi zase kaj opravi. Lomast je bil namreč praktičen politik, kakršnih zahteva današnji čas. Držal se je vedno močnejše stranke, in sicer iz prepričanja, po svojih načelih, tako da bi bil takoj prestopil k nasprotnikom, kakorhitro bi ti dobili premoč. Da so ga imeli nekateri za neznačajnega, je čudno, ko je vendar doslednost po načelih bistvo vsakega značaja. Nastopal je Lomast navadno oblastno, pohlevno le tedaj, če je čutil na nasprotni strani premoč. Zato je s ponižnim smehom okrog mastnih ustnic upiral okrogle oči v dobrodušnega župnika, ko je pripovedoval, kako nameravajo proslaviti rajnega Vrbana Škorca in kako so hoteli nekateri — »prosim, gospod župnik, to zaupno! — imenoval jih ne bom, ker jih vsi dobro poznamo« — gospoda župnika kar prezreti; on pa da se je potegnil zanj in tudi dosegel, da se bo pričela slavnost s sveto mašo, kakor se kristjanom spodobi.

Župnik je stisnil možu roko in menil, da naj le storé, kar se jim zdi potrebno; on da bo tudi prispeval k stroškom.

»A jaz znam tudi prijeti ljudi, gospod župnik,« je poudarjal Lomast. »Ali še veste, kako sem jih ugnal, ko so se ustavljali popravilom pri cerkvi, ki so bila vendar tako potrebna? Zdaj Vam bomo pa prezidali hleve, ker je sramota za našo župnijo, da ima župnik svojo živino v takšni podrtiji. To bom vse jaz uredil; Vam ne bo treba nič prigovarjati, nič prositi.«

»Lomast,« je dejal župnik, »Vi ste moja desna roka.«

»In roka roko umiva; kaj, gospod župnik?« je z uslužno zaupnostjo pokimal Lomast. »Morda bi se dalo tako napraviti, da bi dobil jaz v posojilnici kakih dvajset tisoč. Saj zase ne potrebujem, ampak revnemu kmetu bi rad pomagal. Marsikak siromak, ki se sramuje prositi v posojilnici, se zateče k meni; a jaz ne morem vsem pomagati, ker nimam.«

»Kar se bo dalo storiti, bom storil,« je odslavljal župnik sladkega moža, ki se je še na stopnicah obračal in klanjal. »Naš mož, pošten mož,« si je župnik mel roke.

Zvečer je pripeljal Škorec še soseda Rjavkarja k Lomastu, in prišel je tudi krčmar Mlakar, nekaj tekmeč Lomastov.

»Slavni Vrban Škorec je poklical zopet vina na mizo,« je dejal Lomast in postavil poln štefan pred družbo. Gospodinja pa je prinesla velik krožnik suhega mesa.

Ivan je imel že zopet svoje pomisleke; zato je sklenil malo jesti in malo piti. Nasprotno pa je menil Škorec, da veže strica dolžnost, da plača pred vsem za njega, stričnika, potem šele za druge; on je jedel in pil z najlažjo vestjo.

Ko se je žeja in lakota podela, je prebral Ivan genljiv poziv rodoljubnim srcem, naj se spomnijo pozabljenega in v življenju preziranega pisatelja, naj se vsaj umrlemu oddolže, ker niso živega cenili po zaslugah.

»Ni slabo,« je dejal Lomast in pil.

»Tako genljivo,« je pristavil Mlakar in založil kos svinjine, »da bodo tekale ljudem solze iz oči.«

»In krone iz žepov,« je dodal Janko.

»To bomo videli,« je menil Škorec. »Pisanje je lepo; tega ne bom tajil; lahko bi se bilo pa tudi še pristavilo, da slavnega Vrbana stričnik še živi. Marsikdo bi se potem tudi njega spomnil; zakaj stric ne potrebuje več, stričniku bi pa prav prišlo.«

»Denar se bo pošiljal seveda meni,« je nadaljeval Lomast; »zakaj mene poznajo povsod.«

»Tudi meni bi se lahko pošiljal,« je menil Škorec.

»Kam pa! V Hrastje?« ga je zavrnil Lomast. »Saj še pošte nimate. To bi bila neumnost.«

»Vrban je bil pa le v Hrastju doma,« se je zagovarjal Škorec, »in ne na Mlaki, če imate prav pošto in župnijo.«

»Zastran maše,« je poročal Lomast, »sem že jaz z župnikom govoril. Mlakar, ti boš streljal; naroči smodnika!«

»Streljal bom,« je dejal Mlakar; »prosil bom pa tudi dopustila, da bi v Hrastju tisti dan točil. Ljudi se bo nateplo dosti, in žejo bodo trpeli.«

»Saj bi jaz tudi lahko točil,« je pripomnil Škorec, »ker sem stričnik.«

»Ampak patenta nimaš, Škorec, patenta,« je dejal Mlakar.

»To ni na dnevnem redu,« je odločil Lomast. »Preden preidem k naslednji točki, bi še vse gospode na nekaj opozoril. Mi pridemo povsod

med ljudi, v gostilnici, pred cerkvijo, in če se kdo kam pelje: nabirajmo tudi sami za slavnost. Gospod Ivan, Vi znate imenitno govoriti na dušo; Vam se ne bo izlepa kdo ustavil. Gospoda nadučitelja pozna vsa župnija; on lahko tudi v šoli namigne tako in tako. Otroci bodo povedali doma, in starši bodo dajali, ta več, ta manj; ta rad, ta nerad; denarju se to ne pozna nič. To pa jim je treba povedati, da naj nosijo k meni. Škorec, tvojo hišo bodo hodili gledat. Kadar pride kdo, potrka mu na srce ali ti ali pa Rjavkar. Če primakne vsak nekaj malega, se bo precej nabralo, in kaj bi hodili zastonj gledat! Slavnostni govor bo sestavil gospod Ivan. Čez en teden mi ga že lahko prinesete.«

»Še prej,« je dejal Ivan.

»Kaj pa petje, gospod nadučitelj?«

»Brez skrbi!« je dejal Janko. »Če boste Vi tako gotovi o pravem času kakor jaz, pojde vse gladko.«

»Po vajah pripeljite pevce enkrat ali dvakrat k meni! Parkrat jih slavnostni Vrban Škorec lahko napoji, ker mu bodo peli; jaz jih moram tudi, kadar mi zapoje za god.«

»Bolj na roke,« je menil Mlakar, »bi bila pevcem moja gostilnica.«

»To ne gre,« je dejal Lomast, »ker bi bilo treba potem poračuniti; tukaj bo pa denar že pripravljen. To je torej tudi v redu. Zdaj moramo govoriti še o plošči ali tabli, ki se bo vzdala. S kamnosekom Filipom sva se že dogovorila. On ima dve prav lepi plošči in poceni; samo črke bo treba izklesati. Kaj naj se napiše?«

»To je jasno,« je dejal Ivan in podal županu listek. »V tej hiši se je rodil tega in tega dne slovenski pisatelj Vrban Škorec. Dokler slovenski rod hodi po zemlji tod, bode slovelo njegovo ime.«

»Izvrstno,« je dejal Janko, »in se dá tudi zapeti.«

»Prav dobro,« je potrdil Mlakar.

»Torej smo vsi za to,« je povzel Lomast.

»Tole bi jaz prosil,« je menil Škorec, »da bi se na tabli še pristavilo, da prodaja stričnik v Vrbanovi rojstni hiši tobak.«

»To ne gre,« je ugovarjal Ivan; »prodaja tobaka ni v nobeni zvezi z Vrbanom.«

»Z Vrbanom ne,« je dejal Škorec, »z njegovo rojstno hišo pa.«

»Škorec, to ni nič,« je odločil Lomast. »Če mi kaj takšnega zapišemo, bi se nam otroci smejali.«

»In otrok otroci,« je dodal Janko.

»Toda tobak pa res prodaja Škorec,« se je potegnil Rjavkar za soseda. »Malo opaldo ima. Kar je res, je res.«

»Vi me hočete izriniti,« je udaril Škorec ob mizo; »toda jaz se ne dam. Kdo je stričnik? Jaz, in jaz da ne bi imel tukaj nobene besede? Glejte si jih! V mojo hišo hočejo vzdati tablo, zapisati pa tako, da ne bo živa duša vedela, da je bil Vrban moj stric! Odškodnine ne dobim nobene —«

»Saj piješ,« mu je presekala besedo Lomast.

»Ali vi ne pijete? Ali ste pa vi kakšni stričniki? Glej jih, zlodejev, kako me hočejo potisniti v stran! Kar odriniti me hočejo.«

Odborniki so pogovarjali razjarjenega stričnika in mu dokazovali, da ni na vsem svetu spominske plošče, ki bi priporočala tobak; potem bi moral stati na plošči še cesarski orel.

»Zakaj pa ne?« je dejal Škorec. »Saj je bil moj stric tudi cesarski človek. Ali ni bil pri sodnji?«

»Orla imaš vendar na leseni tabli nad vrati,« se je hudoval Lomast. »Ali prodajaš tobak na vseh oglih svoje hiše?«

Ivanu je bilo hudo pri srcu, ko se je trudil vneti stričnika Škorca za višje nazore in čul iz puhlih njegovih ugovorov samo cvenk denarja.

»Le preveč gleda na svojo korist,« je vzdihnil proti Janku.

»S tem brani najuspešneje svoj dom, dom slavnih Škorcev,« je opravičeval stričnika Janko.

Pravega soglasja ni bilo ta večer. Škorec in Rjavkar sta bila prepričana, da hočejo Mlačani odriniti Hraščane, kar se jima je zdelo tem krivičnejše, ker se niso mogli ponositi Mlačani z nobenim veljakom, ki bi se oddaleč dal primerjati z Vrbanom Škorcem.

»Odriniti, Rjavkar, se midva ne dava,« je modroval srditi Škorec domov grede. »Ali je bil Vrban Škorec Mlačan? O, radi bi ga imeli, radi!«

»Toda Vrban je naš in ostane naš,« je pritrdil Rjavkar.

»Kako to misliš, Rjavkar? Naš!« je ustavil soseda Škorec. »Vaš vendar tudi ni bil. Naš se pravi Škorčev.«

»No seveda; iz Hrastja je bil pa vendar.«

»Škorčev iz Hrastja,« je poudaril Škorec.

Nekako soparno je postalo med obema Hraščanoma. Umolknila sta oba. Škorcu je prišlo na misel, da se še na soseda ne more prav zanesti, da si hoče zdaj še Rjavkar prisvojiti imenitnega strica, kakor da bi bil Vrban kak občinski pisatelj. Vsak si ga že bo lastil!

Rjavkarju pa se je zdel soseda ošaben in ne-hvaležen. Ali je njegova zasluga, da je imel takšnega strica? Ali je zato on kaj boljši, kaj modrejši ali imenitnejši? »Če bi bil tudi papež moj

stric, škof zaraditega jaz še nisem. Ej, moški smo, na tuj račun; na mizo kličemo, ker drug plačuje.»

Ko je tako zavračal Rjavkar v svojih mislih škorčevo nadutost kot neutemeljeno in neopravičeno, se je oglasilo v njegovem srcu že tudi tisto grdo čuvstvo, ki se ga človek najkesneje zave in najteže odkriža, oglasila se je zavist. V slavi svojega soseda je čutil on svoje ponižanje. Poprej sta stala na isti stopnji, škorec celo toliko nižje, kolikor je bila Rjavkarjeva hiša višja; zdaj se je povzdignil škorec čez soseda, brez svojih zaslug. To boli, to budi odpor. Zavist je demokratičen greh, ki ne trpi, da bi se kdo povzpел čez druge. Enakost je geslo; prostost in bratstvo se ne zdita tolikega pomena. Rjavkar je zagledal v škorcu tihega nasprotnika, ki njega ponižuje, in nevoščljivca, ki niti mrvice slave ne privošči drugim Hraščanom. In pri Lomastu se je on zavzemal zanj! Zdaj ima zahvalo. Tako daleč je prignala naposled zavist Rjavkarja, da se mu je zdelo, da bi bilo najprijetnejše, če bi slavni Vrban sploh ne bil živel, potem pa, da bi se vsaj slavnost razbila.

Prav hladno sta se ločila soseda.

Ivan pa je tarnal proti Janku, kako težko je vneti naše ljudi za skupno delo.

»Nič se ne boj!« ga je tolažil Janko. »Pri skupnem delu je vedno prepir. Pevci se razpremo petkrat, preden kaj skupaj spravimo. Nazadnje pa le gre. Samo odnehati se ne sme. Ti pojdi svojo pot naprej! Če odleti polovica spremljevalcev, prideš z drugimi vendar do cilja. Plošča se bo vzdala, ti boš imel imeniten govor, in mi bomo peli, da se bo zemlja tresla. Naj bodo težave, kakršne hočejo; pevci so rešilno društvo v vseh stiskah. Zakaj pa vpletajo dramatik med igre lepo petje? Zato da jim odpuščajo poslušalci dramatične grehe. Tebi priskočijo pa še narodne noše na pomoč. Zatorej nič batil!«

Po Hrastju, po Mlaki in po sosednjih vaseh se je širil glas o slavnem Vrbanu škorcu; od začetka negotovo, previdno, potem vedno odločneje in pogumneje. Ko pa je izšel v novinah Ivanov navdušeni poziv, so se poskrili dvomljivci in ugovarjalci po kotih, kakor se poskrijejo škorčevi ali tudi Rjavkarjevi šcurki, kadar posije v to in ono hišo beli dan. Novine so šle iz rok v roke; ta jih je bral naglas, ta tiho; ta je razumel takoj, zakaj da gre, drugemu se je moralo razložiti; vsem so polnile srca prijetne misli o časti in slavi, ki jim jo je bil naklonil imenitni rojak. Posebno trdo in pokoncu so hodili Hraščani. »Presneta reč, kdo bi si bil mislil!« je rekel marsikdo. — »O Vrbanu jaz nikoli, ker sem ga poznal,« je dejal drugi. — »Škorec se bo pa tudi moško nosil.« — »Lahko,

kdor ima takšnega strica.« — »Šimnov Ivan zna dobro povedati.« — »Kaj bodo li vse naredili?« — »Jaz bom postavil maje, ker imam nekaj smrek posekanih.«

Tako so se v nemali ljubi rojaki ob ognju, ki ga je bil zanetil Ivan. O slavlencu samem ni vedel pravega nihče nič; ugibali so sem in tja in pripisovali slavnemu Vrbanu najraznovrstnejših zaslug. Skrivnosten mrak je obdajal imenitno ime.

Toliko pametni so pa bili Hraščanje in Mlačani tudi, da so vedeli, da stane vsaka slavnost denar. Zato so začeli nabirati, ne tolikanj med seboj kolikor po drugih krajih in pri drugih ljudeh; po pravici; zakaj oni so bili že izpolnili svojo dolžnost, ko so dali rojakom takšnega moža. Če je sedel kak Hraščan ali Mlačan v tuji družbi, je vedno sukal pogovor tako, da je nanesla beseda slavnega škorca; potem pa je potrkal na rodoljubna srca, in marsikje se mu je odprlo. »Kar je iz Hrastja in z Mlake doma, to zdaj vse pobira; kakor pogorelci hodijo okrog,« se je marsikdo jezil in plačal.

Obnesla se je ta bera posebno semanji dan na Mlaki. Po gostilnicah in ob šotorih so hodili slavilci velikega škorca, spominjali prodajalce in kupovalce narodne dolžnosti in tarnali o hudih stroških. Ivanu se je zdelo, da navdušenje že prekipeva; zato ga je tudi grabila jeza, ko je doma pri večerji porožljaval hlapec s srebrnim denarjem, češ, da je toliko nabral na semnju.

»Kako pa, da si ti pobiral?« ga je vprašal.

»Primerilo se je tako,« je dejal hlapec. »Vsi so pobirali, sem pa še jaz iztegnil roko; za slavnega škorca, sem dejal, in pet kron sem imel kmalu skupaj.«

»Oddati jih moraš Lomastu,« je velel Ivan.

»Kadar bodo oddali drugi,« je menil fant, »bom še jaz; prej pa ne.«

Po drugih krajih slovenske domovine pa ni budila slavnost tistega zanimanja, ki so ga Hraščani in Mlačani pričakovali. Prispevki so dohajali redko in pičli.

»Kadar bodo drugi nabirali,« se je hudoval Lomast, »bomo mi tudi tako storili. Čez sedem let vse prav pride. Danes meni, jutri tebi. Zdaj smo vsaj spoznali vzajemnost, za katero so vsa usta polna in vsi žepi prazni. Ampak slavnost se bo izvršila, in če ne dobimo nobenega krajcarja več. Vaš govor, gospod Ivan, je dober, morda nekoliko predolg; toda boljše, kakor če bi bil prekratek; ujeti se dá predolga obleka, skrpane ne nosi nihče rad. Če si dolgega govora le nekoliko zapomniš, boš vsaj nekaj povedal. Ali ni tako? To bomo vse naredili.«

Škorec se je pa doma z ženo temeljito posvetoval. Oba sta bila teh misli, da hočejo odborniki Škorca tako v kraj dejati, da bi se izza strica še vun ne videl. Mož je bil nejevoljen in spričo toliko nasprotnikov malodušen; žena, ki je videla samo krivičnost takega postopanja, je bila ogorčena in pogumna.

»Le meni verjemi,« je dejala, »da govori iz teh Mlačanov gola nevoščljivost. Stricu privoščijo čast, ker je že mrtev; tebi, ki še živiš, ne. Stric pa je bil naš, in noben živ človek nam ga ne more vzeti, in Mlačani ne spravijo takega moža vkup, če se vsi na glavo postavijo. Stvar je pa taka, da jih imaš ti vse v rokah. Če se ne bo bralo na tisti tabli tako, kakor je tebi prav, bodo morali drugo vzidati, ki bo tebi všeč; zakaj slavnost se mora izvršiti; dan je napovedan.«

»Lenka, ti imaš prav,« je dejal mož. »Glej, jaz sem mislil časi, da je Bog žensko tako ustvaril, da ima telo in voljo, uma pa ne. Zdaj pa vidim, da niso vse takšne. Pametno si mi svetovala. Mlačani ne bodo gospodarili po moji hiši. Ta bi bila res lepa, da bi trume, ki bodo semkaj romale, ne smele zvedeti, da sem jaz imenitnega Vrbana stričnik.«

Zavest, da se lahko znosiš nad nasprotnikom, ohladi najhujšo jezo. Škorec, ki ni bil našel od tistega časa, ko je bil odkril Šimnov Ivan stričevo slavo, ne podnevi, ne ponoči pravega pokoja, je spal zdaj tako sladko, kakor da bi se mu še ne sanjalo ne, čigav stričnik da je; v resnici pa se mu je dve noči zaporedoma sanjalo, da je že vzdana v njegovo hišo plošča, kjer se blešči tudi njegovo ime, v zvezi z malo opaldo. Kaj se je menil on zdaj za Mlačane, kaj za soseda Rjavkarja pomoč, ko si je lahko sam pomagal!

Rjavkarju se s to samozvestjo ni prikupil. Ta si je mislil, da mož visoko leta, in natihem želel, da bi nizko padel. Škorec pa je vedel, da bodo vsi drugi niže popadali. Če sta prišla oba soseda skupaj, sta zabavljala skupno čez Mlačane; kakorhitro sta bila vsaksebi, sta že zabavljala drug čez drugega.

Zabavljali so pa drugi odborniki tudi, ker je predsedalo Lomastovo velevanje vsem. Posebno se je pritoževal Mlakar, ki ni še imel dopustnice, da bi v Hrastju točil. Lomast je vedno le govoril, da bomo že naredili; zgodilo se pa le ni.

Ivan je bil zatorej v velikih skrbah, kako se bo izvršila naloga. Vsaka zabavljica, naj je bila naperjena proti komurkoli, je zbolela njega; kadar se je pridušil kak odbornik, da mu nič mar ni, če se tudi vse razbije, je strepetala njegova duša. In pri vsem tem se je moral on premagovati,

da ne bi vlil olja v ogenj; drugi so se prepirali z lahkim srcem, on se je miril s težkim.

Janko, ki ga takšne sitnosti niso spravljale iz ravnodušja, ga je tolažil, da naj se ne meni za take malenkosti; ljudje da se po vaseh povsod prepirajo in povsod zabavljajo; zakaj drugega veselja tako nimajo na tem svetu; vse da se bo dobro izpeljalo; če se kaj malega pokazi, ni to nič hudega. »Ljudje ne zamerijo tistemu, ki je kaj polomil, nič; še smejejo se mu. Ali zameri kdo domačemu pesniku, če propade njegova igra na odru? Nihče; še rajši ga imajo. Hujše je, če uspe. S pevskimi prireditvami je tako, da se jih udeležuje dobra četrtina poslušalcev iz postranskih namenov; polovica, se lahko reče, niti ne začuti, če se zapoje nekoliko previsoko ali prenizko; koliko jih torej ostane kjerkoli, ki bi kaj razumeli? Kakšen pa pride nazadnje opis slavnosti v novine! Izvrstno, izborna, nedosežno, to je vsakdanja hvala, ki se ne zdi nobenemu prireditelju pretirana. Drugi naj si mislijo, kar hočejo; nekaj slave obvisi vedno. Kar se tiče pripravljanja in popravljanja javnega mnenja, ne zaostajamo mi za nobenim narodom. Naprej in skoz! Za pevce je sramota le, če se ustavijo; kaziti pa smejo, in govorniku samo zmanjkati ne sme; sicer pa lahko govori, kakor hoče.«

Ivanu se je zdelo, da se on res preveč boji javnega mnenja, ki se vendar večinoma dela v uredništvih. Tu pa se rodoljubne prireditve vedno le hvalijo, in gotovo velja tudi izrek: *Lauda audacter; semper aliquid haeret*. Odkod pa uspehi reklame?

Tako so rinili možje zadevo naprej, od druge strani jim je pa prihajal naproti dan slavnosti. Škorec ga je imel v pratiki dobro zaznamenanega, in kadar je pogledal, koliko so dnevi še vsaksebi, se je zlobno zarežal, in žena mu je pokimala in se namuzala. Vdajala sta se oba s celim srcem sladki zloradosti in si opisovala z živimi barvami, kako bodo plesali Mlačani, ko se jim v Hrastju zažode. »Nazaj ne morejo,« je razlagala žena, »ker je stvar že tako dozorela. Slavnost se mora izvršiti in plošča se mora vzidati.«

»Torej se morajo vdati,« je sklepal mož, ki se je bil tako zažrežal v svoje hude misli, da se mu je zdelo, da še k seji ne pojde več, dasi je bilo hudo misliti, kako jedo in pijejo drugi sami na stričev račun.

III.

Nekega popoldne pa je pripeljal kamnosek Filip s fantom na vozičku škač apna, nekaj zidar-skega orodja in kamenito ploščo v Hrastje in se ustavil pred Škorčevo hišo.

»Miha,« je klical, »prinesi dve kobilici in eno močno desko, da bova to-le vzdala!«

Gospodar in gospodinja sta prihitela iz hiše. »Kaj pa hočeš vzdati, Filip?« je vprašal škorec z izzivalno mirnostjo.

»Nikar se ne delaj neumnega, ko ti treba ni!« je dejal Filip. »Spominsko ploščo bom vzdal.«

»Kakšna pa je? Pokaži!« — Mož in žena sta pozorno brala izklesane črke; komaj pa sta bila prebrala pisanje, je rekel škorec, da mu tabla ni všeč, da se takšna ne bo vzdala v njegovo hišo.

»Kakšna pa?« je vprašal Filip.

»To sem povedal jaz Lomastu na vsa usta.«

»In Lomast mi je takšno naročil.«

»Zato pa kar k Lomastu zapelji!«

»Ej, za norca me ne boste imeli,« se je jezil kamnosek. »Kdor je naročil, ta bo plačal. Stvar se mora pojasniti. Stran jaz ne bom vozil; kam v kraj bom dejal.«

»Pa tja pod pod zapelji!« je dejal zmagoviti škorec.

Filip je robantil s fantom proti Mlaki, škorec in Lenka sta se pa smejala doma in si mela roke, da sta jo tako imenitno zasolila Mlačanom. »Joj, kako bodo skakali, ko prikolne Filip!« je dejala Lenka. — »Jaz jih že vidim,« je dejal škorec. »Mlakar je ves rdeč od jeze in Rjavkar ves zelen. Lomast tolče ob mizo, Šimnov študent se pa joka.« — »Kaj bodo li zdaj počeli?« — »Kaj bodo počeli! Drugo tablo bodo naročili, kakršna bo nama všeč. Kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade.«

Ni še preteklo mnogo časa, je že pritekel Lomastov pastir v Hrastje vabit škorca in Rjavkarja na izredno sejo.

»Že plešejo,« se je razveselil škorec in segel po suknji. V radosti je pozabil, kar je bil sklenil ali pravzaprav sklepal v jezi.

»Ti, nocoj pa nikar ne hodi doli!« ga je spomnila Lenka prenačljene obljube.

»Ali misliš, da se jaz koга bojim?« je ugovarjal mož.

»Ne, tega ne mislim.«

»Ali naj stric samo one napaja?«

»Jaz se le bojim, da te bodo pregovorili, da se jim boš ti vdal.«

»Ne bom se. Jaz bi le rad gledal in poslušal, kaj bodo počeli. Doma ti bom potem vse povedal.«

»Varna pot je najboljša. Kar doma ostani, Miha!«

Mihu, ki se je vdajal, je prejšnje veselje zelo zagrenelo. Takšne so ženske, si je mislil in obesil suknjo na klin; najboljša ne privošči možu zabave.

Na Mlaki pa ni zbudilo Filipovo poročilo toliko hrupa, kolikor bi ga bili želeli škorcevi.

Lomast je sklical izredno sejo; kaj bo treba skleniti, je že vedel.

»Kaj pa zdaj?« je dejal Ivan, ki je bil najbridkeje prizadet.

»Pa pustimo vse skupaj!« je dejal Rjavkar. »Če nam on načaja, ponačajajmo še mi njemu!« Rjavkar namreč ni vedel, ali bi se veselil slavnosti ali ne. Čast bi bila pač za Hrastje; toda če soseda izpodleti, je pa tudi nekaj.

»Saj se bo dal še pregovoriti,« je menil Janko.

»Ali pa naj se izkleše še njegova opalda na ploščo, da bo sit,« je svetoval Mlakar.

»Ampak smešno bi bilo to,« je tarnal Ivan, »smešno.«

»Oslarija bi bila to,« je odločil Lomast. »Škorec misli, da je že sam svoj stric in da bo nas ugnal. Ali je njegova hiša edina v Hrastju? Rjavkar, ali dovoliš ti, da vzdamo tablo v tvojo hišo?«

»Pa še rad,« je dejal Rjavkar, in oči so se mu zasvetile od veselja. Soseda bi izpodnesel in sam se postavil; dva zajca na en strel. »Moja hiša ima tudi več prostora kot škorceva, je višja in širša, vsa zidana in z opeko krita. Tabla se ji bo bolje podala.«

»Ampak prejšnjega napisa vendar ne moremo pustiti,« je pripomnil Ivan. »V tej hiši se je rodil!«

»Zakaj ne?« je menil Rjavkar. »Ljudje hitro pozabijo, kje da se je kdo rodil.«

»To bi bila nova oslarija,« je dejal Lomast. »Filip, še eno ploščo boš napravil.«

»Kolikor jih hočeš,« je dejal kamnosek. »Eno imam še pripravljeno; za druge bi moral naročiti kamen.«

»Ravno takšno,« je dejal Lomast, »boš naredil; samo napis se nekoliko izpremeni. Kako se bo glasil, gospod Ivan?«

»V hiši štev. —«

»Dve,« je dejal Rjavkar; »pri meni je ena.«

»Drugo ostane kakor je bilo.«

»To je zdaj sklep,« je dejal Lomast. »Škorcu ga ni treba nič povedati, da se ne bo premislil in nam zopet izgače naredil. Nocoj ga še k seji ni bilo. Če izostane še prihodnjič, bom jaz predlagal, da ga izključimo iz odbora. Temu človeku je več za tobak kot za strica.«

Najbolj zadovoljen s tem sklepom je bil Rjavkar. Tolike časti on ni bil pričakoval, in kar je podvajalo veselje, na stroške svojega soseda. Skrbelo ga je le, če bodo drugi res molčali; zakaj prepričan je bil, da bi škorec, če bi zvedel za ta sklep, takoj tekel nad odbor in prosil, da naj se prekliče in vzdaja v njegovo hišo, kar se hoče. In odborniki bi se dali preprositi. Koliko pa velja dandanes mož-beseda in kako malo se dobi celih

mož! — Kateri Lomast bi jih seveda tudi trpel poleg sebe? — Tako ni popolne sreče nikjer na zemlji, in vsaj trese se za srečo, kdor misli, da jo ima.

Podobne skrbi so obhajale oba Škorca.

»Kaj praviš, kaj so sklenili?« je izpraševala žena.

»Kaj bi bili sklenili?« je dejal mož. »Jaz pričakujem, da pride vsak čas Rjavkar prosit, da naj se vdava.«

»Morebiti pride Lomast sam.«

»Ali pa Šimnov Ivan. Ampak trdo se drživa!«

»Mene ne premakne ves odbor. Pred hišo pa nikar ne hodiva, da ne bo mislil sosed, da mu greva naproti!«

Tako sta pazila v temi skoz okno, kdaj da pride Rjavkar domov. — Precej pozno se je vrnil in kar domov je šel. — Morda pride pozneje ali pa drugi dan s kom drugim skupaj? — Iz Rjavkarjeve hiše se je čul razgovor in glasen smeh.

»Z menoj je potegnil,« je dejal Škorec; »seveda, Hraščan. Zdaj pripoveduje, kako sva Mlačane pritislila.«

Žena bi bila pa le rada vedela, kaj da so sklenili.

»Če bi bila ti pustila mene k seji, bi zdaj-le vedela,« je oponesel mož ženi, za ta slučaj po pravici, za prihodnje kot navodilo.

Ta pa sicer ni rekla, da ji je zaradi tega žal — tega ne stori nobena vlada — pač pa je menila, da bi šel Miha lahko zdaj k Rjavkarju kakor v vas, ker so ljudje še pokoncu.

»Jaz da bi se tako ponižal!« jo je zavrnil mož. »Nikoli.«

Spala pa tisto noč nista dobro, ne on, ne ona. Med nemirno pričakovanje in negotovo upanje se je mešala bojazen, da se ne bi pripetilo nekaj nepričakovanega.

Strahove je razginal beli dan, ki je ponudil dosti prostora novim dogodkom. Da ni prihitel Rjavkar navsezgodaj k hiši, ju je jezilo. Sosed bi se moral vendar ozirati na soseda. Po občinskih sejah povedo odborniki, kaj da se je sklepalo, vsakemu, kdor jih hoče poslušati.

»Zadoščenja nama ne privošči, ali pa ga je sram prositi,« je menila žena.

»Kdor ne prosi, ne dobi,« je dejal mož. A kako težko sta čakala oba, da bi prišel prosit ali sosed ali Lomast ali kdorkoli! Toda dopoldne ni bilo nikogar.

»Kaj pomeni to?« je dejala žena in se zamislila.

Popoldne sta že oba zalezovala Rjavkarja. Če je stopil sosed iz hiše, je že stala na svojem pragu

Škorčeva žena, pozdravljala preprijazno in se začela razgovarjati. In komaj je zastavil Rjavkar na njivi motiko, je že prilezel iz hoste sosed in ga začel motiti s svojimi pomenki. Kar pa je bilo v srcih, seveda ni bilo na jezikih. Škorca sta mislila, da se spodobi, da začne sosed, in zamerjala sta mu sovražno potuhnjenost; Rjavkar bi bil pa tudi rad napasel svojo zloradost in jima povedal, kako se je stvar zasukala, in sklep tajnosti bi mu ne bil predramil vesti; toda jezik mu je vezala bojazen, da se spor poravna, in nekaj užitka je bilo tudi gledati, kako mendrata soseda za njim. Tako je prešel v nemiru in nejevolji prvi dan.

Drugega dne je pa rekla žena možu, da bahatega Rjavkarja ne bosta izpraševala; on da naj gre sam na Mlako doli k Lomastu; pri litru vina bo vse izvedel. Tako je delala pokoro. Naročala pa je tudi možu, da naj se nikar ne zagovori; drugi naj govore, on naj posluša.

Škorec je romal na Mlako, pil pri Lomastu, pil pri Mlakarju, govoril z Ivanom, ustavil na cesti Janka; izvedel pa ni nikjer nič, kakor kak diplomat, ki je preveč pretkan. Prosil ga ni nihče ničesar; Lomast ga je celo nahrulil, zakaj da ni prišel k seji, in Škorec je moral legati, da ni utegnil.

»Nesramni, brezobzirni ljudje!« se je hudoval Škorec, ko se je vračal prazen domov in slutil, kako ga bo sprejela žena. »Da nisem za nobeno rabo, bo dejala, in vendar je ona zakrivila, da ne vemo, pri čem da smo.«

Tako je šel dan za dnevom. Vsako jutro je zbudilo novo nado, ki sta jo kmalu izpodrinila mučen nemir in boleča nejevolja. Kdo bi se tudi ne jezil, če bi ga ljudje ob takih razmerah povpraševali, kaj da je s slavnostjo in če je kamen že vzidan!

»Vrag je vzidan,« je zrojil Škorec ob takih vprašanjih, ki so se mu zdele same hrulbe, »in če ne veš ti več kot jaz, sva oba neumna.«

Človek ne bi mislil, kako znajo ljudje molčati, kadar načajajo z molčanjem. Škorca sta hodila prav pobita, zdaj okrog hiše, zdaj po polju, brez cilja in namena; jed jima ni dišala, in delo jima ni šlo od rok.

V listnjaku pa je ležala na vozičku plošča, ki je od začetka tako jezila gospodarja, da bi jo bil najrajši na cesto treščil; zdaj pa ga je tolažila in budila upanje, da še vse po sreči izteče. Čemu bi bili pustili kamen pri njem, če ga ne nameravajo vzditi? »O, prišli bodo ali vsaj poslali kamnoseka, da izkleše še tistih par črk.«

Škorec je ogledoval ploščo od vseh strani, in zdela se mu je lepa; Škorčevo ime z zlatimi črkami

zapisano ni mala reč. Da, če bi ga zdaj kdo prav lepo prosil, on bi pustil vzidati, kakor se mu je zdelo, ploščo tudi tako, kakršna je, brez ozira na opaldo.

Ko ga je dobila enkrat žena tako pri spominski plošči in ugenila njegove misli, je menila, da bi bilo morebiti vendar prav, če bi se bila vdala.

»Kdo pa je bolj branil ko ti?« se je razsrdil mož. »Ali mi nisi vedno trobila, da me hočejo ponižati in osramotiti? Ali mi nisi branila k sejam hoditi? Toliko časa si me naganjala, da sem se zaletel. Zdaj sva izkupila oba skupaj. Tako je, če se mešajo ženske v moške zadeve.«

»Saj se bo vse poravnalo,« je tolažila malodušna žena. »Če oni ne pridejo, pa stopi ti doli na Mlako in reci, da naj vzidajo v božjem imenu tudi to tablo. Če te je sram, se pa izgovori, da sem te jaz zapeljala. Meni je res žal, ko vidim, da je tebi tako hudo.«

»En dan bom še počakal, preden nastopim ta križev pot,« je dejal Škorec žalosten. »Mudi se zelo; zakaj drugi teden se že vrši slavnost.«

»Ravno zaradi tega jaz še vedno upam,« je menila žena. »Slavnost ni odpovedana; torej se bo izvršila. Ta slavnost je odkritje spominske plošče na rojstni hiši Vrbana Škorca. Mimo naše hiše ne more iti slavnost. No, torej! Še nobena poroka se ni izvršila brez ženina ali neveste. One je le sram priznati krivico. Saj se še ti sramuješ doli hoditi, ki nisi ničesar zakrivil. Ampak to jim ne bo pomagalo; hvalo ti bodo pa vedeli, če jim prideš napol pota naproti.«

Vse to je uvideval Škorec; a kaj pomagajo umski razlogi, če se ustavljajo čuvstva! Škorec se ni mogel odkrižati hude slutnje, da se snujejo nekakšni naklepi proti njemu. Zakaj pa vsi tako molče? Zakaj ga je Lomast nahrulil? O, tudi pri porokah se časi ženin ali nevesta zadnjo uro skuja, mnogokrat nalašč, da zaročenca osramoti.

Škorec je odlagal težko svojo pot, zdaj v nadi, da jo odborniki takisto odlagajo, zdaj v strahu, da se moti. Jezil se je na ves odbor, posebno pa na hruljivega Lomasta, in dobro bi mu bilo delo, če bi bil vedel, kako hudi so tudi drugi na tega človeka, kako hud je Mlakar, ki je danadan povpraševal, kdaj da dobí dopustnico za točenje vina in piva pri slavnosti. Vedno je dobil odgovor, da bomo že naredili. Ali se ne pravi to po slovensko, da ne bomo nič naredili? In on, Mlakar, bo streljal ob slavnosti. Tri možnarje je bil že dal zapeljati v Hrastje in smodnik je imel pripravljen doma v kleti. Človek se žrtvuje in nazadnje ne ve, zakaj.

»Gospod Ivan,« je dejal dva dni pred slavnostjo Šimnovemu dijaku Mlakar, »stopiva malo k Lomastu, da se končno dogovorimo o najvažnejših točkah, da nam ne napravi ta človek kakšne zmede!«

Dobila sta Lomasta pred hišo.

»Kako je s slavnostjo, Lomast?« je vprašal Mlakar.

»Vse v redu,« je dejal Lomast. »Danes vzida Filip ploščo v Rjavkarjevo hišo; pojutrišnjem po maši gremo v Hrastje. Tam bom govoril najprej jaz.«

Ivan je zardel in debelo pogledal.

»Ali ne bo govoril gospod Ivan?« je dejal Mlakar. »Tako smo se vendar zmenili.«

»Kdaj smo se tako zmenili?« se je razsrdil Lomast. »Gospod Ivan je prepustil svoj govor meni. Ali misliš ti, da sem se ga jaz zastonj učil? In kako sem se mučil! Saj ne znajo dandanes pisatelji poljudno, po domače pisati. Koliko sem moral izpustiti, koliko prenarediti, da bo čemu podobno, in še ne vem, če bodo razumeli ljudje.«

Ivan se je v zadregi zagovarjal, da ga Lomast ni prav razumel, da je mislil sam govoriti; a zaradi dobre stvari da se noče prepirati.

»Kako pa z mojo dopustnico? Ali bom smel točiti?« je nadaljeval Mlakar.

»Točil bom jaz,« je dejal Lomast brez zadrege; zakaj jezen je že bil. »Jaz sem se največ trudil, jaz storil največ pota, sem bil pri župniku, v Hrastju, v Ljubljani, sem naročil ploščo in kaj vem kaj še. In koliko sem imel stroškov! Ali se ne spodobi meni nekoliko odškodnine?«

»Bomo že še govorili,« je dejal Mlakar ogorčen in potegnil Ivana s seboj. »Ta goljuf, ta slepar,« se je srdil mož, ko ga že ni več slišal Lomast, »Vas je ogoljufal za govor, mene za dopustnico, in Bog vé, kako je delal s prispevki.«

»Kaj pa zdaj?« je vprašal Ivan žalosten in potrč.

»Jaz že vem, kaj,« je dejal Mlakar. »Jaz pojdem v Hrastje in bom možnarje s seboj vzel. Na tej slavnosti ne bo nihče streljal, nihče. Sploh naj me slavni Vrbani Škorec v uho piše. Jaz nisem njegov norec. — Pojdite z menoj v Hrastje, da bova še Škorcu in Rjavkarju povedala, kako nesramno je ravnal Lomast!«

»Nadučitelj mora tudi slišati,« je dejal Ivan; »jaz ga pokličem.«

Ivan je poklical Janka, ki je na poti v Hrastje mirno, kakor z nekakšnim zadoščenjem poslušal izbruhe nejevolje in ogorčenja.

»In kaj praviš ti?« je vprašal Ivan.

»Ne vem, kaj bi rekel,« je zmignil Janko z rameni. »Meni se zdi, da se je še precej dobro izšlo; jaz sem se bal hujšega.«

»Ali boste vi peli?« je dejal Mlakar.

»Če se mi ne skujajo pevci, pač. Ali mislite, da jih bom jaz zastonj učil?«

»Tako je rekel tudi Lomast, da se ne bo zastonj učil mojega govora,« je pripomnil Ivan.

»Zakaj si mu ga pa dal?«

»No in če bi bil tebi rekel, da bo pel namesto tebe, kaj bi bil ti naredil?«

»Rekel bi mu, da naj poje.«

»Ker ni pevec.«

»Saj govornik tudi ni. Če nastopiš ti, Ivan, za njim, si še podobna ne bosta zdela govora nobenemu poslušalcu.«

Še večji dogodki so pretresali ta dan Hrastje.

Navsezgodaj je prišel zopet s fantom kamnosek Filip in pripeljal na vozičku zopet eno kamenito ploščo. Ustavil se je pred Škorcem.

»Filip je zopet tukaj, Miha,« je klicala Lenka radostna svojega moža. »Ali vidiš, kaj sem ti zmeraj pripovedovala, da te pridejo prosit? Ali ni bilo prav, da si mene poslušal, da nisi šel na Mlako?«

Škorcu je utripalo srce od veselja, in brez uspeha se je trudil prihliniti resnobo na obraz. »Ali si zopet tukaj, Filip?« je pozdravil kamnoseka. »Kaj hočeš pa zdaj?«

»Še eno ploščo sem pripeljal,« je dejal Filip in vlekel iz listnjaka voz z apnom.

»Torej si vendar tako napisal, kakor sem ti bil jaz rekel,« je dejal Škorec. »Prav! Čakaj, da ti prinesem dve kobili, in če boš dal za pijačo, ti bom še stregel.«

»Meni je naročil Lomast, da naj vzdiam novo ploščo pri Rjavkarju,« se je ustavil kamnosek z vozičkom pred vežo.

»Kje? Pri Rjavkarju? To je zmota. Tukaj, pri nas je bil rojen Vrban Škorec,« se je čudil Škorec.

»To meni nič mar. Jaz naredim, kar se mi naroči in plača,« je menil Filip.

»Ampak tabla vendar ne sme legati, da se je tam rodil, če se je tukaj,« je strmelala žena.

»O, ta tabla govori zdaj drugač. Poglej! Saj stoji zapisano, da se je rodil pod številko 2, torej v tvoji hiši. To tablo dá lahko Lomast vzdiam v vsako hišo.«

»Jaz pa tega ne dovolim. To je goljufija, to je sleparstvo,« je zavpil razkačeni Škorec, in žena mu je začela pomagati z vso svojo zgovornostjo.

Kamnosek je poslušal nekaj časa, potem je pa ukazal fantu, da naj k Rjavkarju zapelje, in se obrnil proti sosedovi hiši. Škorec je prikričal kmalu za njim; naletel je pa na Rjavkarja, ki je

menil jako odločno, da ne trpi razgrajanja pred svojo hišo; če ima sosed kakšno pritožbo, naj stopi doli na Mlako do Lomasta.

»Torej takšen si, Rjavkar!« je kričal Škorec. »Zdaj sem te spoznal. Prav res, da ni podjeda nad hudobnega sosedu.«

Žena je odvedla naposled ohripelega moža in zabrusila spotoma Rjavkarju in kamnoseku par takih v obraz, da bi jo bila na Lomastovem mestu oba tožila zaradi razžaljenja časti.

Filip je postavil svoj oder in se lotil dela. Vsa Rjavkarjeva družina je stala pred hišo in gledala, kako se dolbe stena, in le premalo je bilo zidarskega dela za toliko rok. Škorčevi so se bili v onemogli jezi zaklenili v svoje stanovanje. Kakor kadar krsto zabijajo, tako je donelo možu in ženi na uho dleto in kladivo; saj se je pa tudi pokopavala čast domače hiše.

Žena se je osvestila prva. »Oh, kaj bi se jezila,« je dejala, »ko jeza nama nič ne pomaga in onim nič ne škoduje! Grdo so ravnali z našo hišo, to je res, in večna sramota naj jih zadene. Pri nas se je rodil slavni Vrban, Rjavkarja bodo pa za to častili. Eden seje, drugi žanje. Na svetu res ne najdeš pravice. Toda Bog vse vidi, in vsaka krivica se kaznuje. Ta plošča ne bo prinesla sreče Rjavkarjevi hiši, le meni verjemi.«

Te besede so prijetno hladile skeleče rane užaljenemu možu; Lenka pa mu je pripravljala še drugih zdravil. Kdor bi namreč trdil, da je pri nas ženski spol vobče bistroumnejši od moškega, bi se najbrž zameril vsem moškim; ne storil bi jim pa nobene krivice.

»Ti, Miha,« je dejala Lenka ljubeznivo, »ali ni rekel Filip, da se lahko vzdiam takšna tabla v vsako hišo? Meni se prav zdi, da je tako rekel.«

»Seveda je rekel; toda kaj to nama pomaga!« je vzdihnil mož.

»Zakaj pa ne bi vzdiam Filip ene plošče tudi v našo hišo?«

Škorec se je sklonil pokoncu, udaril s pestjo ob dlan in dejal: »Lenka, ti si pametna ženska. Naj me stane, kolikor hoče, jaz dam vzdiam ploščo v hišo. Jaz hočem pokazati Rjavkarju in Lomastu in Mlačanom in vsemu svetu, kje da se je rodil moj slavni stric.«

»Le prepusti to reč meni,« je dejala žena in mu stisnila roko. »Ti boš videl, da se nama ne bodo dolgo smejali Rjavkarji.«

Ko je bil izvršil Filip pri Rjavkarju svoje delo in se vračal mimo Škorčeve hiše, ga je povabila Lenka na kozarček hruševca, da se jeza poplakne.

»Saj jaz nisem nič hud,« je dejal Filip in stopil v vežo, »jaz delam vsakemu, kdor me plača.«

Št. 1

Št. 2

Št. 3

Št. 4a

4b

Št. 5a

5b

Tanagrejske sohice.
Ljubljana. — Deželni muzej.

»Kaj pa, Filip, tista plošča, ki je bila pri nas shranjena, ali je tvoja?«

»Moja. Lomast mi jo je prepustil na obračun, ko je drugo naročil.«

»Ali bi jo ti prodal?«

»Zakaj pa ne? Še prav poceni jo dam.«

Malo so pobarantali, in kup se je sklenil.

»Zdaj jo pa še vzdaj v našo hišo!«

»Saj vaši hiši je bila namenjena,« je menil Filip. »Ali imate kaj apna pri hiši?«

»Polno jamo,« je dejal Škorec.

Filip si je namešal malte, postavil oder, in kmalu so stali vsi Škorci pred hišo in gledali in pomagali; Rjavkarji so se pa skoz okna čudili in jezili.

Ker so bili vsi delavci dobre volje, je šlo delo hitro izpod rok. Napol je bilo že dovršeno, ko sta prišla v Hrastje Ivan in Janko z Mlakarjem, ki je vlekel voziček za možnarje s seboj in se še vedno jezil na oholega Lomasta in na slavnega Škorca, kakor da bi mu bil tudi ta odjedel zaslužek. Pred Rjavkarjem so se ustavili. Ivan in Janko sta si šla ogledat ploščo, Mlakar pa je zavil na dvorišče pred skedenj, kjer je imel spravljene možnarje. Rjavkarja ni bilo nobenega od nikoder.

»Ali ni nikogar doma?« je zaklical Ivan.

»Kaj pa je?« je pogledal skoz okno Rjavkar.

»Ploščo morate zagrniti, dokler se ne odkrije.«

»Imam že pripravljen prt,« je dejal Rjavkar; »samo omet naj se malo posuši.«

»Kaj pa Škorec?« je vprašal Janko.

»Tja pogledjte! — Prej je bil zelo hud; zdaj si pa sam tudi vzdava tablo.«

Kakor zaškriplje in se zasuče petelin na strehi, kadar potegne nasprotni veter, tako sta se obrnila Ivan in Janko proti Škorčevi hiši in ostrmela.

»To je škandal!« je zakričal Ivan in se zgenil, kakor da bi ga bil pes ugriznil. »Dve spominski plošči! To se mora preprečiti; to nas osmeši pred vsem svetom.« Komaj ga je dohajal Janko; tako je hitel, da bi še preprečil nesrečo. Ko je samotěž privozil svoje možnarje Mlakar, je že Ivan z vso gorečnostjo prigovarjal Škorcu, ga prosil in rotil, da naj opusti svojo namero, da se ne bo ves svet smejal Hraščanom in slavlencu in slavlencem.

Škorec ga je gledal odkonca začuden, potem prezirljivo in zaničljivo; odgovoril ni nič, izvlekel je počasi mehur s tobakom in si začel tlačiti pipo, potem je iskal po žepih biglic, pljunil v stran, prižgal premišljeno in puhnil Ivanu dima pod nos. Medtem je bil pa Mlakar pregledal in presodil položaj.

»Bravo, Škorec!« je udaril moža po rami. »Ti si mož, ki se ne bojiš Lomasta. Dobro si mu za-

godel. Ta slepar je hotel imeti slavnost zase, in njemu na čast naj bi jaz streljal. Toda tak osel jaz nisem. Kdor bo točil, ta naj strelja. Ampak tebi na čast, Škorec, bi pa sprožil tri strele, če bi imel smodnika pri rokah, in lijec bi nateknil na možnar, kakor se strelja zoper točo, da bi kar svedrast tresk zažvižgal proti nebu.«

In Ivan je mislil, da bo Škorec na njegove besede razbil svojo ploščo!

Janko, ki se mu je zdela Škorčeva namera nekaka zvita poteza proti samolastnemu Lomastovemu postopanju, in ki se je bal, da bo Ivan pri hudem Škorcu naletel, je potegnil prijatelja s seboj in mu začel dopovedovati, da je Škorčeva misel imenitna; zakaj spominska plošča se spodobi vendar le rojstni hiši; osramočena in osmešena bosta samo Lomast in Rjavkar; kaj pa to druge briga!

»Ampak dve plošči, dve spominski plošči!« se je prijemal Ivan za glavo.

»Kaj je že to!« je miril Janko. »Ali nima Prešeren spomenika v Ljubljani, kamena v Kranju in Bledu in plošče v Vrbi? Anastazij Grün ima spomenik v Gradcu, kamen pri Leskovcu, eno ploščo v Ljubljani, eno v Bledu nad krajem, kjer se je rad mudil. Imenitni niso samo tisti kraji, kjer so se veliki možje rodili, ampak tudi oni, koder so hodili, kjer so sedevali, prenočevali, popivali. Vrban Škorec je gotovo prihajal k Rjavkarjevim v vas in gotovo je sedel večkrat na tistem oglu hiše, nad katerim se sveti zdaj njegovo ime. Če jaz premislim, koliko spominskih plošč imajo drugi možje, se mi zdi, da nista dve za Vrbana Škorca nič preveč.«

»No, in katera se bo pojutrišnjem odkrila?« je vprašal z zlobnim smehom na ustih Ivan.

»Obe, seveda,« je dejal Janko, »in najprimernejše bo, obe hkrati. Jaz se postavim s pevci v sredo med oba soseda, da bo zaleglo petje za obe strani. In veš kaj? Pri Rjavkarju bo govoril Lomast, ti pa govori pri Škorcu! Tako se znosiš še ti nad Lomastom, kakor se je znosil prebrisani Škorec. Zakaj če boš govoril ti, kdo bo poslušal Lomasta?«

Ivan je začel stvar razmišljati. Jankovi nazori se mu niso zdeli prazni. Nekoliko smešnosti se je bilo sicer prijelo zadeve; toda vsekako je bilo primernejše, če se osmeši Lomast, ki ga ta nezgoda ne bo tako v živo zadela. Govor pred Rjavkarjem bo smešen od vseh strani; govor pred rojstno hišo bo poravnal, kar se bo dalo poravnati.

Ivan, ki se ni hotel spuščati v noben razgovor več s Škorcem, je prepustil ureditev te zadeve prijatelju, in je prav storil. Janko je pohvalil Škorca,

da se je tako krepko zavzel za svojega strica, pritrdil, da se rojstne hiše ne dajo tako prenašati kakor spominske plošče, priznal, da se spodobi glavno počestčenje vendarle Škorčevemu domu, pokazal, kako blizu da bodo stali pevci, in omenil, da bi bil Ivan pripravljen govoriti pri rojstni hiši.

»In Ivan bo dosti bolje govoril ko Lomast.«

»Dobro,« je dejal Škorec, »če bo bolje govoril, naj govori.«

»Do tedaj pa imejte Vi svojo ploščo ravno tako zažrnjeno kakor Rjavkar!« je naročal Janko.

Tako sta se zažrnili tistega večera v Hrastju dve spominski plošči slavnega Vrbana Škorca, da počakata slovesnega odkritja. Mlačani pa so se vračali nekako zadovoljni domov; samo Ivanu je moral Janko še vso pot dokazovati, da boljšega izhoda iz te slavnosti ni.

Slavnostnega dne zarana je priguncal Lomastov voz v Hrastje sodček vina in dva sodčka piva poleg dveh jerbasov belega kruha. Vse to je odložil pod streho iz smrečja, ki je bila nalašč za to slavnost postavljena in pod katero je stalo par miz in kot klopi deske na štorih. Ker so bili ljudje večinoma v cerkvi na Mlaki, ni zbudil ta ropot nobenega zanimanja. Visoki maji ob Rjavkarjevi hiši so z zažrnjenima ploščama vred tiho čakali, kaj da se bo zgodilo.

Na Mlaki so se pa ljudje bali, da bodo v Hrastju kaj zamudili. Zato se je cerkev po službi božji hitreje izpraznila ko po navadi, in kdor je prihitel iz cerkve, se je obrnil proti Hrastju in izkušal prehiteti druge, tako da so nazadnje vsi drli, nič drugač, kakor če bi gorelo vse Hrastje.

Lomast je bil odredil, da naj gredo pred njim najprej ognjegasci, potem veteranci, za temi Janko s pevci in nazadnje on med Mlakarjem in Ivanom. Toda izprevod se je pokazil; Mlakarja in Ivana ni bilo nikjer dobiti. Sam je moral hoditi in se jeziti Lomast.

Po Hrastju so se prerivali, popraševali in smejali slavnostniki, ker ni nihče prav vedel, kam da bi se obrnil. Od začetka se je bilo namreč reklo, da se odkrije plošča na Škorčevi hiši; potem se je bilo govorilo o Rjavkarju; zdaj pa je bil pri obeh hišah po en ogel zažrnjen in tu in tam pripravljen nekak oder. Vse to je bilo precej zabavno, in kdo ni vesel, če se lahko smeje?

Ognjegasci in veteranci, ki so dostojanstveno prikorakali, so napravili toliko reda, da je prišel do svojega prostora Janko s pevci in da se je preril do odra župan.

»Kje pa je Mlakar?« je zavpil Lomast in si obrisal z rdečim robcem potni obraz. »Zakaj pa noben hudič ne strelja? Kje je Mlakar?«

»Mlakar, Mlakar!« so začeli kričati ognjegasci in se ozirali po ljudeh. »Kje je Mlakar?« so vpili veteranci in se obračali na vse strani, in »Mlakar, Mlakar!« so klicali kmalu po vsem Hrastju, eni, da bi priklicali Mlakarja, načajivci zaradi ljubega hrupa. Toda Mlakarja ni bilo nikjer; niso ga privpili ne ognjegasci, ne veteranci, in ni ga priklesl Lomast. Ljudi je to tudi zabavalo.

Ko se je slavnostni govornik naklel, je stopil na oder. Začeti je moral; zakaj gledalci so postajali nepotrpežljivi, kakor da bi bili plačali svoje prostore. »No, ali bo že kaj?« se je oglašil en predrzen zastojnik, drugi pa v smeh. In zdaj naj človek lepo govori!

Lomast je začel, kakor je stalo v Ivanovem govoru, z Gregorčičevim Pozdravom kmetski hiši: »Mogočna nisi, ne prostorna« in pokazal je Rjavkarjevo hišo.

»Ej, prostorna pa je,« se je oglašil zopet eden.

»Ti, osel!« se je zadrl nad njim Lomast. »Saj ne pravim jaz, da ni prostorna; tako poje pesnik Gregorčič. — V tej hiši se je rodil —«

»Tudi ni res,« je dejal zopet en poslušalec, in »Lažeš; pri Škorcu se je rodil,« je popravljal drugi. Ljudje pa so se prav dobro zabavali.

Te sitneže je sicer Lomast z lahkoto prekričal, toda toliko so ga vendar motili, da se je začel loviti, da se mu ni samo zveza misli zamotala, ampak da mu je tudi že zmanjkovalo pravih besed. Kričal je nekaj časa, potem pa sklenil, da naj pade zavesa.

Plošča se je odgrnila, in Lomast je začel zopet razsajati, zakaj da se ne strelja. »Tiho, tiho!« so se oglašali ljudje, »da bomo kaj slišali.« Na drugi strani je namreč govoril Ivan, ne tako glasno, toda razločno in premišljeno. Lomast se je zavzel, gledal, poslušal, in nova jeza je rastla v njegovem srcu. Jasno je videl ves črni naklep, ki so ga bili zasnovali za njegovim hrbtom Ivan in Mlakar in Škorec.

»Tukaj je slavnost, ne tam,« je rohnal. »Tukaj se odkriva plošča. Kaj poslušate otročje čenče!«

Od druge strani se je odgovarjalo bolj in bolj na glas, in kmalu je krik in smeh in šum udušil tudi Ivanovo besedo. V tem trenutju pa, ko se je bilo bati, da pozabijo Škorčevi častilci, čemu da so prišli v Hrastje, je vzdignil Janko roko, in pevci so zapeli s krepkimi glasovi:

Naj čuje zemlja in nebo,
Kar dan's pobratimi pojol!

Vse je utihnilo in poslušalo, in ko so bili odpeli pevci vse tri kitice Pobratimije, potem Lepo našo domovino, potlej Slovensko dekle, Pridi Gorenjč

in Naprej zastava Slave, so bile že ukročene vse strasti. Tako blažilno vpliva lepo petje na človeška srca.

Potem se je pričela domača veselica, ki je Lomasta odškodovala za prestane nezgode, in nazadnje so bili vsi ljudje teh misli, da so se dobro zabavali.

Celo Ivan je rekel zvečer Janku, da je bilo lepše, nego se je on bal. »Škoda, da ni bilo še streljanja!«

»Boga zahvali!« je dejal Janko. »Se vsaj nihče ni ponesrečil.«

Pri obračunu je naračunal Lomast čisto malo primanjkljaja. »Če doplača odbor dvanajst kron,« je dejal, »bom trpel drugo jaz.«

Ugovarjal ni nihče razen Mlakarja, ki je pa govoril nekaj več, kot je mogel dokazati v sodi-

šču. Zato je plačal pozneje še posebej zaradi razžaljenja Lomastove časti trideset kron.

Tako se je proslavljal spomin vrlega slovenskega pisatelja Vrbana Škorca, in lepo so potem pisale novine, kako da je bil to pravi ljudski tabor, da so nastopili ognjegasci in veteranci, žene in dekleta v narodnih nošah, da je krasno govoril gospod župan in nič manj lepo visokošolec Ivan Šimen, kako imenitno da so peli pevci pod spretnim vodstvom gospoda nadučitelja; potem pa da se je razvila pristrčna, neprisiljena ljudska veselica, tako da sme vsakemu žal biti, kdor se je ni udeležil. »Ljubljancani,« se je poudarilo pikro in po pravici, »so nas kakor tolikrat o podobnih prilikah tudi sedaj pustili na cedilu. Zastopana ni bila ne Leonova družba, ne Slovenska Matica. Žalostno in sapienti sat . . .«

Pri Marijinem vodnjaku v Nazaretu.

JOS. MANTUANI: TANAGREJSKE SOHICE.

Kadar omikanec sam zase, neodvisen od časnikarskih izvajanj, premišljuje kulturni tok v Evropi, se mu vsiljuje več nego enkrat Balkan v razmotrivanje. V starem veku odločujejo v prvi vrsti grški rodovi pomen tega ozemlja, v srednjem veku grški potomci in Slovani, za njimi Turki, ki rogovilijo ondi skoz ves novi vek. In dandanes je Balkan s smodnikom napolnjen sodec, v čigar obližju si ne sme zapaliti pipice tobaka tudi najmirnejši zgodovinar ali folklorist. Če veterc potegne in odnese iskrico individualnega naziranja, je pričakovati eksplozije.

In na to zanimivo ozemlje nam je stopiti za kratek čas. Upamo, da ne postanemo vzrok kaki eksploziji.

V zadnjih dneh smo dobili pri nas novega stika s prдавno zgodovino grške pokrajine Bojotije (*Βοιωτία*). Kranjska in pa Bojotija? Da, ti dve deželi sta se seznanili v deželnem muzeju, četudi le površno. Blag dobrotnik in velikodušen mož, graščak gospod Nikolaj vitez Gutmansthal-Benvenuti, je podaril Kranjcem zbirko lončenih sohic. Reči smemo, da je bila večina narejena v Bojotiji, v nekdanjem mestu Tanagra. Kje je to? Vzemimo zemljevid južnega Balkana in pojdimo na vzhodno stran. V Egejskem morju najdemo otok Evbojo (*Εύβοια*), ki ga sedaj nazivajo Negroponte. S svojo zapadno obaljo se približuje ta otok z ono točko, kjer leži mesto Halkis (*Χαλκίς*), suhi zemlji, ležeči ob Evripskem prelivu. Tu smo že v Bojotiji, tam, kjer so dandanes podrtine nekdanjega mesta Avlide (*Αῶλῖς*, sedaj Vathi). Ako gremo od Avlide ob bojotijski obali proti jugu, dospemo, ko smo prehodili nekako 20 kilometrov, do prve večje reke, izlivajoče se v Evripski preliv. To je Asopos (*Ἀσωπός*); v slovenščino prevedeno bi se to reklo »blatna reka«. Dandanes se mu pravi Asopo ali Vuriendi. Idimo od ustja Asopovega proti njegovemu izviru, nekako tako daleč, kakor od Ljubljane do Radohove vasi, ali od Ljubljane do Kamne Gorice; tam dospemo do njegovega prvega večjega pritoka Termodona (*Θερμώδων*, sedaj Laris), ki se izliva v Asop na levem bregu. V kotu med Asopom in Termodonom leže groblje nekdanjega mesta Tanagre (*Τάναγρα*). Sedaj se imenuje Gremada. V starem veku je bilo to mesto najznamenitejše v vzhodni Bojotiji. O tem pričajo precejšnji ostanki nekdanjega zidovja, stolpov, mestnih vrat in gle-

dišča in dejstvo, da je grški pisatelj večkrat omenjajo. Tako Herodot, Thukidides, Strabo, Plutarh, Ksenofon, Pausanias. — Mesto je bilo sezidano na strmi višini (*αὐτὸ πολλίεθρον*) in je kraljevalo nad rodovitno Asopovo dolino, nad sočnimi zelenicami in bogatim poljem. Že Homer nadeva Asopu značilne pridevke: s trstjem gosto obrastel (*βαθύσχοινος*) in pa: po strugi med travo tekoč (*λεχεποίης*). To bogastvo je nehalo. Asopos je postal v teku tisočletij, nebrzdan od človeške roke, pravi hudournik, ki je rodovitne zelenice posul s prodom in izpremenil v puščave. Blagostanje je izginilo, na njegovo mesto pa je stopila skrb za ohranitev fizičnega življenja. Zato je Bojotec zadovoljen, ako doseže ta najbližji mu smoter, in nima niti časa, niti razumevanja za slavno zgodovino svoje dežele.

Bojotec je veljal fino olikanemu Atencu stare dōbe za človeka brez višjega stremljenja, za tip manj vredne eksistence brez nadarjenosti za duševno in umetnostno kulturo. Ako je hotel Atenec zaznamovati nekulturenega človeka, je rekel: »To je Bojotec.« Je bilo pač tedaj ravnotako, kakor je dandanes. Kdor nima »finega« okusa po najmodernejših nasvetih, kdor se ne vede po modnih predpisih in se ne oblači po najnovejšem pariškem kroju, kdor se ne smeje smelim dovtipom v dramatičnih proizvodih in ni prečital drznih romanov tujih modernih pisateljev, kdor ne pozna iz živčne razdraženosti izhajajočih muh — ta je velikomestnemu nevrasteniku preprostak, naivnež, kmet, če je tudi nadarjen in celó omikan.

Dasi moramo občudovati visoko kulturo v Atenah, vendar ne bomo mogli podpisati obsodbe Bojotcev v celem obsegu. Kajti od Homerja do Pausanija govoré resni grški zgodovinarji, Herodot, Thukidides, Polybios, Strabo spoštljivo o bojotskih činih v raznih vojnah. Iz Bojotije so dobivali celó tenkočutni Atenci ceví za svoje piščalke ali flavte (*αὐλητικὸς κάλαμος* ali pa *δόναξ*) in oklepe ondi živečih želv (*χέλυς*) za svoje kitare (*κίθαρις*, *κιθάρα*).

In česar ne omenja niti Homer, niti drugi pisatelj, to nam je kot zapuščino z umetniškega torišča izročila šele naša doba: tanagrejske sohice.

Tako se imenujejo male, 10 do 35 cm visoke sohe iz žgane ilovice. Moderni tehnični izraz »terakota« je vzet iz italijanščine: terra cotta,

to je: žgana zemlja. Kar nam te sohice pripovedujejo o bojotski kulturi, je pravzaprav presenetljivo in nam se vidi ostra atenska obsodba tega rodu naravnost krivična. Na drugi strani moremo pa oprti nanjo sklepati, da je bila intelektualna naobrazba v Atenah, osobito v 5. in 4. veku pred Kr., na taki višini, da se mora naša dōba pred njo kar skriti.

Pravim, da je presenetljivo, kar vidimo bojotske umetniške naobrazbe na teh sohicah in to tem bolj, ker niso izvirne umetnine, ampak umetniško-obrtni proizvodi ali fabrikati. Izdelovali so jih v velikih množicah in jih prodajali tako, kakor so na prodaj pri nas lonci domače obrti. To izdelovanje je postalo po odkritju velikega grobišča, v katerem so našli množino teh sohic, za Tanagro tako značilno, da so podobne proizvode vse povprek imenovali »tanaGREjske«, dasi niso bili vsi ondi narejeni. Delali so jih razen v Tanagri tudi v Lokridi, v Atenah in v Korintu na tleh evropske Grčije; potem v Mirini, v smirnski okolici, v Pergamu, v Tarzu, v Efezu in na otoku Rodu ob obali Male Azije; a tudi v Tarentu v južni Italiji in v Kirenaiki v Afriki. Zato niso vse sohice iz žgane gline res tanaGREjske, pač pa so se po najbolj značilnih izdelkih tako imenovale.

Ni še dolgo tega, kar se je začel zanimati naobraženi svet za te umetniško-obrtnne izdelke. Okoli l. 1830. je pridobil francoski nabiratelj, grof Pourtalès-Gorgier, nekaj takih sohic, izmed katerih so imele nekatere še izredno dobro ohranjeno barvo in so s tem obrnile pozornost nase. Morebiti pomehkuženemu okusu tiste dobe niso posebno prijale po svoji zasnovi, pač pa so poostriale staro preporno vprašanje, so li Grki stare dōbe barvali svoje kipe ali ne. Kajti marmornati plastični umotvorji, ki so jih v novi dobi našli in izkopali, so bili beli, ker je bila zemeljska vlaga odmočila barvo. Zato je veljalo načelo, da je plastičen umotvor samo tedaj estetično upravičen, kadar je nebarvan, češ, ker tudi fino omikani Grki svojih umotvorov niso barvali. Pri nekaterih plastikah so se pa vendar bile dokazale neoporečne sledi stare polihromije. Tako so vodili boj za polihromijo in proti njej. Pojavljenje »tanaGREjskih« sohic je spravilo torej to vprašanje nanovo v tir.

Pozneje so izvedeli tudi trgovci z umetninami, da so bile nekatere take sohice najdene in da so naprodaj. Začelo se je iznova zanimanje in najdenice so silno drago plačevali. Tedaj si je nabavil ruski poslanik Peter Aleksandrovič Laburov lepo zbirko teh sohic, ko je zastopal svojega suverēna od l. 1870. do l. 1879. v Atenah, potem v Cari-

gradu in naposled l. 1880. v Berlinu. S tem trženjem so pa prekupci proti svoji volji izdali pot do vira, do pravega najdišča: v Tanagro. Začeli so kopati. Leta 1872. je prišlo zopet mnogo teh umetnin na prodaj in baš razstavno leto 1873. je stalo v znamenju »tanaGREjskih« sohic. Ves tedanji »boljši svet« jih je hotel imeti v posesti in dunajski velikaši, osobito parveniji, so trosili velikanske vsote zanje. Dandanes so te sohice vsepovsodi znane in čislane. Zakaj neki?

Neovržno je, da te sohice niso nič drugega, nego lončarsko blago, četudi so umetniško izvršene. Nobene obrti pa niso omikani Grki bolj prezirali, nego lončarijo. Mož, ki si je v potu svojega obraza služil svoj borni grižljaj ves dan čepeč ob zakurjeni ožagi, je bil omikancu preprosta para — »banavz« (βάναυσος). In ker ti trpini niso imeli časa baviti se s filozofsko književnostjo in z grškimi tragedijami, jim je izobraženec podtikal tudi neplemenito mišljenje, skratka ni ga smatral vrednim, da bi ž njim občeval.

In ti zaničevani lončarji v Tanagri, ti Bojotje so imeli navzlic vsemu temu toliko umetniškega čuta, da ga je moral tudi omikani Grk pripoznavati; izdeloval je podobice, ki jih je tudi izobraženec rad kupoval in jih razpostavljal po okrajkih in na podstavkih v svojih hišah. Sevė, z umotvori velikih plastikov se ti tvori niso mogli meriti, v nobenem oziru ne. Kdor je imel pred seboj Fejdijeve, Alkáménove, Agorákritove, Praksitelove, Paiónijeve, Polyklétove, Kefisodótove in Skópasove dela, ta je mogel pač utrpeti teh majčkenih lončarskih tvorov; temu niso imponirali. A pri nas je drugače. Kipov prej omenjenih umetnikov nimamo skoraj; kar je ostalo, to je razbito, največ pa se je ugonobilo. Ne poznamo tudi vseobsežne in velikopotezne globine starega monumentalnega kiparstva in zato se zadovoljimo z ilovnatimi vzorci, kateri so vendarle še nekak medel odsev velike grške umetnosti. Zato naša umetniško malenkostna dōba čisla in ceni »tanaGREjske« umotvorčke iz obrtnikovih rok. To je torej estetski podstav za naše razmerje napram tem terakotam.

Imamo pa še drugo torišče, neodvisno od estetičnih razmišljanj in občutkov, polje, na katerem veljajo samo strogo in stvarno dognana dejstva historičnega postanka in razvitka: to je umetnoštno - zgodovinsko stališče. Tu dobivamo dragocene podatke za način, kako je grški umetnik starega veka umeval realistične dogodke in prizore in kako jih je umetniško tolmačil. Ti dokazi so za nas tem večje vrednosti, ker vemo, da kipar pri prvem načrtu ni boječe

in malenkostno pretehtával razlog proti razlogu in vtis proti vtisu ter da s tem ni oslabil sveže živahnosti in velikopoteznosti v svojem osnutku. In to bi bilo pričakovati v oni duševno in estetično občutni dobi. Kajti velika in monumentalna umetnost v grškem kiparstvu je bila za časa, ko so nastajale najboljše tanaGREjske sohice, idealna. Tedaj je bila na vrhuncu Fejdijeva šola s svojimi načeli. Njen ustanovitelj je ustvarjal iz trdega kamna mehka in prožna bitja z gibanjem in izrazom, da skoraj slutiš življenjsko silo, da celó dušo v njih. Fejdijas se je povzpел do one vrto-glave višine v svoji umetnosti, da je izklesal grška božanstva iz kamna, kakor jih je bil zazrl v svoji duši. Na partenonovem pasu je ustvaril ude vsega Olimpa — skoraj vse brez značilnih pritiklin — in jim položil v izraziti obraz njihove duševne znake. On je v največji meri dosegel to, kar je zahteval Schiller od umetnika, veleč: »V tem tiči umetniška tajnost mojstrova, da uniči snov s pomočjo oblike.« TanaGREjska umetnost sloni na popolnoma drugih načelih. Prijema se zemeljskega prahu in tvori iz njega posnetke po prizorih in dogodkih, tako kakor so se v resnici odigrali. Vsak vstop in slehrni pokrét je posnet po naravi. Takih domačih in ljudskih prizorov nam ne podajajo veliki, monumentalni kipi. Včasih pa zamiga v prstih tvoreče umetnikove roke tudi hudomušni škrat; tedaj nastane namesto podobe z realističnim giblajem karikatura, namesto prizora pa humoreska.

Predmet ali vsebina teh lončarskih umotvorov so — osobito v 5. in 4. veku pred Kristusom in pozneje — večidel resnični prizori iz vsakdanjega, v prvi vrsti prívatnega življenja. Posebno priljubljeni so bili kípí, predočujoči žene (δέσποινα, γυνή) in deklice (κόρη), oblečene za izprehod (περίπατος). Često nahajamo plesalke (ὄρχηστρίς), včasih s tamburino (τύμπανον) (št. 1), drugikrat s klopotci (κρόταλα) v roki. Umetnik opazuje otroke pri igri na prostem, proučava njihovo kretanje, kadar so pod vzgojiteljevim (παιδαγωγός) nadzorstvom ali pa pri materi doma. Na poti pobira svoje motive in izdeluje obcestne tipe v glini. Tu je trgovec (ἀντοπώλης), ki z nprtano vrečo na semenj hodi, tam kuhar (μάγειρος, ὀψοποιός), ali pek (ἄρτοκόπος), ki ob cesti izvršuje svojo obrt; drugodi obrača nase umetnikovo pozornost brivec (κοντεύς) pri delu, potem spet gospodinja (ταμία), ki ravno kruh vsaja ali pa iz peči jemlje; blizu nje je pesterna (ἡ τροφός), ki uči izročnega ji otročiča hoditi ali pa ga nese »štuporamo« (ἱππάς, ἐφεροδισμός). Tem se pridružujejo krepki lepo rasli mladeniči (ἔφηβος), v

zmagovitih kretnjah (št. 2), navadno oblečeni v hlamido (χλαμύς) ali pa v ionski himation (ἱμάτιον) brez hitona (χιτών), t. j. brez spodnje obleke. V nasprotju s temi resnimi postavami so podobe glumačev (ὑποκριτής), večinoma komično karikirane. Značilne za glumaške postave so neprimerno velike glave, ker nosijo na njih poveznjene krinke (πρόσωπον), ki so v svojih potezah spačeno namrdnjene: velikih, široko režavih ust, nagubanih lic, nabranega čela in izbuljenih oči. Tragične krinke imajo navzdol viseče ustne, komične pa navzgor obrnjene.

Razen teh skupin vidimo posebno pogosto zastopnike iz Dionizovega spremstva, osobito opojene Silene in kozonoGE, srborite Pane, ki se rujejo in prekucujejo, opotekajo in verižijo, kakor to delajo ljudje, ki so se preveč naužili Dionizovega daru.

Dalje so posebno radi tvorili kípce, predočujoče Erosa, v podobi nedoraslega otročaja s perotmi, ali pa napol odraslega fantalina. Navadno je s cveticami okrašen, živo pobarvan in razposajeno izvršuje svoj posel, da mlade ljudi muči in draži. Sedaj ga vidimo, kako se žoga, potem kot učenca pred učenikom, kmalu spet v podobi krošnjarja, nato kot kupca; poleg tega opazamo, kako čevlje šiva ali pa srca kuje, ki jih je uplenil kot strelec z lokom in puščicami. Le pogledjte ga, malopridneža, tu na podobi št. 3, kako ravno premišljuje, ves vtopljen v svojo lokavo naméro, komu naj vrže zastiralo črez oči! Eros je v tej drobnoplastiki nedvomno največkrat porabljen motiv izmed grških božanstvenih tipov.

Dasi so »tanaGREjski« kípí navadno realistični, vendar so posegali njihovi tvoritelji tudi v idealno okrožje in so vpodabljali božanstva. Take sohice so bile često pač površni posnetki po velikih, monumentalnih umotvorih. Na prvi pogled bi se to moglo zdeti brezpomembno in tako je tudi, ako so nam od zadevnih originalov umetniško izvršeni posnetki ohranjeni. Drugačna pa postane ta stvar, ako nam samo taka glinasta replika posreduje umevanje starega umotvora. Ne da bi nam podajala natančno vse podrobnosti originalove v zasnovi in potezah, tega ne smemo pričakovati; pač pa nas more poučiti o njegovi celotni misli in kompoziciji. Nedvomno je, da za marsikatero »tanaGREjsko« sohico še ne poznamo neposrednjega vzorca.

Podoba (št. 4a) nam nudi lepo glavico Dijeve ali Zevsove sohice, istotako predstavlja tudi št. 4b najbrže glavico mladeniškega Dioniza. V drugih zbirkah nahajamo razen tu imenovanih božanstev skoraj še vse druge tipe z grškega Olimpa.

Čim bliže pa se nahajamo naši, t. j. krščanski dobi, tem bolj ginevajo iz vrst teh glinastih sohic podobe grških bogov, tem bolj se širi gola, a navzlic temu vendar še estetično prepojena realistika. V tem oziru so in ostanejo pač najzanimivejše in najmičnejše ženske sohice. Iznajdljivost lončarskih umetnikov na tem polju je neomejena. Zato jih je že Isokrates (439—338 pred Kr.) imenoval naravnost tvoritelje punčik (κοροπλάθοις). Tu vidimo lepo opravljene dame na šetališču, počasi in spodobno stopajoče, stoječe, ali pa sedeče na klopih v javnih nasadih. Opravljene so navadno v prvo ali spodnjo obleko, to je dolga, do petá segajoča tunika ali srajca, hiton (χιτών) imenovana, in pa v vrhnji plašč, ali kaliptro (ἀμπερόνη, καλύπτρα). Včasih pokriva gornja obleka postavo od ramen pa do kolen ali malo dol čez kolena (št. 5a); roki sta skriti pod plaščem. Drugoč nahajamo fino premembo v tem, da levica med precej krepkimi gubami prosto ven moli (št. 6) ali da je ena roka pod plaščem vidno pridvignjena (št. 7). Mala deklica, na klopi sedeča (št. 5b), je oblečena v samo spodnjo obleko; tu vidimo tudi, da so nosile ženske hiton s pasom (ζώνιον, στρόφιον) prevezan. Lepa in umetno frizirana glava je navadno brez pokrivala. Včasih je pa potegnjena kaliptra čez njo, osobito tedaj, če se je bilo varovati zoper veter. Tako damo nam kaže sohica št. 8; tenko blago (ληδάριον, χλανίς) je potegnjeno celo čez usta, da se nositeljica ubrani morebitni hripavosti (κέρχνομα, βράγχος). Drugo vrsto pokrivala ali bolje lišpa za glavo vidimo pri deklici (št. 9), ki nosi na lepo razčesanih laseh precej širok prevez (διάδημα), ki je bil navadno na podstavu drobne mreže od sirkovine (κέρχρος) s finim platnom (ὀρόνιον, βύσσος), pozneje pa celo s svilo (τὸ σηρικόν, ἡ μέταξα) prevlečen in često tudi okrašen s pisanimi trakovi ali pa vezen (πεποικιλμένον). Zbirke v Atenah, pariški Louvre, britanski muzej v Londonu in kraljevi muzej v Berlinu imajo pa tudi vzorce za pokrivala, neke vrste širokokrajne klobuke, najbrž slamnike, katere so nosile dame nad vrhnjo obleko ali kaliptro, tako nekako, kakor jih še dandanes nosijo Korošice, ki nad ruto nadevajo še klobuk.

Zelo zanimiva je nošnja glede las. Grki so imeli tudi svojo »modo« (ὁ τρόπος), okus se je izpreminjal včasih hitro; a poudarjati je, da čuta za lepoto in simetrijo nobena izmed teh mod ni žalila. Vzemite lepo vzboklo delo (št. 11), nedvomno damski portret, ki je najbrže meliškega pokoljenja, in oglejte si to frizuro (ὁ πλόκαμος). Ali ni, kakor bi človek zrl moderno, za ples skodrano in napleteno damo? Nedvomno ima nad če-

lom lahek in nabokel vložek (ὁ ὄγκος), čez katerega so položeni lepo in umetno nakodrani (βοστροχίζω) lasje. Krepki napustek (ὁ κρωβύλος) dviga tem bolj plemenite poteze finega in resnega obraza. Moderne dame bi se mogle precej praktične estetike naučiti pri nemih lončenih umotvorih grških lončarjev. In še nekaj. Kar nam kaže ta relief, to ni morebiti fantazija brez opore, ni izmišljotina lončarskega umetnika, ampak je narejeno po naravi, po modi svoje dobe. Ta vzbokli portret (ἡ εἰκὼν) je — žal — samo najblažji del celega nagrobnega spomenika (τὸ μνημεῖον) tiste dame, ki je bila pokopana pod njim. Okvir je bil najbrže iz mehkega peščenca ali kakega drugega kamna slabije vrste. V ta okvir je bil vdolan portret, ki je bil tudi barvan. Ostanki teh barv se vidijo še prav dobro.

Še umetneje so urejeni lasje na glavici (št. 13 zgoraj). Razpredel nad čelom je v svoji zgornji plasti skodran (οὔλος) v lahne vitice (ἡ in ὁ ἑλιξ). Pod temi se vijeta okoli glave dve drobnejši kiti (ἡ πλοκαμίς), a pod temi še ena vrsta vitic. Oba obsenčna razpredela sta spletena v močne kite, ki so zložene nad ušesi in ob sencih v svitek ali polža (ὁ κόρυμβος). Zatilčni razpredel je nazaj počesan (κοσμέω, εὐθετέω) in ob zaglavju zvit v klopčič (ἡ πηνίχη). Take frizure so bile mogoče seve le pri damah premožnih in bogatih stanov. Sem je prištevati nedvomno tudi dražestno glavico (št. 12 desna podoba). Frizura mlade deklice je dokaj enostavnejša, nego ravnokar opisana (št. 13). Sredi nad čelom je v polža zvit šop (ὁ λόφος); drugi lasje so po preči (ἡ διαίρεσις) razdeljeni v dva dela, rahlo nazaj počesani in v zatilniku zdrgnjeni v zamotek (ἡ πλοκή) ter z lasnicami (ὁ τέττις) speti (συμπήγνυμι). Nad frizuro nosi venec (ὁ στέφανος), bodisi iz svežih ali iz umetnih cvetic. S tem nakitom kaže ta glavica, da je sohica bila mišljena v prisotnosti pri katerikoli svečanosti, bodisi pri kaki pojedini (ἡ εὐωχία), pri rojstni slavnici (τὰ γενέθλια), pri verski prazničnosti (ἡ θρησκευία) itd. — Najbrže jo je tanagrejski lončar vpodobil kod udeležnico pri gostiji; kajti Bojotu je bilo dobro kosilo nad vse in se je zato tudi rad bavil s sem spadajočimi predmeti. Tako je vplivalo duševno obzorje tudi na umetnost.

Vsa drugačna se nam kaže gospa (št. 8) glede frizure. Vpodobljena je šetajoča na prostem, morebiti zvečer, ko postaja hladno in ji ostrejša sapica lahko otôpi zvonki glas. Da se temu ubrani, mora potegniti gornjo obleko ali kaliptro čez glavo. Njena frizura je temu smotru primerna. Razprečkani lasje so lahno nagredani (κυματώδης),

a se vlegajo ob lepo oblikovano lobanjo, tako, da ne trpi frizura pod pokrivalom.

Druge oblike za uravnavo las so pri sohicah naše zbirke enostavnejše. Med odraslimi damami nosi najbolj komplicirano frizuro dekle (št. 10), koje lasje so na temenu petkrat prečkani, a v zatilniku zviti v preprost zamotek. — Glavica nedorasle punčke (št. 15 na levi) ima na temenu trikrat prečkane lase; en del zaglavnih las je na zatemenu zvozljan, drugi pa se vsipajo v kratkih kodrih po zatilniku. Pri ostalih opazamo v pretežni večini prečo na sredi po temenu (št. 15 na desni). Deklica (št. 14a) nosi domačo zavijačo (τὸ δεσμότηριον). Mali dekletci (št. 5a, 5b) nosita enostavno nazaj počesane in na zatemenu zvezane lase.

Tako smo pregledali vrsto naših sohic z oziranjem na posameznosti, ki jih je posneti po teh umotvorčkah. A ni še vse izčrpano. Ali ne čuti vsakdo izmed nas, če le pogleda tako sohico, da ima na sebi neko prikupljivo razmerje in pa neprisiljeno plemenite poteze v obrisu, neko ubranost črt (εὐφροδμία) v kretnjah. Tega pri modernih umotvorih ni vedno zaslediti. Zakaj neki ne? Vsa skrivnost tega učinka tiči samo v obleki. Antična obleka sama je sposobna, umerjenost kretenj tako lepo izražati, zato ker je zasnovana po popolnoma drugih načelih nego moderna. Ali ste že kdaj razmišljevali o tem, ko ste motrili podobe, oblečene v staro klasično obleko? Ali se vam ni videlo, da so moderne postave mnogo neukretnejše, skoraj bi rekel okorele, v primeri z antičnimi? Gotovo. Glejte, stara obleka je bila ogrinjalo ali odevalo, moderna je sestavljena iz tokov ali »cevi«. Grk se je v obleko odel ali ogrnil; mi zlezemo polagoma v sestav tokov: v eno hlačnico, potem v drugo; v en rokav, potem v drugi; žensko krilo je tok, ženski jopič ima istotako, kakor moška suknja, dva toka; imenujemo ju rokave. Naravno je, da se ta obleka ne more vdajati vsakemu malemu izpremenu v kretnji, zato ker se preveč drži posameznih udov, a njihove oblike v podrobnostih zatajuje. Ako se laketi, odeta v rokav, malo dvigne ali pa nizzdol spusti, tega pri naši obleki ni zapaziti. Ako pa je Grkinja pod vrhnjo obleko roko le malo izpremenila v legi, se je to takoj poznalo in je predrugačila obrisne črte vidno in znatno. Odtod tisti nepopisni čar, tista dražestnost, ki v svoji mnogovrstnosti nima meje.

Sedaj nas pa zanima še eno vprašanje. Kateri namen pa so imele te sohice? Čemu so jih delali? — Vidite, Grki so bili istotako ljudje s čutečo dušo v sebi, kakor smo mi. Morebiti je njihova duša še več čutila, nego naša, ker so bili

duševno bolj omikani, kakor smo mi. Imeli so estetično potrebo, veseliti se tudi doma življenjskih prizorov, ki so jim jih nudile umetnine. Prvi namen tanagrejskih sohic je torej bil, krasiti grški dom. Bilo je kakor pri nas. Morebiti bi celo bilo pravilneje, da rečemo: pri nas je še dandanes približno tako, kakor je bilo pri Grkih. Najbolj preprost človek pri nas obeša v svojih sobah slike in postavlja sohice na primernih prostorih. Kar ga zanima v življenju, to odseva tudi iz umetnin: vernost, pieteta in spoštovanje prednikov, veselje s prirodnimi pojavi. Pravtako je bilo pred 2000 leti in prej na Grškem.

Drugi smoter tem malim umotvorčkom je bil, služiti otrokom za igračo. Naše deklice se zabavajo s svojimi punčkami, dečki se vesele konjičkov in vojakov. Grški otroci so pravtako čutili. Doživeli so v krogu svojih lončenih igrač čudovite dogodbe in zapletljaje in jih tudi mirno razvozljali in zaključili. In kadar je nesreča ravno zahtevala, da se je kak član lončene družine ali glinenega imetja razvezal v drobce, tedaj je bilo prvi hip seve žalovanje, a nadomestilo je kmalu potolažilo tugo za izgubo. Otroška duša je bila takrat takšna, kakršna je dandanes, zato ker otroci nežne starosti niso bili nič bolj omikani nego so naši.

A tudi kot zaobljubljene podobice so pokladali Grki te sohice bogovom na čast v tempeljah. Stari narodi so bili bogaboječi, dasi so malikovali. A pred važnimi posli so prosili svoje bogove za pomoč in jim za slučaj ugoditve obljubili spominski dar. Slično se godi tudi še dandanes, recimo na božjepotnih krajih, seve na povse drugi podlagi. Zaobljubam Grkov se nam je v posebni meri zahvaliti, da nam je ohranjenih toliko tanagrejskih sohic.

Postavljali so pa te nežne umotvorčke tudi na grobove svojih rajnih, da celo v grob so spremljale sohice mrliča. Stremljenje, pustiti mrtvecu, kar mu je bilo posebno drago v življenju, in mu dati v grob, kar mu je delalo veselje, to je silno staro in se da zasledovati v prazgodovinsko dobo nazaj. Načelo je ostalo celo našemu materialističnemu času in dôbi skrajnega egoizma. Podobice ali sohice svetnikov, sv. razpelo, rožni venec, to so predmeti, ki jih tudi naša doba kaj rada polaga mrtvecu v krsto.

Mi, »udje velike dobe«, se še prav pošteno opiramo ob berglje starodavne klasične kulture in srkamo iz nje novo življenje, samo da se tega vselej ne zavedamo.

Rekli smo, da so izdelavali te sohice navadni lončarji. Koliko časa je neki moral delati tako

Št. 6

Št. 7

Št. 8

Št. 9

Št. 10

Tanagrejske sohice.
Ljubljana. — Deželni muzej.

podobico človek, ki je vendar bil samo rokodelc? utegne kdo vprašati. V naših razmerah povse upravičeno vprašanje. Naš navadni lončar ne zna po naravi modelirati sohe ali celo skupine tako, da bi umetniško učinkovala, kakor sohice iz Tanagre. To vidimo na svoje oči. A naši obrtniki so padli v umetniški kakovosti šele novejši čas, ko sta jim tvorniška veleprodukcija in strojno delo izpodmaknila njihovo prejšnje stališče. Prej smo imeli rokodelce, ljudi, ki so se z delom svojih izurjenih rok živili, spretnih rok, katerim tudi umetniške naloge niso bile neizvedljive; danes imamo pa obrtnike, ki bi se mogli najprimerneje imenovati »stroje delci«. Ta novodobna institucija je odvisna od stroja in od oblik, katere ta dopušča. Spretnost roke je izginila. Moderni poizkusi za vzgojitev boljšega naraščaja niso še dosegli nameravanega smotra in ga tudi nikdar ne bodo v toliki meri, kakor je to storila stara socialna organizacija na poprišču obrti.

Tehnika pri izdelovanju tanagrejskih sohic je bila preprosta, obrtniška. Lončar, ki se je bavil z izdelovanjem takih predmetov, je imel na polici vrsto kalupov ali oblik iz žgane glin. V te je vtisnil svežo glino in tako dobil iz ene oblike več osnovno enakih sohic. No, bodete rekli, to je bilo vendar popolnoma v zmislu moderne, t. j. strojne veleprodukcije, pri kateri tista hvalisana umetniška spretnost rokodelčevih rok nima nikakega deleža. Tako se vidi. A počasi! Čujte dalje: Navzlic temu pa nista dve sohici enaki. Kako neki to? Temeljna zasnova je bila seve pri vseh kipcih iz enega in istega kalupa enaka; a podrobna izvršba je bila narejena pri vsaki sohici posebej na pristo roko. In ravno tukaj tiči tisto umetniško tenkočutje, ki zna isto osnovo v podrobnostih tako dovršiti, da se vidno loči od vsake druge. Tehnično neznatne korekture na potezah v obličju, pri frizuri, na gubah obleke, morebiti celo na kretnjah — vse to je izvršil lončar na roko, po svojem okusu. In kar je bilo tehnično neznatno, to je postalo umetniško odločilno za značaj izdelka. Razen plastičnih individualnosti je grški lončar uporabil tudi celo vrsto barvnih učinkov, s katerimi je ločil kipec od kipca iz istega kalupa. Eden je bil sivkast, drugi bel in rožasto nadahnjen, tretji rumenkast, četrti zelenkast, itd., vsak primerno z drugimi barvami v nakitju opremljen. Tudi v uporabi barv kaže grški lončar izbran umetniški okus.

Prva zasnova vsake sohice je bila odličen umetniški čin; prator ali model je bila dovršena umetnina. Kdo ve, če ne tiči v marsikaki sohici,

ki je služila toliko drugim kot tvorilo, ime slovitega umetnika? Dosedaj se to ni dalo še dokazati. Seve, da se nihče ni še bavil globlje s to stranjo zanimivega vprašanja. Starinoslovci so kmalu dohnali, da nahajamo med tanagrejskimi kipci umotvore, naslanjajoče se na znana dela velike kiparske umetnosti. A globlje dosedaj te preiskave niso dospele. Kar pa se je dogajalo pri slikarstvu, zakaj bi to ne bilo mogoče pri kiparstvu? Umetniki, kakor Polignotos (Πολύγνωτος), Agatarhos (Ἀγάθαρχος), Nikostenes (Νικοσθένης), Eufronios (Εὐφρόνιος) so svojo umetnost kazali na lastnoročno poslikanih posodah. Zakaj bi ne bilo mogoče, da bi bil kateri izmed velekiparjev osnutek v malih merilih spravil v javnost skoz lončarjeve roke in skoz ogenj v lončarski peči?

Omenil sem že, da so bile sohice barvane (ποικιλόχρως). V to svrhu je obdal lončar navadno glino (ὁ κέραμος) svojega kipca v belo ilovico (ἡ ἄργιλος). Potem je vrisal še posebno drobne plastične poteze, a na to pobarval (χρῶν-νυμι). Tega dela si ne smemo tako misliti, da je sohico kar prepleskal. Vzel je jako nežne prozorne barve ter ž njimi prevlekel sohico prav tenko, tako da je bela podlaga skoznje prosevala. Nekatera mesta je tudi pozlatil, da jih je bolj dvignil. To je posebno rad storil pri božanskih sohicah. Ti kipci so glede na barve pravi vzorci tudi za naše dni. Pestri so, a nikdar ne žaliyo očesa. Harmonija ali soglasje njihovih barv nam kaže vedno lepo zaokrožen, umerjen akord različic enega temeljnega tona — a vse brez kričečih višin in brez hropečih nižin. Obdaja jih vedno nežni in prikupljivi čar finega okusa.

Žal, da je zemlja v skoraj dvatisočletnem delu ugonobila barve na površju; le izjemno so ohranile posamezne sohice svojo pestrost vsled ugodne lege v zemlji. Ostanke nekdanje barve pa kaže skoraj vsaka. Na podlagi dobro ohranjenih izvodov nam je mogoče tudi pri slabo ohranjenih kipcih s pomočjo barvnih ostankov v globljih gubah in kotih brez posebnih težav obnoviti podobo in vtis tega barvanja ali polihromije.

Vse to, kar smo tu izvajali o tanagrejskih sohicah, je vsled velikodušnosti gori hvaležno imenovanega darovatelja mogoče proučavati tudi pri nas doma, v deželni muzeju. In koliko pripovedujejo te sohice o globoki grški kulturi! V naših šolah, osobito na gimnazijah, se uči mladina grščine — a večidel samo jezikovno in z ozirom na kulturo vojská. To je za sedaj učni načrt. Upajmo, da pride enkrat drug načrt, ki se bode manj bavil z vojsko in diplomatsko-zgodo-

vinskim razvojem posameznih držav in dežel, ampak mnogo bolj s celokupno kulturo, ki se ni nikdar brigala za diplomatične note in dogovore, ki je šla preko pisanih in podpisanih mirovnih

pogodb in ki se tudi ni ozirala na politične meje posameznih ozemelj pri svojem razvoju, s katerim je osvojila in prepojila cele dele sveta in na njih živeče narode.

F. S. FINŽGAR: VERIGA.

Drama v treh dejanjih.

Osebe: Primož, ded (starček osemdesetih let, čisto bele lase, spredaj nekoliko pleše, zadaj padajo lasje na tilnik; hodi ob palici, upognjen naprej, suhljat).

Marko Ratej, kmet, njegov sin (50 let).

Mina, Markova žena.

Micka, Markova hči.

Janče, Markov sin (šolar).

Mejač France, kmet, sosed.

Liza, njegova žena.

Janez, njegov sin.

Cene, njegov sin (šolar).

Tomažin, kmet, sosed.

Drnolec, bajtar, sosed.

Radgand, gostja.

Boltežar, snubač.

Komisija: odvetnika, sodnik, zapisnikar, sosedje.

Čas: sedanjost.

Prvo dejanje.

Pozorišče: Kmetiška soba pri Marku Rateju. Od desne vhod, pri vhodu zelena peč. Krog nje klopi. Na peči se suši nekaj perila. Na drugo stran vrat razno orodje: Par sekir, žaga. Iz sobe tri okna. Skozi levo se vidi sosednja hiša (Mejačeva), v ozadju se vidi skozi okna pokrajina. Od daleč gora, tik hiše vrt, ki zeleni, tuintam že cvete. V kotu med okni miza, na dveh straneh klopi ob zidu, na drugi strani stola. Ob levi steni predalnik. Na njem kip Matere božje, ozaljšan z velikimi rdečimi rožami. Na vrt in skozi okna svetijo žarki večernega solnca. Ko se zavesa dvigne, sedi Primož pri peči, naslonjen ob palico. Pri mizi sedi Micka in izbira fižol za seme.)

Prvi prizor.

(Kratek molk. Od daleč se sliši ura iz zvonika.)

Primož (šteje udarce ure). Ena, dve, tri, štiri, pet, šest. — Bog nam daj srečno zadnjo uro.

Micka (se ozre preko mize na deda, potem se obrne skozi okno in nekaj časa zamišljeno gleda).

Primož (jo motri). Dekle, ti misliš na drugo uro. Seveda — seveda, mladost!

Micka (se okrene k delu). Oče, nikar vedno ne pridiguj.

Primož. Še premalo, vse premalo vam pridigujem.

Drugi prizor.

(Vrata se hitro odpro. Skozi nje pritečeta Janče in Cene. Janče nosi voziček, Cene dva lesena konjička.)

Janče. Očka, voz sva naredila. Poglejte: Ima soro, ročice, oje. (Kaže posamezne dele.)

Cene. In rido, vidite, rido. (Dene konjička na klop in vzame voziček ter kaže:) Takole se izpodrida, kakor naš parizar.

Primož (se smehlja). He - he - he, oj mojstra. Kolarja bosta oba, oba kolarja, res.

Janče. Jaz že ne. Kmet bom in bom imel par konj. Jeli, Cene, ti tudi?

Cene. Tudi, pa jaz bom imel tri konje: dve kobili in žrebetka.

Janče. Jaz tudi žrebetka. Cene, napreziva. (Oba sedeta na tla in postavita konje k ojesu v par.)

Cene. Kako bova napregla, ko nimava s čim. (Gleda Jančeta.)

Janče (vstane in gre k mizi proti Micki). Micka, daj nama kaj, kakšen trak ali jermenčke.

Micka. Seveda, kaj še! Tako sta velika, pa je vaju sama igrača. Lahko bi mi pomagala izbirati. Nič vama ne dam.

Tretji prizor.

Janez (vstopi). Dober dan.

Janče (nabere šobico in kaže s prstom Janeza). Tale naj ti pomaga. (Se hitro obrne od mize k dedu Primožu in se pritisne k njegovemu kolenu.) Očka, Vi nama dajte.

Janez. Kaj bi rada?

Cene. Nič od tebe.

Janče. Od tebe in od Micke nič. Pomagaj ji izbirati! (Kaže na mizo.)

Primož (vstane in gre ob palici k predalniku. Oba otroka se ga držita in skačeta veselo ob njem. Ko odpre predalnik, stopata na prste in gledata vanj. Ded vzame klopčič motvoza in jima ga da.) Nata, ljubka moja.

Cene (prime klopčič). Ali ga vidiš, Micka?

Janče (strže korenček). Le izbiraj sama. Naj ti pomaga Janez, če hoče.

Cene (seda že na tla in ne pogleda Micke). Če noče, pa kakor hoče.

Micka (dedu, ki gre k peči). Potuha! (Ded se okrene in jo pogleda.)

Janez (sede k Micki za mizo). Ne jezi se. Saj sva se midva tudi igrala.

Micka. Sva se. Ampak ne taka hlapca. Ti zadnji otroci-poglodančki so vsi zlati. Vse jaz, vse Micka delaj. Kar od hiše pojdem.

Janez. Tako, tako, Micka. Na te besede posebno dobro slišim. Ali pri naši hiši se ustaviš, ko pojdeš odtod, kajne? (Začne izbirati in pogleduje skrivaj na dekle, ki se ne ozre in molči.)

Primož (zaverovan v otroško igračo se ne meni za pogovor. Dečkoma večkrat pokaže s palico:) Tu sem priveži. Tako. Dobro je. Sedaj semkaj pripni.

Janez (po kratkem molku). Micka!

Micka. Kaj bi me nagovarjal. Pri tebi se nikoli ne ve, ali je vsekano, ali vbodeno. Ne bom visela doma, ne bom, da veš.

Janez. Prav imaš. Kar zavriskali bomo in se zasukali čez cesto, pa boš naša.

Micka. Dekla, kajne?

Janez. Ne bodi čudna.

Micka. Čuden si ti. Hodiš in hodiš semkaj, da se ljudje sujejo s komolci, ko me vidijo, pa nisi ne krop, ne voda. O, počakaš.

Janez (seže po njeni roki; Micka mu jo odmakne). Lepo te prosim, le kaj ti je danes?

Micka (ga pogleda izpod rute; kratka pavza). Če zares misliš, zakaj ne vprašaš?

Janez. Ali je med nami treba tega? Ali ne vemo vsi, in jaz in ti najbolje, da ne sme in ne more biti drugače?

Micka (skomizgne z rameni).

Janez. Čemu si je sezidal oče stanovanje v kašči? Ali zato, da bo iskal gostačev? Garal bom še do jeseni, je rekel, potem se oženi, Janez. Tako mi je rekel, da veš, Micka.

Micka (spet skomizgne z rameni).

Janez (zopet išče njene roke). No, Micka?

Micka. Le oženi se, kdo ti brani. Toda če hočeš tako, da se ti bo ponujala, je drugod išči, pri nas je ni.

Janez (neha izbirati in se nasloni nazaj na polico ob oknu. Micka nervozno izbira dalje).

Primož (je začel prisluškat in dvignil parkrat glavo od igrač ter pogledal proti mizi). Micka, ne laži! V tvojih besedah je napuh.

Janez. Oče Primož, ali jo je kdo užalil, da je taka?

Primož. Svet je poln napuha —

Micka. Že spet se vtičete vmes. Tamle je Vaš svet, pri otrocih.

Primož. Da, da, če ne boste kot otroci — — — (Mrmra dalje zase.)

Četrty prizor.

Mina (pride v hišo. Na drugo stran peči postavi pehar krompirja in ga prične lupiti.) Ali še sedaj nisi izbrala? Seveda, če vas več takih izbira, dalje traja, kakor maša z leviti.

Janez. Micka se kuja.

Micka (naglo in užaljeno). Ker se ti ne ponuja.

Mina. Uh, ti greben tak, ti.

Micka. Saj sama vem, da sem vse jaz, vse.

Janez. Micka, take te res še nisem naletel. (Se odmakne.)

Primož. Deklina, ali imaš jezik za to, da skrivaš, kar imaš v srcu, ali za kaj drugega?

Mina (se nagne ob peči proti dedu). Oče, pustite ju, kaj bi silili. Pregnano sadje ni nikoli dobro. Če nista za skupaj, naj gresta vsaksebi.

Micka (si pomakne ruto na čelo in se opre ob komolec). Le gonite me, saj pojdem sama.

Janez. K nam, kajne?

Peti prizor.

(Tomažin in Drnolec vstopita.)

Tomažin. Dober večer.

Vsi (razen Micke). Bog daj.

Drnolec. Pravzaprav dober dan, ko še ni šlo solnce za božjo gnado.

Mina. Dan se je res potegnil.

Tomažin. In gorko je.

Primož. Za Jurjevo še preveč.

Janče. Boter, pogledajte! (Dečka vozita naprežen voz po sobi. Vsak drži svojega konja in kličeta:) Hi - hot!

Mina. Ne kričita! Kje si hodil, Tomažin? Ves dan te ni bilo na izpregled.

Drnolec. Tomažin nima nič praznika.

Tomažin. Imam. Na Gozdašnici sem bil, Mina. Nekaj jesenov in nagnojev sem nakupil.

Drnolec. Ti navlečeš k hiši vsega preveč.

Tomažin. Preveč ni izlepa. — Ne veste, kakšna reč je bila danes na Gozdašnici.

Drnolec. Bogvekaj se ne more zgoditi na Gozdašnici.

Tomažin. Za staro slivo, ki še za peč ne bi bila kaj prida, so se tako živo sprli, da peljejo velikansko pravdo zavoljo nje. Danes je bila komisija.

Drnolec. Norci.

Tomažin. Trme. Kar tišče, kot na roge napreženi voli.

Primož. Kaj trme, kaj norci? Krščanske ljubezni ni. In kjer je ni, tam je greh.

Janez (ki je izbiral z Micko in ji večkrat kaj pošepetal ter zaeno poslušal pogovor). Gozdaščani so take krvi. Kadar fantje pridejo od tam v dolino, vedno iščejo boja.

Drnolec. Je menda res tak rod gori.

Primož. Kaj kri, kaj rod? Ljubezni nimajo.

Mina. Kajkrat sem že rekla: Če bi imela deset hčera, ne dam je ne ene na Gozdašnico ne služiti, ne v zakon. Samo zavoljo teh nesrečnih prepirov ne. Kako je v naši vasi lep mir.

Primož. Bog nam ga ohrani.

Drnolec. Mina, po pravici govoriš. Bajtar sem in je ne dam naše na Gozdašnico, ne dam je prvemu gruntarju.

Tomažin (ki je doslej hodil gor in dol, sede k mizi in potoma govori:.) Mir, mir, to je res sreča. (Sede.) Ne bom nič motil.

Micka. Mene nihče ne zmoti.

Tomažin. Kaj se ve? Janez bi nemara utegnil drugače povedati.

Drnolec (sede pod okno na klop). Janez, kaj praviš?

Janez. Nič ne vem, boter.

Drnolec. Skrivata.

Tomažin. Nič ne veš?

Drnolec. To je res čudno, če vsa fara ve, samo ti nič ne veš.

Tomažin. Je kar prav. Čimprej si pri Mejaču, Micka, bolje je. Kajne, mati?

Mina. Nič se še ne mudi, ne njej, ne njemu. Zakonskih križev se že še naveličata.

Drnolec. Sami križi tudi niso. Nekaj paradiža je v vsakem zakonu.

Mina. Ne bogvekaj. Vsi skušamo.

(Janez in Micka se šepetaje pogovarjata. Micka se mu večkrat nasmehne izpod rute, toda vselej se naglo zresni.)

Šesti prizor.

Marko (na ramenu nosi verigo). Dober večer, može.

Tomažin. Bog dal dobrega.

Drnolec. Kaj si se šel obešat?

Marko. Hvala Bogu, za enkrat se mi še ni treba.

Drnolec. Počemu torej prenašaš to oguljeno žlajdro po svetu?

Marko (sname verigo z ramena in jo vrže pod klop, kjer je drugo orodje). Našel sem jo.

Tomažin. Posebna terna to ni.

Drnolec. Obogatel ne boš z njo.

Marko. Pa sem je le vesel. Svetopisemska žena je bila tudi vesela, ko je našla izgubljeni denar.

Tomažin. A tako. Potemtakem je bila tvoja?

Marko. Moja in izgubljena deset let.

Primož (tiho vstane od peči in gre gledat verigo).

Marko. Le pogledajte jo, oče. Gotovo jo še poznate.

Primož (jo ogleduje). Zares je naša. Kam se je bila zamotala?

Marko. Janez, prav, da si tukaj. Pri vašem vozu, tamle pod kozolcem, sem jo dobil.

Janez (se vznemiri). Pri našem? — —

Marko. Da, pri vašem. Ali to ni nič hudega. Vidva, Drnolec in Tomažin, še dobro vesta, ko smo pred desetimi leti postavljali tisti veliki mlaj tamle za Mejačevim znamenjem; takrat sem jo posodil in takrat je izginila.

Tomažin. Ponevedoma se je zamešala med Mejačeve.

Marko. Gotovoda. Janez, povej očetu, da ne bo mislil, kdo je bil pri vozu.

Janez (se odmakne od Micke, neha izbirati in gleda v mizo ter se večkrat ozre na verigo). Bom že. (Nato hitro vstane in gre gledat verigo.)

Tomažin. Marko, le sam povej Mejaču. Tamle za vrtom sem ga prej srečal in je rekel, da pride sem.

Janez (odloži verigo in odkimava z glavo).

Drnolec (se tudi približa). Kako misliš, Janez?

Janez (zgane z rameni). Moram iti vardevat. Z Bogom! (Naglo odide.)

Micka (gleda za njim). Saj se ti ne mudi. (Janez se ne ozre.) Mati, Janez je hud.

Mina. Prej si pa ti bila huda. Bog vas razumi.

Primož (se je v tem vrnil k peči in premišljal s povešeno glavo). Marko, jaz bi je ne bil jemal.

Marko. Nikar ne sitnarite. Svojo reč smem vendar pobrati kjerkoli.

Drnolec. Res je, Marko.

Primož (odkimava z glavo in molči).

Marko (sleče suknjič in ga obeša na kljuko; potoma zadene ob voziček, s katerim se igrata dečka).

Janče (jokavo). No, ata!

Marko (se ozre). U, saj vaju je tudi vsa hiša polna. Ven bi šla.

Cene (vstane in prime svojega konja). Ali kar koj?

Primož. Le igrayta se. Pusti jih.

Marko. Pa ostanita. Starčki in otroci so vsi za isto gnezdo.

Sedmi prizor.

Mejač (vstopi golorok). Dober večer. No, sedaj nas je ravno za en pod.

Marko. Ali ti je Janez že povedal?

Mejač. Ne vem, kje je Janez. Se mi je zdelo, da je pri vas.

M i n a (pospravi krompir in prisede k Micki ter ji pomaga izbirati). Saj je bil pri nas. Ali ga nisi srečal? Toliko, da je odšel.

M e j a č (sede na klop k peči, kjer je sedela Mina). Jaz sem prišel za skednjem, zgrešila sva se. Torej, kaj bi mi bil povedal?

M a r k o. Vidiš, tole verigo sem našel. (Jo potegne izmed orodja.)

M e j a č (se zasmije). No, če nimaš boljše novice, ta pač ni vredna Janezove pošte.

M a r k o. Le potrpi. Vidiš, to je tista veriga, ki sem jo pred desetimi leti izgubil, ko smo mlaj postavljali.

M e j a č. Kje je vendar bila? Menda je tiščal sam hudobec rep nanjo.

M a r k o. Ne ugameš?

M e j a č. Kako bi ugibal? Ali si jo tamle (pokaže skozi okno) potegnil iz vrtinca, kjer ima povodni mož vrata pod zemljo?

M a r k o. Pri tvojem vozu je bila.

M e j a č (plane kvišku, prime verigo in jo ogleduje). Oho, prijatelj, ne boš! Veriga je naša. Ti se motiš.

M a r k o. France, potrpi, da ti razložim. Tomažin, ali se spominjaš, ko sva bila še fanta in sem jaz od Balantinčkovke, veš, one stare gostje iz naše bajte, kupil za petinštirideset krajcarjev dva konca verige. Ali se še spominjaš?

T o m a ž i n. Od Balantinčkovke? (Razmišlja.)

M a r k o. Le pomisli.

T o m a ž i n. Res je. Zdaj sem se spomnil. Po sv. Petru tista nedelja je bila. Tako vem, kot bi bilo danes. Kopat sva se šla, ko je stara sedela pred hišo in ti ponudila verigo. Saj sem ti še en groš posodil.

M a r k o. No, in sedaj poglej France, dva konca sem kupil in ta dva mi je zvaril kovač Koplörček. Deset krajcarjev sem mu plačal, da je naredil še kavelj. No — to sta ta dva konca in tu je kavelj. Vidiš.

M e j a č. Vse to je lahko res, ampak to ni res, da je to tista veriga. Veriga je naša, od nekdanja naša. Dobro jo poznam.

D r n o l e c. Veriga je veriga. Mejač nima samo ene in Marko, ti jih imaš, da jih dva ne neseta. Naj je tvoja ali naj je tega, ni vredna, da bi besedovali zaradi nje. Pravim jaz.

M a r k o. Vredna ali ne vredna. Ampak tako je med poštenimi ljudmi, če najdeš staro podkev mojega konja, mi jo boš nazaj dal, dasi ni vredna dveh grošev.

M e j a č. Potemtakem jaz nisem pošten človek.

T o m a ž i n. France, kaj pa to? Ne tako, ne smeš.

M e j a č. Saj si ga slišal.

M a r k o. Kako si slišal, Tomažin? Ali sem mu rekel kaj čez čast?

D r n o l e c. Ne besedice ne.

M e j a č. Tebe ni nihče nič vprašal.

D r n o l e c. Od zlomka, naj me vpraša ali ne. Ušes pa le nimam zabitih.

M e j a č. Imaš jih, če nisi slišal, ko mi je rekel, da sem verigo takorekoč ukradel; ukradel, da veš.

T o m a ž i n. Ne, ne, France. Togota te obseda.

M a r k o. Da si na celem izmišljuješ take reči, to je res preneumno. (Se obrne užaljen proč.)

M e j a č. Vsi za pričo, če sem si kaj izmislil. Zakaj si mi pokadil pod nos o poštenih ljudeh in o stari podkvi? Mar sem tako nespameten, da ne vem, kakšne roge imajo te besede. To se pravi: Mejač, ti si verigo ukradel. Ho, Mejač pa tat! Imamo že toliko vsega, da ne bomo k tebi na posodo hodili, kaj šele kradli. Sram te bodi!

M a r k o. Prijatelj — — —

M e j a č. Išči prijatelje med poštenjaki, jaz nisem.

T o m a ž i n. France, lepo te prosim, tega vendar nihče ne trdi.

M e j a č. Z njim vlečeš. Je že dobro.

M i n a (ki je mirno poslušala prepir, vstane izza mize in stopi k Mejaču). France, v botrinji smo, nikar se ne prepirajmo. Sprijaznita se. Marko!

M a r k o. Ženska, molči. Če se ta prepira po sili, ne morem kaj, jaz se ne. Za pravico se poginjam in nič drugega.

M i n a (pobere fižol v posodo in gre; pri vratih sune verigo z nogo). Da bi te bila rja snedla! (Odide.)

M e j a č. Ha-ha-ha! (Ironično.) Rja! Seveda, meni naj vse rja sne. Še strelo pokliči na hišo, na hlev, na živino, ko smo v botrinji. Ha-ha!

(Otroka sta pustila igranje, odvezala konjička in vsak s svojim pod pazduho sedla k dedu.)

P r i m o ž (je pazno poslušal in večkrat želel poseči vmes; sedaj se dvigne in stopi pred Marka). Sin, vrni verigo. Od svojega priboljška ti popustim trikrat toliko kot je vredna. Vrni jo, France. Živimo v božji ljubezni.

(Oba soseda si kažeta hrbet in gledata skozi okno.)

T o m a ž i n. Primož, kakor Zveličar ste govorili. (Prime Marka za roko in ga vabi k Mejaču.) Sezita si v roko in Bog daj srečo. Cene, vzemi verigo in jo nesi domov.

C e n e (poskoči s klopi in prime verigo).

M e j a č. Pusti jo.

M a r k o (gre že proti njemu, se ustavi). Na, bodi se z volom. (Izmakne Tomažinu roko.)

Mejač. Bodi se z volom . . . Hvala lepa. Prej sem bil tat, sedaj vol — in če nesem verigo, svojo verigo domov, potem mi poreče ropar.
Marko. To je že od sile. (Udari po mizi.) Ali si obseden?

Osmi prizor.

Janez (vstopi). Kaj se prepirate?

Micka. Oh, Janez, lepo te prosim, pomiri jih. Zavoljo te ničvredne verige — poglej —

Janez. Boter Marko in Vi, oče, nikarta no, saj ni vredna besedi, naj bo čigaver hoče.

Mejač. Tiho! Torej ti tudi držiš z njimi? Kakopa, ker te je zmotila ta nastava. (Pokaže na Micko.)

Marko. Tega ne boš očitil moji hčeri. Kdaj se je komu ponujala?

Drnolec. Prav, prav, Marko. Micki lahko pripeljem takega ženina, da bo ves tvoj grunt v žepu prinesel, da veš, Mejač. In bi se ponujala!

Mejač (zaničljivo). Takle bajtar! Ti boš dobil ženina, ti!

Marko. Ali ga dobi, ali ga ne dobi, vseeno. Vašemu se ni ponujala.

Mejač. Če le utegne, je pri nas; kaj boš tajil?

Janez. Oče . . .

Marko. Seveda je pri vas, ko vam hodi plet in grabit za božji lon, kajne?

Tomažin. Za božjo sveto voljo, soseda, nehajta!

Mejač. Zakaj mi oponaša? — Dekle, koliko sem dolžan? Račun! (Potegne mošnjo iz žepa.)

Micka (plane izza mize). Ali slišiš, Janez? Ne maram ne denarja, ne ženina. Pustite me. (Hitro iz hiše.)

Janez (hoče za njo in prime za kljuko). Micka!

Mejač. Fant nazaj, da boš za pričo. (Janez pripre duri in se nasloni nanje.)

Tomažin. Nehajta soseda, lepo vaju prosim. Na ta način ne smeta. Če bomo začeli drug drugemu pometati pred durmi, bo vedno vse smetno. Ne kidajmo starega gnoja.

Marko. Ta ga kida.

Mejač. Le dajmo ga, da vidimo, kje je večji kup, da izkidamo vse vole in tatove in druge vnebovpijoče grehe. Le dajmo ga!

Drnolec. Le čemu tako vreščiš? Nazadnje utegneš naleteti na hudobnega človeka, ki ti pljune pred noge in poreče: Če svinjo v rilec suneš, pa zakruli.

Primož (plane od peči in dvigne jezen palico nad Drnolca). Drnolec, sramuj se svojega jezika! Fej! — France, ne meni se za strupeno besedo, vzemi verigo in v božjem miru naj bo, kakor sem rekel. Plačam jo, trikrat jo plačam.

Mejač. Nočem, pravica naj se izkaže.

Drnolec (mrmraje). Trma prevzetna.

Marko. Le naj se. Pa bo meni pokazala, ne tebi.

Mejač. Pokazala ti bo in dokazala, da si kradel ti meni, ne jaz tebi.

Marko (vzkipi). Kaj sem kradel?

Mejač. Pravda ti pove. (Se obrne proti vratom, kjer je sin.) Janez domov! Nimaš nič opravka pri ljudeh, ki dolže tvojega očeta tatvine.

Janez (stopi korak proti očetu in miri). Razburjeni ste in boter tudi. Zato se ne bosta toževala.

Tomažin. Imejta pamet in prijatelji bodimo.

Mejač (prime Ceneta za roko in ga potegne seboj). Imam pamet, zato grem pokidat gnoj, ki mi ga je tale nametal pred duri. Pojdimo!

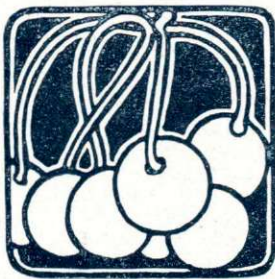
Marko (zažrabi verigo in jo dvigne). Na jo! Je ne maram.

Mejač (med vrati). Izročil mi jo boš drugod, tu je nočem. (Potegne za seboj Ceneta, ki stiska konjička pod pazduho in se ozira za Jančetom. Za njim odhaja tiho Janez.)

Primož (se dvigne z naglico, ves tresoč se kliče). France! France! (Hiti za njim, pa se mu vrata zapro. Se okrene in obstoji sredi sobe.) O Bog, greh se je začel in greh bo rodil greh, o-o-o—

Marko (vrže verigo pod klop.) Molčite! Ne greh, začela se je pravica!

(Zavesa naglo pade.)

CERKEV NA GORI.

Če niso angeli
prinesli je z višine
na strmi rog?

Kako so jo roké
zgradile vrh strmine,
vsevedni Bog?

O! kaj je davni rod
postavil z verno silo
na vrh gorâ!

A danes? — Pod gorô
postavi komaj vilo —
vso brez Boga. —

ODGOVOR BREZ ODGOVORA.

Pisal sem in vprašal:
»Ali smem?«
Prosil: »Odgovori —
s prvim dnem.«
Čakam ga že, čakam
s petim dnem.
Ali odgovora
ne izvem.
Ah! nikar ne piši!
Vem, vse vem.

SKOZ VAS.

Nizke hiše
v gostih jablan sredi,
ozka okna
z drobnimi pogledi.
Varne strehe
z vdanimi pokloni,
lepi dnevi
s tihimí zatoni:
Duši moji
toži se za vami
včasih s smehom,
včasih pa s solzami.

PESEM.

Zvoni.
A hiše božje
ne vidijo nikjer oči.

Dehti
po rožni sreči.
A sreče od nikoder ni.

Šumí
pod težkim mlinom.
A mlin stoji že leto dni.

TAJIVKA.

Rekli so mi:
— Morebiti je resnica? —
Da tajiš
vso ljubezen. Vendar v lica
zarudiš
kakor mak,
kadar te pogleda
mlad junak.

So mi rekli:
— Morebiti res si taka? —
Pod očmi
nosiš dva oblaka,
dve noči.
Praviš, da te je ožgal
žarek presvetâl.

Spet so rekli:
— Morebiti niso v zmoti? —
Da je včasih tvoja soba
jékala,
kakor da bi zibel v koti
tekala.
Praviš, da je tvoj kanarec
v skriti kletki pel.
Kdo bi, dekle, ti verjel?

Silvin Sardenko.

LJUBEZEN.

Tisočletij sanja te je objemala,
tisočletij besede so se ti bližale,
tisočletij noči so te križale,
tisočletij srca ob tebi so se vnemala,
o ljubezen.

Tisočletij sanjo živim,
tisočletij besede živim,
tisočletij noči živim,
v plamenih tisočletnih src gorim,
o ljubezen.

Tisočletij sanjo slutim,
tisočletij besede slutim,
tisočletij noči čutim,
plamene src bodočih tisočletij čutim,
o ljubezen.

O ljubezen:
Kedaj te sanja ne bo objemala,
kedaj se ti besede ne bodo bližale,
kedaj te noči ne bodo križale,
kedaj se srca ob tebi ne bodo vnemala —
kedaj, o ljubezen?

SFINGA.

Večkrat me zdolgočasi naš čas
in grem in odpiram piramide in mumije budim
in ž njimi govorim jezik, ki je blizu.
Ime mu je Sfinga: človek.

Oči imá — daljo merijo iz biti v Biti:
dolga pot.
Oči imá — daljo merijo na znotraj:
dolga, dolga pot.

Vprašam se: kedaj okameni zver štirih nog: meso,
vprašam se: kedaj bo v eno samo pot zamišljeno
človekovo okó —
Skozi saharo življenja divja vihar:
Nikdar, nikdar!

MISLI V ROJSTNI NOČI.

Nocoj — nocoj ne vem, da jočem
in ne vem, da živeti hočem.
Drugi vedó
in vedó za novo zvezdo, ki je prišla
na nebó.

Prešla je noč in jutro vžžarelo:
veselo
se dramí
solnce za gorami —
jaz vem, da sem.

Poldán. V solnce gledam — pogled je mračán:
Za svoja leta starega sveta ne vidim nikjer.
Čakam, da pride večer: v njem naj svet vžžari
in se vtrne
in pade skozi megle črne v mojo roko —
v njej se vgasí v spoznanje globoko visoko:
Večnost.

Jos. Lovrenčič.

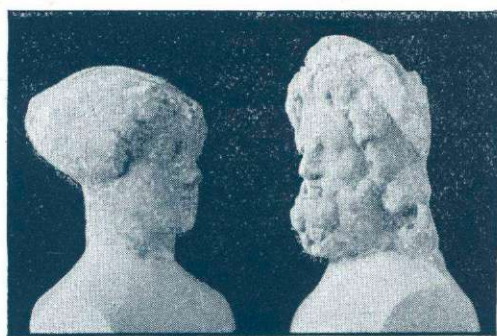
Št. 11

Št. 12

Št. 13

Št. 14a

14b

Št. 15

Št. 16

Tanagrejske sohice.
Ljubljana. — Deželni muzej.

LEGENDA.

Bili so čudočudni sni
in sanjal sem o roži,
o sladki, ko mater oči,
o bridki, ko brušeni noži . . .

*

Videl sem tujko, nad tuje je dete
prsi zgrnila,
in kot da rastlo pod njenim je srcem,
ga je dojila.

Videl sem v dušo možu, udarjeno,
od žene izdano;

trikrat prevarjena je odpustila,
težko, a vdano.

Videl sem v bitki ju: smrt sta si dala
in izdahnila,
prej pa sta v spravo se poljubila,
si odpustila . . .

*

O, čudočudni sni
in čudo bogastvo rož,
tak sladkih, ko mater oči,
tak bridkih, ko brušen nož . . .

SLIKA.

Sredi zemlje nerazorane
vode mlakuža leži.
V vetru jedva, da se gane,
v solncu jedva zablešči.
V noči temo, v dan sopare
in otróv hlapi.

V kalnem srečal sem zrcali
dvoje žaljenih oči.
Njihov srd mi v dušo pali,
pije v kri,
v mozež piše in kosti:
»Preteklost!«

IMPRESIONIZEM.

Iz polnoči
siloma v molk,
sunkoma v mrak,
kakor ob tlak
korak,
bron šumi
čudno nemirno se v noč gubi,
vriska in poje, prosi in zdvaja
in se v daljavi v nič raztaja
v megli . . .

Iz koče bolnega dojenca jok,
očetov glas, pol kletev, pol stok,
in matere drsajoč korak
in stenske ure tiktak, tiktak,
in lojenke svit čez gaz
na vas . . .

Ali je šele zaspala,
ali se noč budi?

V TISTI MINUTI . . .

V tisti minuti,
ko se mi duša iz zvezd je utrnila
v bitje, in v bivanje
v drobnem telescu se v stvar prelila
čista ko voda-planinka
materi zemlji privreje iz krila —

V tisti minuti,
ko si v življenje
moč kljubovati je osvojila,
v pesek in kamen dolbla in rila
in je močna, močnejša bila
in je rastla in ni počila —

ah, da ni tedaj minila,
se ko v pesku vir stopila
in se v zvezde preselila
čista ko vir in zvezde . . .

Ivan Pregelj.

IVAN CANKAR: ČRTICE.

CIGANSKA SIROTA.

Snoval sem dramo. Dramo o silnem človeku, ki je ob okrutnosti tega življenja mislil, da je do kraja spoznal njega ničevost in minljivost, pa mu je bilo razodeto ob zadnji strašni uri, da je bil spoznal življenja vesoljnost in večnost. Kar je bila že od nekdanj snov in misel vsake drame.

Lepi dnevi so bili; ves hrib je bil tako sijajno obžarjen od jesenskega solnca, kakor sama duša moja. Ljudje moje drame, obrazi, ki sem jih bil samovoljno ustvaril, so stali plahi v sencah. Če sem jih poklical, so prišli blizu; ali bližali so se počasi, napol razločni, omahovaje; če sem posegel z roko po njih, so se umegnili, so utonili. V tistih urah sem okusil vso sladkost, ki jo more okusiti človek-sostvarnik. Kar je bilo od vekomaj v meni, se je izlilo v vesoljnost in jo je oplodilo; in iz vesoljnosti je planil žarek nazaj v mene samega. Sence, ki sem jih klical, so se včlovečile ob mojem ognju. Spoznal sem jih koj; polne so bile do roba mojih misli in mojih sanj, moje oči so imele in moj obraz, preživele so bile moje življenje do kraja, še tisto zadnje, za katero ne vem. Ali vse, kar sem videl, je bilo tisočkrat in tisočkrat povečano, razmaknjeno v brezkončnost. Saj to nisem bil jaz, ne jaz, prašek v poletnem žaru! Ni bil en sam obraz — tisočkrat tisoč jih je strmelo vame! Ni bil en dan, ni bilo eno samo tisočletje — večnost je bila! Trepetaje sem občutil globoko v duše dno, v radosti in grozi, da živim na vekomaj, zato ker je večna in vesoljna že sama misel moja. —

Iz sanj me je vzdramil neprijeten, omleden duh, kakor po zasirjenem mleku. V moji izbi so bile same blagodišeče cvetice; njih vonj se je ubrano skladal, prijazno objemal s tobakovim. Stopil sem v kuhinjo; tam ni bilo nikogar, tudi mleka ni bilo na ognjišču. Na mali, s pisanim prtom pogrnjeni mizi kraj okna je ležalo nekaj rdečih zvezkov; na vsakem je bilo z velikimi črkami napisano: »Ciganska sirota«. Na poglavitni strani je bila podoba, ki je oznanjala prečudne prigode, strahotne krivice ter navsezadnje veličastno odrešenje.

Truden in žalosten sem se vrnil v svojo izbo. Najprej sem začel premišljevati, kdo da bere zgodbo o tej »ciganski siroti«. Preštel in preценil sem ljudi, kolikor jih je bilo v hiši. Zadobili so nenadoma vsi kar drugo lice, nego so ga imeli

poprej; gledal sem vse edinole skoz naočnike »ciganske sirote«; vse druge telesne in duševne lastnosti, čednosti in nakáze, so bile zabrisane.

»Gospa Mici se je bila seznanila že z Dostojevskim samim; tudi zaradi bluz in slamnikov ima pravičen okus; kaj bi s cigansko siroto?«

»Gospodična Angela spoštuje Prešerna, vé ga naizust od konca do kraja; kaj bi s cigansko siroto?«

»Gospodična Ana se trudi, da bi govorila in pisala prijetno slovenščino; in sploh —«

»Gospod Nande se briga edinole za politiko, drugače najrajši spi; kako bi ga vzdramile vse ciganske sirote na svetu?«

»Naša Micka, Bog ji daj zdravje, bi se razjokala ob garjevem psu, ob ciganski siroti pa čisto gotovo ne!«

Odkod se je bila privlekla kuga, odkod je bilo zadušalo to zasirjeno mleko? Zadelal sem izbo dodobrega, palil cigareto za cigareto, da bi pregnal nevšečni duh; toda silil je neugnan skoz nevidne špranje v durih, ob oknicah, curljal je curkoma v žlahtni vonj tobaka in tuberoz. Sence mojih sanj so bile na tla pomendrane in s pomijami polite.

Ob mraku, ko je zunaj še milo svetila izza drevja topla večerna zarja, sem sedel pred hišo, da bi klical svoje sence, kakor bežne ptice, ter se pogovarjal z njimi. Klical sem in prosil, ni jih bilo od nikoder. Pač pa sem zaslišal iz daljne daljave čudno pesem, ki me je vsega presunila. Bilo je, kakor da bi sredi Brucknerjeve maše kdo zagodel počestno kvanto. Vstal sem ter se napotil z omahujočimi koraki v tisto smer, odkoder se je glasila prečudna pesem. Glasila pa se je iz kuhinje. Na mizi je gorela svetilka, za mizo so sedele vse tri: gospa Mici, gospodična Ana in gospodična Angela. Kraj mize je ležal na tleh velik kup stročjega fižola; trebile so ga ter metale stroke v jerbas. In vse tri so imele objokane oči. Gospodična Ana je imela pred seboj tisti rdeči zvezek, klonila je glavo globoko, tako da je bil ožarjen ves blagi obraz. Brala je; brala z enakomernim glasom, brez pik, podpičij in vejic, tako kakor bere v šoli priden učenec, ki zna berilo že naizust. V drugem kotu je pobožna Micka pomivala posodo; solza za solzo je kapala v pomije.

Razložil sem iz pesmi le posamezna imena:

»Adolar Sokolski . . . Vera . . . Marko Cingara . . .«

Šel sem iz kuhinje tako utrujen, kakor da bi nosil na hrbtu breme samega kamenja na vrh Begunjšice. Zaklenil sem se v svojo izbo, legel v posteljo, skrtil se pod odejo. Že sem bil zadremal, že so me bile narahlo pobožale tople sanje, ko mi je zabrenčala muha tik mimo ušesa, da sem stresel z glavo ter se vzdramil. Muhe ni bilo nikjer, pač pa se je glasila odnekod tista strašna pesem, napol pridušena, komaj razločna.

»Adolar . . . Marko Cingara . . .«

Potegnilo me je iz postelje z nepremagljivo močjó. Neusmiljena pesem me je vodila na vrhvi kakor slepca. Šel sem po prstih do duri, odprl jih brez šuma, tipal po temnem hodniku, pritipal se do gospodarjevih duri ter prisluškal.

»Adolar . . . Marko Cingara . . . Marko Cingara . . . Adolar . . .«

Spoznal sem glas gospoda Nandeta samega. On, ki mu je bilo spanje vsega življenja pomen in cilj, je bral v postelji. Bral hitro, sunkoma, s pri-tajenim glasom; bilo je v tem glasu kakor sramež-ljivo ihtenje.

Tisto noč nisem spal. Če sem za hip zadremal, se mi je koj prikazal grozni Marko Cingara; bil je velik dedec s črno grivo in črnimi očmi, oblečen v našarjene, pisane cunje; brusil je nož, škripal z belimi zobmi, bližal se postelji; nazadnje se mi je porogljivo nasmehnil, sedel na stol ter se pričel briti . . . Pod oknom je Adolar Sokolski brenkal na gitaro . . .

Zatekel sem se k molitvi. Ali v božjo besedo samo je brez vesti in kesanja posegel Marko Cingara ter jo preglasil. Nato sem sklenil, da napravim konec temu svojemu bednemu življenju.

Ko sem se zjutraj pogledal v ogledalo, sem bil podoben smrti sami, nič več tistemu korajžnemu fantu, ki je bil nekoč in ki ga je brez greha obglavil mogočni Marko Cingara.

Pohujšani so ljudje, nevredni lepote, že zato nevredni, ker je niso željni! Pojdi k živalim; tudi sveti Frančišek je storil takisto!

Šel sem k njim. Imeli smo kakadúja, prijazno belopéro živalco z rumenim čopom in junaškim kljunom. Stopil sem k njemu in sem ga vprašal:

»Kako sodiš, o kakadúj, ti belopéri, o umetnosti in lepoti?«

Namršil je rumeni čop, zavil obili vrat ter zajavkal milo in zategnjeno:

»Adolar!«

Poiskal sem svojega psička, tega lepega, črnega, svilnodlakega, ki sem ga bil krstil za Firbca, zato ker je bil modrosti željan.

»Kako misliš ti, o Firbec, o umetnosti, o njenih pravih ciljih ter o njenem pomenu za povzdigo človeštva k nadzemeljskim višavam?«

Zaokrenil se je zaničljivo in brez besede ter se s povešenim repom napotil naravnost v kuhinjo, k ciganski siroti.

Še tá, ki sem ga imel od srca rad!

Pobegnil sem v gaj. Rdeče listje je pošumevalo v jesenskem vetru; ali gorjé, šumelo je eno samo pesem, brez nehanja, brez usmiljenja.

»Adolar . . . Marko Cingara . . . Marko Cingara . . . Adolar . . .«

Moje lepe, ljube sence so umrle, pokopane so bile brez gomile in brez križa. Čemu bi živele in komú? V zasmeh ljudem, živalim in nedolžnemu gaju samemu. Premaгал in pokopal jih je vse povrsti slavni Marko Cingara, njegov zmagoslavni krohot se razlega od obzorja do obzorja . . .

Čutil sem, da se bliža konec, strašnejši od smrti same. Mračila se mi je duša, tonila je v brezdano noč. Ali poprej se bo zgodilo še nekaj drugega:

Prikaže naj se po tej ali oni poti človek s tistimi rdečimi zvezki pod pazduho — ubijem ga s sekiro ter ga dam pokopati na svoje stroške! —

MENICE.

Stanovala sva skupaj v pohlevnem predmestnem kotu, ker nama je šla v tistih časih obema trda. Moj tovariš je bil kljub vsem nadlogam vesel in glasen človek, le malo preveč nestalen in vihrav se mi je zdel. V svojem nehanju je bil blagodušen otrok, ki vedoma nikomur ni storil žalosti. Nekoč, ob hudi zimi, je planil v izbo ves zasopel, rdeč in prešeren, oči zasolzele od smeha in ivja.

»Zdajle, prav zdajle sem pridelal smrten greh, še enega vrh druge vse, ki ležé na duši!«

Grel si je roké ob peči ter govoril po svoji navadi, hlastno, skokoma, brez počitka.

»Po cesti so se drsali otroci, kakor smo se tudi mi v tistih dneh, ki jim Bog blagoslovi spomin. Grem brez skrbi po tej gladki drsavici, kar mi spodrsne, da zaplešem v kolobarju in toliko, da ne treščim ob tla, z nosom naprej. Bušim v smeh . . . pa se nenadoma domislim, da je tako drsanje po sredi očitne ceste zabranjeno . . . zaradi tistih ljudi, ki se ne znajo več ne drsati, ne smejati. Ozrem se . . . izza ogla se prikaže debel stražnik. Vi, stražnik! — ga pokličem ter pokažem s prstom na veselo jato. Stražnik lomasti s težkimi koraki, ogromen v svojem zimskem plašču, mrk in pust. Otroci se vrišče razbežnejo; ostane samo prav

majhen, droben fantek, morda komaj za šolo dorastel; stoji tam, ne gane se, trepeče, strmi z velikimi očmi, napol v čudu, napol v grozi. Silna roka stražnikova, večja od otroka samega, se mu spusti počasi na ramo. — Čigav si? — Otrok zajeca, nisem razumel kaj, ter pokaže daleč nekam v ulico. Stražnik ga prime narahlo za roko... narahlo, zato da bi je ne zdrobil. — Pojdi z mano... k očetu! — Takrat, kakor domenjena, se ozreta oba hkrati name. Oči otrokove so bile polne brezmejne groze; v očeh stražnikovih pa je bilo golo, hladno zaničevanje... Tako, glej, sem bil navsezgodaj pridelal smrten greh!»

Mèl si je premrle roké ter se tiho, zadovoljno smejal.

»Ne vem, če je bil smrten greh, ali če je bila neumnost. Če je bil greh, čemú se smeješ?»

»Prav dobro vem, da je bil smrten greh... in grehu se ne smejem... Veseli me le prijetna misel, da mi ta greh ne bo obtežil duše, niti za toliko ne, kakor golobje perče... celih pet ali šest let. To je približni rok za take menice. Kar storim, mislim in rečem... vsak hip življenja je menica, ki jo podpišem ponevedoma, brez preudarka, v naglici in malomarnosti. Plačati pa jo je treba vse do zadnjega vinarja in z oderuški obrestmi. Grešil si... tvoja pamet razsodi natanko, da si grešil, ali tvoje srce je mirno. Malenkost! — praviš ter zažvižgaš in greš po svoji poti. Čez pet ali šest let... saj sem rekel, da je to približni rok... čez pet ali šest let sedi v veseli družbi, ali doma za pečjó, ali v pisarni pred pustimi akti... pa te udari pest naravnost po sredi srca: Plačaj, kar si dolžan! — Oglasil se je neusmiljeni terjavec, oglasil se je in te ne izpusti več. Tista 'malenkost' je bila menica, ki si jo bil mimogrede podpisal ter si koj pozabil nanjo. — Plačaj, kar si dolžan! — Tista malenkost, prašek na cesti, stoji pred tabo kakor ogromna gora, črno kipeča v oblake; stoji pred tabo, širi se in raste, dokler se nate ne preválí. — Plačaj, kar si dolžan! — Ah, vsaka beseda, vsaka kretnja, vsak pogled je menica. Človek podpisuje neprestano, sam ne ve kaj. Morda bi ne bil tako lahkomišeln, če bi rok bil malo krajši... teden dni recimo, ali vsaj le mesec dni... ali če bi bilo treba plačati sproti, na roko. Tako pa se kopičijo menice, zmerom več jih je in zmerom strašnejše so obresti, kolikor dalje teko leta... Starec ima upognjen hrbet, gube na čelu, plešo na temenu, utrujenost in žalost v očeh, nemirno spanje... to so menice in obresti. Nazadnje ga zaduše... in gorjé se mu, kdor ne poplača do zadnjega vinarja!»

»Smeh te je minil... zaradi take ničevosti!»

»Iz ničevosti je sestavljeno to človeško življenje — je rekel Multatuli. In še je opomnil, da Jehova ni poslal Egípcanom tigrov, temveč kobilice... Čez pet ali šest let bo stal pred menoj tisti otrok in bo moj terjavec in tožnik. Brezčuten, neizprosni terjavec bo, ne bo mi dal mirú ne noč, ne dan. Videl bom njegove oči, polne groze in žalosti; videl bom njegovo drobno rókco, ki bo vsa trepetala. Zraven njega bom videl stražnika in njegove oči, ki bodo polne mrzlega zaničevanja: Plačaj, kar si dolžan! — O, kar na cesti sem bil podpisal menico za visoko glavnico in na oderuške obresti!»

Stopil je stran od peči ter si prižgal cigareto.

»Pa kaj bi zdaj o tem! Saj je časa še pet ali šest let... to je približni rok... in pa — ena menica več ali manj! — Skuhajva si čaja, premražen sem!» —

NENAPISANI ROMANI.

Naletel sem bil v krčmi na znanca, trebušatega, napol plešastega, prezgodaj ostarelega človeka. Imel ga je nekoliko v glavi, le toliko, da so se mu misli malo prehitro izmenjavale in cepile.

Pravil mi je:

»Nikoli se nisem pečal z umetnostjo, najmanj še s pisanjem. Svojo službico imam, svojo pohlevno kravico, ki mi daje vsakdanje mleko. Vse drugo mi nič ni mar. Zadnjič pa me je bil zalotil človek, ki hodi po svetu in ponuja snoví. Saj poznaš ljudi te sorte. Podobni so tistim, ki prodajajo po deset vinarjev nezmotljive nasvete, kako se dadó brez težave doseči milijoni. Človek, ki ponuja snoví, pravi, da ni umetnik; že zato ne, ker nima časa; in sploh... Ali če bi utegnil, da bi napisal roman, kakor ga svet še ni bral. Nato pripoveduje... vrag vedi kaj! Izpiješ in plačaš in greš godrnjaje po svojih potih... Ne vem, kako da se je bil name nameril. Saj me je poznal komaj izdaleč in tako malopridnega obraza tudi nimam, da bi kdo sodil... tako in tako! Ali spravil me je bil na čudne misli, ki mi dolgo niso dale mirú. Kaj je roman? Ali je roman tista devetkrat zamésena in prežnetena mešanica zaljubljenosti, prešestvovanja, ubojev in samomorov? Če je tako, tedaj je poteklo moje življenje brez romanov. Učenjaki pravijo nekako, da je roman verna slika dobe, kakor se ta doba razodeva v življenju in nehanju posameznih ljudi. Tudi po mnenju učenjakov nisem junak romana, še postranska oseba ne. Kajti moje življenje nima za današnjo dobo niti tolikega pomena, kolikor ga ima era sama bilka za podobo

celega pašnika. Ta misel mi je bila neprijetna, čeprav nisem ošaben človek. Tam kolovrati nadležno motovilo, ki ponuja snovi kar na koše; jaz pa ... Poglobil sem se v svoje življenje, da bi tam kje v kakšnem kotu iztaknil vsaj malenkost, ki bi bila spomina vredna. In zgodilo se je čudo: našel nisem le ene malenkosti, temveč našel sem jih preveč ... Kaj je pesek na brezmejnemrodu? Množina zrnov in zrnec. Slikar potegne s širokim čopičem, pa je prod. Ali če bi bil slikar s prav tisto skrbjó naslikal eno samo drobno zrnce, kaj bi ne bil to tudi umotvor? ... Kaj je življenje? Milijard milijarda trenutkov. Če bi verno opisal en sam trenotek po vsem njegovem zmislu in pomenu, kaj bi to ne bil roman? ... Zdelo se mi je prej zmerom, da živim prav vsakdanje, omledno, pusto življenje, da živim takorekoč samo zategadelj, ker sem pač na svetu in je treba prebavljati in spati do konca. Ali spoznal sem čudoma, da je že vsak požirek vina po svojem pomenu, okusu in učinku nekoliko drugačen ... da je še pred pičlo uro hodil po ulici ves drug človek, nego je ta, ki tukaj sedi. Med enim požirkom in drugim, med eno uro in drugo se je bil začel, razpletel in dovršil roman. Ali vsi ti romani, ki jih mi trebušati in plešasti ljudje nosimo v sebi več nego bacilov, ne bodo nikoli napisani ...

Ko sem bil mlad študent, sem se bil zaljubil z vso tisto nežno, čisto, mesečinsko ljubeznijo, ki je kljub pesnikom še zmerom najslajša in najlepša. In dekle je bilo vredno te najlepše ljubezni. Še zdaj mi vse zatrepeče na dnu tega zakrknjenega srca, če se domislim tistih večerov v parku. V poljubih vsa topla milina mladosti, vsa njena nedolžnost v besedah. Vsak vzdih čista daritev, vsak objem brezmejna vdanost ... Kaj bi pravil! Vse take reči so že povedali, slabo povedali. Machar sovraži goré, zato ker jih slikarji nemarno slikajo; človek bi moral zaničevati čisto ljubezen, zato ker so jo bili pesniki opljuvali. V moji duši je spomin tako gorak in sladak, da bi ga ne zamenjal za Rothschildove cekine. Nič me ni sram te milobne izpovedi; saj ima vsak človek nekje v najglobljem dnu zaklenjena vratica, za katerimi skriva nepoklicanim očem najboljše, kar je njegovega ...»

Moj trebušati znanec je na dušek izpraznil kozarec ter si je z robcem otrl rosno plešo.

»Zadnjič sem šel ob mraku, v dežju in blatu po pustih šentpeterskih cestih. Iz široke veže je skočil

kuštrav otrok in je kričal na vse grlo. Za njim je pritekla ženska. Oblečena je bila ohlapno in malomarno; gologlava je bila, dolgi, rdečkasti kodri so ji viseli preko oči, zadaj se ji je bila kita razplela in je visela v štrinah do pasu. Obraz je bil morda nekoč lep, ali pa vsaj priljuden; v tistem trenutku je razodeval edinole surovost in zlobo, ves spačen je bil in star. Tudi ženska je kričala s cvilečim, zahriplim glasom: 'Ti satanski pankrt, ti!' V svojih pisanih copatah je nerodno poskakovala preko luž in blata, dokler ni dohitela otroka ter ga zgrabila za uho. Obadva sta kričala tako neznansko, da so sosede odpirali okna, nato sta izginila v vežo ...»

Umolknil je ter se zamislil; nazadnje me je pogledal nekako potuhnjeno in postrani izpod obrvi ter je vprašal:

»Kjé, mislite, da bi bil ... roman?«

»Kakšen roman?« sem se začudil.

»Med požirkom in požirkom, med uro in uro se začne, razplete in dovrši roman. Kdo bi ga uganil, kdo šele zapisal? Zablisne luč ter razsvetli žarko vsenaokoli. Spoznaš izbo do zadnjega kota, spoznaš ljudi, ki sedé in stojé poleg tebe, spoznaš celo samega sebe v ogledalu. In drugim in sebi ne vidiš edinole v lice, vidiš jim v dušo, vse do tistih zaklenjenih vrat, sebi celó v ta poslednji hram. Luč ugasne. Ko jo čez trenotek, ali čez uro, ali čez leto dni spet prižge nevidna roka — kje je tista izba, kje so tisti ljudje, kje si ti sam? Vse je izginilo brez sledu! Med tujci sedi, med sovražniki, ne razumeš jim govorice, ne poznaš jim misli. In človek, ki bulji vate iz ogledala, nisi ti; nadložen, hudoben starec je, ki nikoli mlad ni bil ... Kdaj se je vse to zgodilo, kdaj in kako tako čudežno izpremenilo? Saj čarovništva in čarovni! ... Glej, od luči do luči se je bil začel, razpletel in dovršil roman, ki ga nismo videli in ga ne moremo napisati ...»

»Ali kako ... kaj pa bi vse to razlaganje s tvojo čudno pripovedjo o tistih dveh ženskah?«

»Kaj da bi?« se je začudil moj znanec. »Pa o kakšnih dveh ženskah? Saj je bila ena sama!«

»Ena sama?«

Naslonil je glavo ob dlan in me je gledal verno z zaspanimi, že nekoliko motnimi očmi.

»O, da bi vedel, kako da se je vršil tisti roman ... od božje luči do pocesne leščerbe! Tista ženska ... ena sama je bila namreč, ena sama ... tista ženska je moja žena poročena!« ...

D^R. JAKOB ŠILC: ENRICA VON HANDEL-MAZZETTI IN NJEN ROMAN.

(Dalje.)

Pretežno z religijo prepojena vsebina njenega srca je vodila njeno fantazijo v zgodovino, v čase, ko je religija pretresala in določevala usodo posameznikov in celih narodov. »Vestni zgodovinarji« so obnemogli ob tem problemu in ob tej dobi, ki se vleče od začetka šestnajstega do srede osemnajstega stoletja. Humanizem je bil njen oče in racionalizem njen zadnji potomec. Objektivnost je postala zgodovinarjem le višja forma strankarstva, ne pa resnicoljubnosti; nekaj časa ji je sledila tudi literatura po tej poti, predvsem svobodomiselna struja, naj je že mladonemška — njene odmeve čutimo v Jurčičevih spisih, zlasti v Tugomeru — ali moderna, kot se nam kaže v Schönherrjevi Glaube und Heimat. Vendar je umetnost slutila, da mora biti neka točka, s katere bo perspektiva za konfesije in za konfesionalni boj pravilna, da se mora najti za presojevanje verskega boja, ki je nekdanj absorbiral skoro vse sile človeštva, princip, da bosta ž njim zadovoljna katolik in protestant. Resnica je tudi v zgodovini samo ena, in če katolik in nasprotnik prideta dosledno do neenake slike, do nasprotnih rezultatov, mora biti pogrešek v njiju samih in v napačnem pojmovanju objektivnosti.

Handel-Mazzetti je vse napravila, kar so storili njeni predniki, znanstveniki in umetniki, ki so se pečali z najbolj krvavo dobo nemške zgodovine; v obširnih študijah si je približala zunanjo stran, površino preteklosti, a da je začutila njene srčne utripe, ji je prinesla tudi svojo krščansko ljubezen v dar, in to ne samo pristašem svojega naziranja, kakor je bila dotedanja navada, ampak tudi nasprotnikom, krivovercem. »V Kristusu so vsi ljudje naši bratje, kristjani in krivoverci,« pravi pater Kamilus v romanu Jesse in Marija. Zato ji je tudi zgodovina odprla vrata nastežaj.

»Magna res est amor — ljubezen je nekaj velikega«, te besede Tomaža Kempčana je zapisala na prvo stran kulturno-historičnega romana »Meinrad Helmpergers denkwürdiges Jahr« (1899).

Pomembno leto meniha Meinrada je l. 1711., ko se po njegovi ljubezni in goreči molitvi sinček angleškega ateista in lutrsko matere izpreobrne h katoliški veri.

Ta zgodba veže široki kompleks kulturnih sil tedanje Evrope, ki jih je pisateljica uprizorila v svojem romanu. Protestantizem je bil že sam v

sebi okorenel in ni več zadostoval naprednim duhovom, z Angleškega je prihajala nova luč v obliki racionalizma. Religiozni problem so pozkušali racionalistično rešiti, z alegoričnim pojmovanjem biblije itd. Namesto religije so propagirali čisto človečanstvo, ki naj bi rešilo človeštvo temote. Na jugu je katolicizem skrbno varoval zaklad prave vere, a razmere časa so ga uklenile, da niso mogli zrasti pravi sadovi. Le samotno je tlela in trpela v srcih, ki jih ni oskrnil čas, da enkrat tem svetleje zasije in prinese človeštvu blagovest, kakor vedno, kadar se je že potapljalo v svoji lastni absurdnosti. Handel-Mazzetti je osvetlila dobo samo z religioznega vidika, a delo je po pravici nazvala kulturnohistorični roman, kajti religija je bila žarišče, okoli katerega se je skupljalo vse duševno življenje.

V prvem delu nam naslika katoliški jug, v drugem protestantovski sever. Kako doživi na protestantovskem severu racionalist svoj notranji polom in kako se iz nepopolnih zastopnikov katolicizma, otrok časa in razmer, dviga ideal prave krščanske ljubezni v neznatnem menihu Meinradu, da pripelje dečka v naročje prave vere, je vsebina romana.

Po čudno motiviranem slučaju pripelje menih Meinrad mladega Endola, sina angleškega plemiča, z Dunaja v samostan Kremsmünster. Nato naslika pisateljica njegovo usodo v samostanskem konviktu ter nas hkrati seznani z duhom, kakor je živel v tedanjih cerkvenih zastopnikih.

Lahko spoznamo dve struji, ki sta jasno izraženi v dveh glavnih predstavnikih, v opatu in menihu Meinradu. Opat je otrok časa in naziranja, produkt miljeja, katoliška misel sije iz njega skozi motne očali njegove dobe, ki ni poznala tolerance napram drugovercem, ampak jih je s silo izkušala pridobiti zase. On napne vse sile, da izpreobrne nadarjenega, plemenitega dečka. A prijaznost in grožnje se odbijejo ob skoro moškem značaju malega Edvina, ki je ponosen na svojega lepega, učenega očeta in na lutrsko mater. Norčuje se iz zakramentov, iz katoliških obredov, iz menihov in papistov ter podžiga s tem opatovo jezo. Radi svoje zakrknjenosti v veri in prešerne, mladeniške hudomušnosti v konviktu si nakoplje ostre kazni. Brez usmiljenja ukaže strogi opat plemenitega

nepokorneža, ki je bil vaje nositi meč, kaznovati s palico, ter mu prepove družbo z gojenci in z Meinradom.

Vse drugačen je pater Meinrad, sicer najzadnji med menihi, a najvišji od vseh v ljubezni. On samo z ljubeznijo, čisto in nesebično, vabi k svoji veri, nikoli ne pritiska siloma, da bi ne ranil nežnega bitja. Po njegovi misli bo le ljubezen, ki se razteza na celega človeka, izrvala napake, ne pa strogost. Tako posluša zavzet, ko mu Edvin pripoveduje o krasnem očetu, ki piše učene knjige, in o pobožni materi, ki ga je učila tako lepih pesmi. V zmislu te ljubezni izkuša tudi vse napake razumeti in vse odpustiti, a nikoli ne obsoja. Tako odpre vrata do dečkovega srca preprosti menih, tako deček radi ljubezni do Meinrada vzljubi lepoto kulta in skrivnosti katoliške vere. Ko misli v svoji zapuščenosti na očeta in mater, mu obljubi Meinrad, da hoče prositi zanj pred Zveličarjem v tabernaklju. Kakor Meinrad teši svoje hrepenenje po materi pred revno izrezljano podobo nebeške Matere, tako se Edvin polagoma otresa svojih lutrskih predsodkov. Kar je večno človeško v katoliški religiji, postaja po Meinradovi ljubezni last dečkovega srca. Nikoli ga menih ne pregovarja, saj njegova velika ljubezen, ki se kaže tudi v vseh dejanjih, govori močneje in prepričevalneje kot vsi jeziki. Že se kažejo prvi začetki milosti božje, Edvin gleda zamaknjen tovariše, ko pristopijo k prvemu svetemu obhajilu, tu pride njegov oče z Angleškega in ga vzame iz samostana, da gresta k sorodnikom v Berlin.

Drugi del romana, čigar ozadje tvori široko izvedena slika protestantizma, pripoveduje, kako postane deček katoličan in kako se njegov brezverni oče dvigne do vere v Boga. S prvim delom je naznanje zvezan samo po pismih, ki jih pošilja iz protestantovske Nemčije hvaležni Edvin ljubemu patru Meinradu. A notranja vez postaja čezdalje večja. Kolikor bolj se oddaljuje od Meinrada, toliko bolj se skupljajo v dečku katoliški vtisi v jasno podobo, ki ji daje življenje Meinradova ljubezen.

Dosedaj so bili pisatelji vajeni oni kompleks dejanja, ki je bil njihovi tendenci nasproten, slikati tudi s kar najbolj črnimi potezami; če je bil zgodovinski roman, so zgodovino svoji tendenci primerno prikrojili. Tudi pisatelj se je uvrstil v eno stranko svojih značajev in se ž njimi vred boril zoper nasprotnike. Tendencia jim je bila važnejša kot resnica.

Handel-Mazzetti je podala sliko protestantizma, kot jo vidi resnicoljubni, objektivni zgodovinar. Kakor se v prvem delu preizkusijo kato-

liške moči na dečku, tako se v drugem protestantovske na njegovem očetu, plemenitem ateistu. On je hotel čisto človečanstvo namesto krščanstva, prosveto namesto religije. Fanatik resnicoljubja pa ni bil zadovoljen samo s svojo teorijo, ampak v sebi je čutil tudi mesijanski poklic, da bi prižgal luč vsem nevednim. Sredi protestantizma, ki je bil duševni oče angleškega racionalizma, zraste oseba idealnega svobodomiselca do nedogledne višine, kakor je prej skromna menihova postava po globokosti krščanstva pustila vse svoje sobrate daleč v ozadju.

Na potu dokonča svojo knjigo Ratio crucifixa, s katero je menil vsemu verskemu mračnjstvu zadati smrtni udarec. Kolikor more, tudi sam stori za prosvetljenje ljudstva, ki je bilo zlasti po protestantovskih deželah vdano vraževerstvu. Z lastnim mečem zagrozi predikantu, ki je hujskal ljudstvo proti čarovnicam, in na lastno nevarnost oprosti preganjano čarovnico. V Berlinu, odkoder je mislil svoje oznanjenje poslati po svetu, pa postane žrtva protestantovske nestrpljivosti, ki je daleč presežala katoliško. Detlev, sorodnik njegove tašče, pri kateri je stanoval, ga ovadi cerkveni oblasti, manuskript nameravane knjige konfiscirajo, pisatelja pa odvedejo v ječo, da se zagovarja radi bogotajstva. Kakor so v samostanu izpreobračali njegovega sina, tako sedaj pošiljajo predikante, da bi očeta izpreobrnil k lutrski veri. Prezirljivo se smeje njihovi omejenosti in ostane v svesti si svoje pravice hladen, tudi ko mu zagroze s smrtjo. Pri sodni obravnavi imamo priliko spoznati zažrjene in plemenite zastopnike lutske vere, nepopularno, abstraktno religijo višjih krogov in globlji religiozni čut, ki se je pri protestantih rešil v pietizmu. Podobno kot pri katoličanih nas pisateljica seznani z boljšimi in slabšimi stranmi protestantovskega milieja. Med prvimi je predvsem omeniti tudi pristaše humano čuteče Leibnitzove struje.

Slednjič ga obdolži lastni sekretar, ki je ljubil natihem njegovo, sedaj že umrlo ženo in Mac Endola smrtno sovražil, da je ateist v zvezi s hudičem in da je imel razmerje z neko čarovnico. Da bi priznanje izsilili iz njega, ga denejo na torturo, in ko še to ne pomaže, mu hočejo sina mučiti pred očmi, ki medtem moli k Bogu, k Mariji in angelu. »O, da bi bil ta svet,« pravi ateist, »verjel bom vanj, če bom rešen najhujše muke, da ne bom videl svojega otroka v mukah.« In glej, neka ženska se prikaže, ki more dokazati sekretarjevo krivo pričevanje. Oče spozna v tem božji prst, zato so zadnje njegove besede pred smrtjo: »Verujem.«

Tako umrje z vero v Boga, sinček pa, osamljen na svetu, čuti le še hrepenenje po Meinradu, njegovi ljubezni in njegovi veri, ki mu za zemeljskega očeta in mater ponuja tolažbo nebeškega očeta in nebeške matere. Ne more se več strpeti pri lutrskih sorodnikih, tudi lutrskega obhajila noče prejeti, kajti zdaj se mu je že vzbudila skrivna želja, da bi z Meinradom prejel nebeškega Kralja. V sladkem akordu izzveni povest, ko nas je pisateljica peljala skozi vse stopinje mračnjaštva. Edwin Mac Endol prejme sveto obhajilo, da izprosi za svojega očeta največjo blaženost.

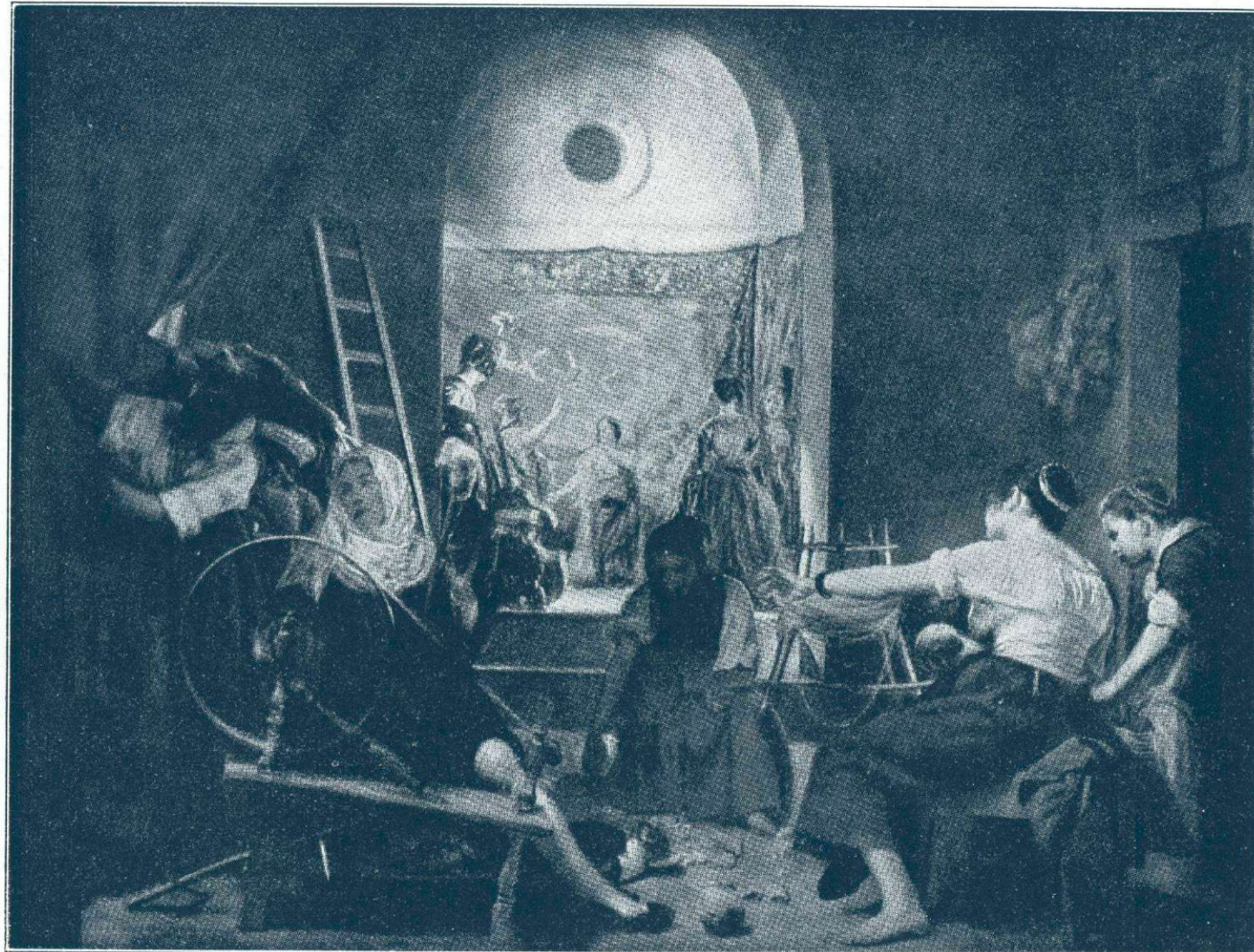
S pobožno formulo »O. A. M. D. G. — omnia ad maiorem Dei gloriam« se končuje roman. Pisateljica ga je že na zunaj označila kot katoliškega, pa tudi če bi tega ne naredila, bi spoznali iz same vsebine, da je plod s katoliškim čuvstvovanjem oplojene fantazije. Naj bo pisatelj še tako izobražen, ob tem problemu bi onemogel ali bi nam podal le zvodenele meditacije, ki bi le nazunaj prelepile njegovo tendenco.

Ne tako Mazzetti. Študije in izobrazba so ji poostriale pogled, da je v jasnih konturah predstavila zunanjo površino, a z verskim, katoliškim čuvstvovanjem prepojena intuicija jo je usposobila, da je ugledala svoj problem v globini njegovega bistva, odkoder izhaja centralna svetloba in daje vsem predmetom pravo luč. Kar se je človeškega nabralo okoli vzvišene ideje, vse to nam predstavi na različnih njenih zastopnikih; a raditega jih ne smeši, ampak osvetli jih, da razumemo, zakaj tako delajo. Vsak se povzpne tako daleč do svojega ideala, kolikor je mogel vase sprejeti njegove svetlobe. Največ je ima o. Meinrad, ki je skoro personifikacija čistega nauka Kristusovega o ljubezni in vendar človek, ker ta ljubezen zavzame sempatije zmotne človeške oblike. Morda marsikdo ne bo zadovoljen, da je on najboljši predstavnik katolicizma, s svojo naivnostjo, preprostostjo in žensko nežnostjo, ki nima niti pojma o velikih dejanjih, o velikem svetu; in vendar je on, dasi nezavedno, najmočnejši zastopnik tajne sile, ki izhaja iz katolicizma, kajti le njemu se odpre mlada duša, le pod toploto njegove ljubezni se raztopi trda skorja dečkovega srca, ki jo tvori sovraštvo do katolicizma in ljubezen do plemenitih staršev. — Najbolj pa začutimo, da je to katoliški roman, ob ljubezni polnem vglobljenju v vse, kar je samo last katoliške Cerkve. Ono prisrčno veselje nad vsemi zunanostmi, ki si jih je ustvarila nepokvarjena vera, da se v človeškem jeziku pogovarja s svojim Bogom, jaslice, petje, obredi pri maši, pri prvem svetem obhajilu, ob različnih praznikih itd. Take motive so tudi drugi pisatelji že uporabljali, a

Handel-Mazzetti je šla dalje, kamor ne seže nikoli estetična sladkosnednost, ampak samo globoka vera: Sledila je skrivnim potom milosti božje, kar zna samo z molitvijo v Boga zatopljen duša, za katero meja med naravnim in nadnaravnim komaj eksistira. Ta vera je morala biti prej globoko doživljena, da je zdaj dobila tako pristen izraz. Zato tudi izhaja iz nje taka sila, da se je zdelo, kot bi dobili zopet nov roman z močno katoliško tendenco. Estetiki so se ustrašili tendence, protestanti pa katolicizma, zato je bila knjiga skraja omejena na ozek katoliški krog, dokler ni slava pisateljice tudi nje dvignila iz pozabljenja. Kajti tendence ni pisateljica samovoljno vplela v povest, ampak ta tendenca je že v življenju samem, kjer tudi vedno eden zmagaja, drugi podleže; višja etična sila mora slabšo nadvladati. Nikakor ne moremo obsojati pisatelja radi take tendence, ki nam nezavedno vstaja z dejanjem, ampak naša dolžnost je, da prej kontroliramo, če je dejanje rezultat onih komponent, ki so bile tudi v življenju merodajne, če je pisateljica izčrpala bistvo katolicizma in protestantizma. Berlinski profesor R. M. Meyer, ki je najprej izsledil in razglasil njeno umetnost, ji očita, zakaj je torturo M. Endola lokalizirala na severu, dasi je bila tudi na katoliškem jugu mogoča. Toda tu ni tendence, ampak umetniški razlogi so bili merodajni. Prosvetljeni Berlin, žarišče protestantsko, in samostansko življenje, ki je bilo žarišče katoliške kulture, sta slikana z vso objektivnostjo, da jima ne more noben zgodovinar ničesar očitati. Problem pa ni bil boj protestantovstva s katoliško Cerkvijo, ampak predočenje skupnega delovanja proste volje in božje milosti, da se izpreobrneta lutrski deček in brezverski oče po ljubezni in molitvi preprostega meniha.

To je postavila pisateljica v historično scenerijo iz začetka osemnajstega veka, samo v toliko je to historičen roman. Tukaj ne razvija historičnih problemov, ampak zdi se, da je vzela to ozadje le zato, ker je bila verska misel najvažnejše kulturno vprašanje. Resnica pa je, da je mogla oseba Meinrada zrasti le v katoliškem samostanu, ne pa pri protestantih, dasi ni omejena na dobo povesti. V njej vidimo simbol one moči, ki je bila v vseh dobah vrelec prave humanitete.

Historična podlaga za usodo oseb pa je višja, kot se zdi na prvi pogled. Že v mladih letih razviti zmisel za zgodovino, je pisateljico vedel do obširnega preučevanja zgodovine in to ne samo iz zgodovinskih knjig, ampak do tam, odkoder tudi zgodovinar zbira drobce za svojo sliko, do virov, do starih kronik in listin.

Velazquez: Vezilje preprog.

Madrid. — Prado.

Učenjak nam pokaže rezultate, umetnica nam je predočila živ tok življenja. Opatov je bilo v kremsmünsterskem samostanu mnogo, a ravno ob času povesti je živel strogi Aleksander II., ki je bil, kakor pravi kronika, jako energičen in delaven, in njegovi so se ga bolj bali kot ljubili. To osnovno potezo značaja ima tudi v romanu. Sam spozna, da ima preokorne roke in da se pod njegovimi prsti vse razdrobi, zato tudi ni sposoben, da bi odprl nežno cvetko dečkove duše. A kljub sirovi zunanosti ima tople srčne utripe, saj ga vidimo, kako se njegova strogost otaja, ko vidi, da mali Endol poljublja podobo svoje matere.

O Meinradu pravi kronika, da je l. 1810. učil retoriko in poezijo, tako tudi v romanu. Bil je neomadeževanega življenja, ogledalo nedolžnosti, njegovi sobratje so ga imenovali silentarius noster. Kako daleč je od tega skromnega poročila do Meinrada v romanu, ki je žarišče vsega dejanja! Ta nežna narava s svojo globoko ljubeznijo, ki mirno čaka na Gospodovo milost, ki upa vse le z božjo pomočjo doseči, doživi veselo leto, da vzcvete mlado drevesce.

Psihološko izvedena zgodba o izpreobrnitvi dečka je le tipičen slučaj, kajti zgodovinsko dejstvo je, da so se vzgajali katoliški otroci in sinovi protestantovskih emigrantov skupno v benediktinskem samostanu Kremsmünster.

Mac Endol simbolizira kulturne sile, ki so tedaj izhajale iz Angleške in si v osemnajstem stoletju osvojile Evropo v obliki racionalizma. Kakor vsaka velika ideja vzbudi svoje pionirje, ekstremne značaje in mučenike v boju s svetom, tako je tudi on idealist racionalizma. Njegova ideja mu je najvišja vrednota, radi nje žrtvuje svoje očetovstvo in svoje življenje. Kakor je v Meinradu predstavila najglobljo silo katolicizma, tako se je vglobila z vso ljubeznijo tudi v značaj svobodomisleca, da nam vzbuja njegova oseba občudovanje. Da se odigra njegova zunanja usoda na Nemškem, je dala zgodovina dovolj migljajev. Znano je, da se je vršilo istočasno veliko preganjanje krivovercev in da je moral sam Thomasius bežati pred protestantovsko nestrpnostjo v tujino.

Te zgodovinske drobtine omenjam le zato, da spoznamo, kako daleč je od neobdelanega materiala do umetnine, ki je last pisateljice. Iz arhiva torej ni prepisala svoje povesti, on ji je dal le mejnike, sredi katerih je umetnica sejala seme v sebi doživljene katoliške misli, da je vzkalilo in rodilo sad. Ti podatki so le opirališča za historično scenerijo, sredi katere se roman vrši. Nikjer se jim ne pozna, da so siloma vtaknjeni v delo, ne pri značajih, ne pri slikanju kulturnih razmer. Kako

neprisiljeno nas seznanj z življenjem na blestečem dvoru Ludvika XIV., z omikano družbo berlinskih preciozov v dobi baroka, s stanjem drame itd.

Če hočemo spoznati, kaka je njena umetnost, je treba vzeti njena dela in brati; ona ne piše, ampak pripoveduje, skraja polagoma in oprezno, a ko smo se enkrat vtopili v povest, nas zanese s krepko gesto do konca. Nič papirnatega ni, nikaki onemogli obrisi, ampak živi ljudje vstajajo pred nami, se bore in umirajo za svoje ideale kakor Homerovi junaki pred očmi poslušalcev. Jezik ji je ubogljiv, naj pripoveduje o nežnih scenah v samostanu ali o grozovitostih torture v Berlinu.

Zunanja tehnika, bolje rečeno arhitektonika, je še okorna, niti od daleč ne doseza Dickensove Povesti o dveh mestih, na katero spominja po svoji osnovi. Tudi motivacija dejanja je sempatje površna, vendar je notranja prepričevalnost tako velika, da pozabimo na posameznosti in se nevede vdajamo magični sili, da nas nosi sabo, nič ne vprašujemo in ne reflektiramo, samo uživamo in se opajamo.

Kakor pisane bujne rože nas boža in osvaja krasni jezik, ki pa zdaj še bolj poredko in le o posebnih prilikah privzema historični kolorit, kot bi pisateljica hotela podati le primere, kako je slišala govorico stoletja. Povečini se drži v mejah karakterizujočega stila. Vsaka oseba govori tako, kot je njenemu značaju, poklicu in izobrazbi primerno. Pater Meinrad nima samo nazunaj etikete meniha, ampak njegov jezik jemlje primere in izraze iz religioznega življenja. Dečkov duševni proces je z nedosegljivo spretnostjo prenesen v otroški jezik. Mac Endol in Leibnitz se izražata po načinu filozofov svoje dobe, sodniki govore v dolgovezni, okorni uradni nemščini svojega časa.

Dasi je roman sijajen dokaz pristne umetnosti, je vendar le bolj načel mnogo motivov. Mazzetti je spoznala ob njem svoje pogoške in svojo nadarjenost. Videli bomo, da je vse njeno poznejše delovanje le poglobljenje idealnih in umetniških kvalitet, ki so merodajne v Meinradu.

Takoj z naslednjim romanom »Jesse in Marija« (1905) je pogumno stopila v težavno, dosedaj skoro nerazumljeno dobo verskega boja med katolicizmom in protestantizmom. Dejanje se vrši okoli l. 1655., ko je po protireformaciji zadušeno protestantovsko plemstvo v Avstriji iznova začelo dvigati svojo glavo in iznova bilo siloma zadušeno. Lokal je okolica starozgodovinskega mesta Pechlarn ob Donavi. Roman kaže po vsebini in obliki, da je mlajši, krepkejši brat Meinrada.

V drugem delu Meinrada doživi idealni ateist Mac Endol svojo tragedijo v boju zoper verske

sile, v Jesse in Marija vstane protestantovski plemič Jesse, ki hoče katoliški cerkvi ob Donavi zadati smrtni udarec. Blesteči, krasni junak je zopet idealist, ki ne dela kompromisov z realnim svetom, zato v svojem bistvu tragična natura, ki jo starejo kolesa zgodovine. V njem živi protestantizem, oplojen z renesančnim kultom lepote, nekdanji učenec humanistov v Wittenbergu čuti poklic, da bi zanesel luč v Podonavje.

Čarovita zunanost in ljudomili nastop osvaja vsakega, s katerim pride v dotiko. Že je z njim ves levi breg okoli Pechlarna, lahkoverno ljudstvo ga slavi in se norčuje iz svojih duhovnikov, posta, maše, procesij itd. A tudi na levi breg so že splavale njegove oči. Tam živi škofov gozdar Schinnagl, čigar poštenost in globoka vernost ga je na prvi pogled zainteresirala. Često ga obiskuje, se pogovarja z njim o verskih vprašanjih, da je razumni gozdar, ki je vedel vsakemu predikantu odgovor, ves omamljen od njegove retorike in brez volje sledi zapeljivcu. Kot Faraon v svoje sanje, je on zamišljen v biblijo in bere, bere, da mu je že vsa duša lutrska. Jesse triumfira, saj je vsa okolica z njim in zasmehuje staro cerkev. Vse vidne stike z njo je ljudstvo zavrglo, le ena vez je še ostala. Na Marija Taferl je čudodelna podoba Matere božje, o kateri vsi vedo, da je ozdravila nekdanj bolnega gozdarja in celo vrsto drugih; tu je konec Jessetove retorike. Zato velja ves njegov boj odslej tej podobi, da vzame ljudem vidno znamenje malikovalstva. Zato pregovarja Schinnagla, da mu jo izroči. A naj mu še tako dokazuje, da je brezmiselno grd les častiti, tu je njegov intelekt izgubil nekdanji vpliv. Gozdar jo hoče dati na ljubo učenemu in visokemu prijatelju prenoviti pri podobarju Meußu, a ta se je ne dotakne, češ: »Tako lepo, kot je, je ne more nihče naslikati.« Jesse besni, kje se mu bo ponudila ugodna prilika, kajti zmagati mora. Ne čaka dolgo. Schinnagla zadene nesreča za nesrečo, edina rešitev je pri Jessetu. Za ceno Marijine podobe more dobiti denar. In gozdar pade. To je prvi višek romana. Jesse gleda z demonskim nasmehom, kako se pomika lučca po hribu in zopet v dolino nazaj. Dopolnjeno je. Podoba je njegova, Schinnagl je njegov in vse ljudstvo.

A zdaj vstane nov nasprotnik in vse Jessetovo delo pade v prah. Lepa in pobožna žena gozdarjeva, Marija, se dvigne sredi odpadlega ljudstva ob Donavi, da reši Marijo in reši staro vero. Z grozo in nemirom je opazovala izpremembo na svojem možu, ki ga je zapeljivec obiskaval. Ni

si vedela pomagati. A zdaj se dvigne v njej vsa energija. Sama se napoti v rodno mesto St. Pölten, da bi dobila denarja in z njim odkupila Marijo. Ko jo upanje vara, gre še v samostan in pozove reformacijsko komisijo, o kateri je mimogrede slišala, da bi pregnala krivoverce. Tudi odkupnino za Marijo dobi v samostanu.

Glas o komisiji gre po deželi, trumoma prihajajo ljudje zopet v cerkev, k spovedi in sramotno odpadajo od Jesseta. Samo učitelj Landersperger mu ostane zvest. Jesseta strogo zaslišijo, a on, predrzno izzivajoč, ustrelj v svoji strasti predsednika komisije, opata. S tem je njegova usoda odločena. Zapustiti mora ženo, domačijo in iti v ječo.

Luteranu Jessetu je odbila ura, Marija, ki jo je imenoval pater Maurus močno Judit, je zmagala, a zdaj se vzbudi v njej žena, vse človeško čustvovanje za plemenitega nasprotnika prikipi na dan. Vse težave pozabi, kar jih je pretrpela radi njega, skrb za zapuščeno njegovo ženo, skrb za njegovo dušo ji ne da miru. In zopet nastopi težko pot v St. Pölten, nekdanj da Jesseta uniči, sedaj da reši njegovo dušo. Šele v temni ječi se spoznata plemeniti duši. — Ona mu prinese zadnje veselo izporočilo s sveta, da se mu je rodil sin, ko je prej utešila gladno dete na svojih prsih, a v njem se umakne sovraštvo do Marijinega češčenja razumevanju. Renesančni človek, ki je hotel v religiji samo lepoto, spozna globoko, nezavedno modrost Marijinih besed: »Gospod, lepota ni vse, biti dober je boljše kot biti lep.« On je bil najlepši vitez, zdaj je le še senca, in vendar bi njegova žena poljubila njegovo mrtvo truplo, da bi počastila ljubljenco, ne lepega viteza. Tako si je tudi ljudstvo napravilo reven simbol za nebeško Mater. Če bi njemu hoteli vzeti njegov simbol, sveti križ, bi ga branil do smrti, zakaj bi žena ne branila tolažilnega znamenja svojega ljudstva? Z zavestjo svoje krivde prejme radovoljno smrtno hazen. Brutalno vriska ljudstvo, ko obesijo krivoverca, a Marija moli medtem v cerkvi pred Marijino podobo in ji daruje svoje od bolečin prebodeno srce, kajti v bolesti je hotel biti svet odrešen.

Kdo je zmagal? Že to vprašanje pojasni mnogo; nekateri so rekli Jesse, drugi Marija. Katolicizem je dosegel zunanjo zmago, a katoličanka Marija, v kateri ožive vse njegove verske sile, ko moli na kolenih za svojega sovražnika, doseže tudi najvišjo moralno višino. Kot tragični junak je zmagal Jesse, ker je dosegel zmago nad samim seboj. Na tej stopinji izčiščenja od strasti se najmeta z Marijo.

(Konec.)

STANKO MAJCEN: POVESTICE.

RESNIČNI DOGODEK.

Gospa Nadežda je ponudila Kalinu fotelj poleg sebe, dvignila s palcem in kazalcem svoje rožne desnice cigareto v zrak in puhnila dim liki puščico predse. V okolici so stale, sedele in kramljale osebe, o katerih se ni dalo trditi, ali so bile radi gospe Nadežde ali radi pisateljeve osebnosti v salonu.

»Gospod pisatelj, naučite me, gledati življenje tako realno, kakor ga opisujete Vi.«

Njen glas je bil mamljiv kakor glas sirene, ki je skrita v listju in je oko ne zapazi. Kalin Nadežde tudi v resnici videl ni. Strmel je v negotovo razdaljo predse in v zadregi postavljaj palec na kazalec, kazalec na palec.

»Saj res,« se je zedinilo nekaj oseb zadaj in glasovom se je poznalo, da zavidajo Nadeždi zvonki organ. »Tudi mi občudujemo to gledanje, a ga nikakor ne moremo pogoditi.«

»Ali ste vse to doživeli, kar stoji tako drobno popisano, recimo v Vaši zadnji noveli?« Jelica Koprenova je ostro nastavila svoje lepe rjave oči Kalinu, a Kalin ni dvignil glave. Jelica — se mu je zdelo — še edina nekoliko dvomi in zato je ljubil njena vprašanja, a v glavi je imel tudi zdaj tako čudnih misli polno mrežo, da ni maral pustiti niti eni tuji skoz zanko... Obraz, obsevan od kaminovega ognja, se mu je za hip pomladil, in ko je glavo nagnil stran tako, da so se mu lasje vsuli na čelo, bi ga bila Nadežda nadvse rada presenčila z vprašanjem: Kako ti je ime, mali? Toda Jelica je o pravem času začutila kritičnost položaja in rekla z glasom, ki je imel očit namen, Kalina zbuditi iz samovoljnih misli.

»To nam morate pojasniti, gospod pisatelj.« Kalina je beseda morate res vzdramila in osupel se je zasačil v isti strugi s svojimi vprašalci. Njegovo realno gledanje, ha! Pravica, pojasniti tem ljudem način njegovega doživljanja, se je v njegovi veseli zavesti izpremenila v dolžnost in nalašč se je okrenil k Nadeždi, ki je nestrpno vrtela ogorek cigarete v ustih in čakala, kdaj oznani zmagó na vsej črti.

»Moje gledanje ni realno, gospoda moja, in kar opisujem, opisujem iz oči in ne iz srca. Edini dogodek, ki sem ga doživel resnično, je tako romantičen, da meji na bajnost. A porabil ga nisem

in ga ne bom nikdar, tak doživljaj ni, da bi se iz njega delala literatura.«

»Pripovedujte, pripovedujte,« je zmagoslavno silila Nadežda in boječe prosila Jelica. Drugi so kimali izpodbudno in si prižigali cigarete.

Kalin se je potisnil globlje v fotelj in zastrmel v trikot svetlobe, ki je ležal pred kaminovimi durmi na preprogi.

»Nas je bilo troje. Prijatelja imenujmo Protazija, prijateljico Sonjo. Prispodoba slovitega trikota je za nas veljala le deloma. Sicer pa še danes ne razumem, kaj pomeni ta lik v človeškem življenju. Kopališče, v katerem smo se našli avgusta meseca prošlega leta, je bilo gotovo eno najpustejših v vsej državi. Protazij se je s pičlimi sredstvi, ki so mu bila na razpolago, prišel zdraviti, Sonja iskat znanj v družbi tete, ki je imela mnogo denarja in malo prijateljev, in jaz sem se nekega dne pojavil med njima kakor človek, ki je povsod nepotreben, kamor pride, a ki s pravico poudarja svoje mesto že raditega, ker drugi dvomijo, se oklevajo in si ga žele čez devet gorâ.

Ko sem se predstavil, je rekel Protazij: »Sonja, moja nevesta.« Sonja se je spričo teh besed rahlo nasmehnila, v očeh se ji je zablestela iskra kakor sijaj skritega dragulja. Okrenila se je proti dreveredu tako, da sem za hip ujel z očmi čudovito krivuljo njenih ledij, in vsi trije smo se napotili med drevesa.

To pot smo hodili potem vsaj trikrat na dan. Protazij je ljubil Sonjo šele tri tedne, a s srcem, ki je bilo najmanj že tri leta pripravljeno na to ljubezen. Iz svojega prejšnjega življenja mi ni pripovedoval ničesar, uganiti se je dalo le, da se je mnogo boril in da bi sedaj rad častil koga po božansko. Sonja je bila imela brezdvomno že kopico prijateljev. Novo znanje ji je jemalo le toliko pozornosti, kolikor je je lahko pogrešala. Poglavitna stvar ji je bilo tisoč in tisoč postranosti.

Med dvema kostanjema stoji klop, prostorna dovolj za tri, s klopi se vidi na večerno jezero kakor na parketna tla marmorne dvorane. Bilo je menda ob sedmih zvečer, ko smo sedeli vsi trije na tisti klopi, molčali iz različnih vzrokov in zasledovali tanke črte vodnih ptic, letečih nad gladino. Da je bilo tiho, kopališčno tiho daleč na-

okrog, ni treba posebej poudarjati. Starejši letovišarji so se zabavali v salonih, tistim, ki so se prišli zdraviti, je bilo itak prepovedano šetati se zvečer na prostem. Sonjina teta je bila nahodna in je že ob petih popoldne zastrla svoji dve okni.

Moje srce je bilo takrat tako polno strupa, da je bila moja polt nekoliko bleda in da so se mi delale po čelu in pod očmi lahne gube. Dobo, ki jo je živel starejši Protazij, sem po svojem mnenju imel že za seboj, in ta zavest je vtisnila v moje občevanje ž njim nekaj gosposkega, vladajočega. Sonja se je od prvega trenutka najinega znanja zanimala zame bolj nego za ženina Protazija, in to je ravnino, s katere sem gledal nanj, dvignilo le še bolj. Sonja je v mojih gubah iskala odgovor na mnogokatero vprašanje, na katerega ji Protazijev preprosti in vedno nekoliko zadivljeni obraz ni mogel odgovoriti. Nagibala se je k meni, ki sem jo mikal z enostavnimi sredstvi, čezdalje bolj in Protazij je osamel kakor drevo sredi polja. Žalost pa se v njem ni javljala niti v obrazu, niti v vedenju, temuč na poseben način — v molku. Na mnoga vprašanja ni več odgovarjal, ampak proti svoji naravi in večkrat tudi proti vsem pravilom dostojnosti molčal. Zdelo se je, kot da se pripravlja v njem preobrat z vidnimi znaki lahnega vznemirjenja in zaeno globoke osramočenosti.

Ko smo najmanj četrto ure sedeli drug tik drugega in molčali, me je sunila Sonja v laketo, češ, govori nekaj! Protazij je čutil sunek in se nasmehnil.

»Dragi,« sem rekel, »čez nekaj let te bo sram te dobe in svojega zdanjega naziranja se boš spominjal le z bolečinami križevega pota. Ti si mladenič, ki gleda svet skoz očali idealov in naprej določenih oblik. Svet naj bi se vrtel, kakor ti hočeš, in da jo vzlic temu krene po svoje, je tvoja bridka izkušnja. Lepo bi bilo na primer, če bi bila ljubezen »večna«, a če ni, je vendar najbolje, da se sprijaznimo s to resnico. Slajše zavesti ni, nego je ta, da te ne more nič več varati. Zato pa treba reducirati svoje nade na minimum, da se izrazim takorekoč po latinsko. Ne išči v ženski več, nego bi ji moglo biti dano, če bi bili darovi telesa in duha razdeljeni popolnoma enako. Kdor povprečne ženske ne more ljubiti, bo varan najmanj — pa saj se da izračunati, kolikokrat. In ti se ne vdaš resnici. Laži podpiraš in neguješ v sebi, dokler ti same ne pokažejo svojega spačenega obraza. Mesto da jih brž, ko se zamajajo, nadomestiš z resnicami...«

Protazij je gledal na oni breg, meril z očmi razdaljo od kandelabrov do zvezd in nazaj, v žametnem dnu noči se je izgubljal pogled kot ptič.

»Doba, v kateri živiš ti, dragi prijatelj na moji levi, je že daleč za menoj. Spoznanje, da je ženska ženski enaka in da med moškimi ni razlike zanjo, je nujno v vsakem ne popolnoma plitvem življenju. A to spoznanje ravno tako nujno ne traja dolgo. Odbojni čas, ki se pojavi in v katerem živim sedaj jaz, je navidez nekoliko podoben prvi mladeniški dobi. A le za slepega, za ošabnega človeka tvoje dobe. Moj pogled je prodrl oni svet, pred katerim je tvoje oko obstalo in ki ga je zato, ker ni moglo naprej, zenačilo do puščobe. Kar se skriva za to tvojo ravnino, pa je tako oblikovito in raznovrstno, da ti zaenkrat ne privoščim svojega užitka. Zaslužiti si ga moraš, kakor sem si ga zaslužil jaz.«

Zopet se je nasmehnil Protazij in se ozrl na Sonjin čevelj: molel je izpod krila v svetlobo zvezd, val peska ga je držal v objemu.

»Recimo,« sem se navidez vdajal jaz, »recimo, da je stopnja, na kateri stojiš ti, višja od moje, a kje so uspehi? Pokaži mi deželo, v kateri vladaš, in pripoznal bom kralja.«

Sonja je na koncih prstov čutila kočljivost tega vprašanja in v srcu ji je zaigralo sladko upanje. Ta človek mora dobiti po čelu, da se mu odprejo oči. Na kaj zida vendar že ves ta čas? Ali misli, da sem mu »v dnu srca tiho vdana«? Slepec slepi, izpreglej! Obraz bi imel imeniten, tudi postave je čedne ta mož, toda fanatik je zopr in žensko odbija kakor kak sedmošolec...

Protaziju so se zasenčile oči, čelo se je bleščeče vzbočilo izpred senec in njegovi lasje so za spoznanje potemneli. Lahno napeti nos se je po orlovo skrivil, v trenutku se je zdelo, da hoče naskočiti skalo.

Jaz sem zapazil njegov profil na temnem ozadju kostanjev in vzbudila se mi je radovednost, kako daleč bi pač šel ta človek, če bi za šalo poizkusila tekmo. Tudi Sonja je prijetno premerila širino jezera in načrt se ji je zobličil prej nego meni. Njen glas se je delal resnega in ni pripuščal nobenega dvoma:

»Ženska se ne more odločiti, preden ne vidi dejanja.«

»Ženska sploh ne bo odločala,« jo je zavrnil Protazij in ji strogo pogledal v oči.

Jaz sem se zdrznil. Potemtakem bi trebalo poiskati drugega sodnika, in tega sem se bal...

»Sonja, ali vidite lokvanj na gladini jezera pod četrto zvezdo Oriona? Dve senci stojita napik nad njim kakor topola.«

»To so stebri glediščnega portala,« sem hitro dostavil jaz, da bi omilil grozno nakano Protazijevo, ki se je dala slutiti iz njegovih besed.

»Ne, to ni portal,« je popravil Protazij, »to sta stolpiča sredi jezera, kamor se rešujejo barke o nevihti.«

Sonja je napenjala oči, a vid ji ni segal tako daleč. Ob vznožju tistih senc se je zgoščala tema neoblično in brezizrazno, niti ene jasne črte ni bilo razločiti tam.

»Na južni strani je voda plitva in na gladini plavajo lokvanji. Pred tremi tedni smo veslali tam mimo in Vi ste jih občudovali, Sonja. Zdi se mi, da ste si želeli tistega cveta, ki je bil izredno bel in ki je plaval približno sredi močvirja.

Splavam ponj in vidva me počakata na tej klopi. Ne zahtevam nič drugega, nego da sedita tu, dokler ne stopim zopet na suho.«

Sonji so vzdrhtele ustne, meni je smeh okrožil lica. To je športna vaja, ki se je loti brez skrbi, kdor je treniran. To pač ni tekma, ki bi odločala o mojih in njegovih nazorih. In če zmagaja on, kar skoro pričakujem, zato še ni padla kocka zame, ki sem ostal na suhem. Bolj naivno ni mogoče razdeliti vlog med naju, kakor jih je razdelil Protazij sam, ta mladenič!

Ko se je Sonja ozrla, se je Protazij že sunil od brega. Bil je čisto bel, valovi so brezglasno objemali močno telo.

»Ne igrajte,« mu je zaklicala, ko se je glava dvignila nekoliko nad gladino, kot bi si določila smer, in je telo kmalu za tem zopet utonilo v temno snov.

»Izračunajte si medtem, za koliko presegate povprečno žensko,« je zaklical nazaj in za njim je izginjala sled.

Voda je bila nadvse mirna. Kakor olje je silila v svoj prejšnji mir nazaj, kjerkoli jo je prerezalo Protazijevo ribje telo. Zdajdaj je zablestela roka iz teme in v hlastnem iztegljaju zagrabila nov kos teme. Senci nad dozdevnim močvirjem sta v tistem trenutku, ko se je Protazij pojavil na gladini, utonili v obzorje, in kjer je bilo prej mogoče določiti vsaj »nekaj«, se je sedaj širila enomerna, brezbrežna sivina. Ali so bili oblaki, ali so bili odsevi vode ali res oblike na bregu?

Mene se je lotil strah. Vožnja mimo lokvanjev, ki sem se je bil spomnil pravkar čisto jasno, se je izpremenila v bajko, in dejstvo, da plava Protazij v brezciljno noč, mi je postajalo čezdalje jasnejše.

Sonja se je stisnila k meni kakor žival, ki sluti nevarnost.

»To niti stolpiči niso, to je čisto navaden nič in Protazij je naju varal s svojim vidom. To je hotel, da bi prestala zanj neznosne muke. Krutež! Ali ga vidite?«

Kakor sem iskal v temi pred seboj, o Protaziju ni bilo ne duha, ne sluha več.

»Kako si upa ta človek...?« mi je šinilo skoz možgane in pogledal sem Sonjo postrani. Bila je izredno lepa in v hipu se mi je zdela vredna junaške smrti. Toda človeško življenje je vendar vredno nekaj več...

Sonja je čutila mojo misel in zadvomila o sebi. A ta dvom ni bil prijeten. Izlil se je v ogorčeno očitjanje.

»In Vi niste toliko prijateljski, da bi mu dali prav in odklonili stavo? To je stava in nič drugega, veste, pri kateri ste Vi krutejša stranka. Kdo nosi posledice?«

Sonja se je zavedala z vso jasnostjo instinktivno spoznavajoče ženske, da gre zanjo.

»In kdo bo zagovarjal izid? Vi niste ne mož, ne vitez. On plava v noč, Vi pa sedite pri meni in se tresete. Jaz sem povprečna ženska, a Vi še povprečen mož niste.«

Solza ji je skočila iz oči in za hip je zadehtel njen robec v nočnem zraku.

Meni je bilo tesno, da bi bil najrajši splaval za njim.

Vstal sem, stopil k bregu in zaklical v vzbočeno dlan:

»Protazij!«

Noč je popila klic, val se je vzpenil ob navpični skali brega kakor v posmeh.

»Pro - ta - zij!«

Glas ni segal niti do polovice jezera. Vso človeško nemoč sem začutil spričo elementov, ki so se zakleli, da mi požro tega zoprnega Protazija.

Sonja je prisluhnila napeto, in ko so zašumeli kostanji nad nama, nejevoljni, da jih budiva iz spanja, je kriknila na vse grlo.

Naval razburjenosti je bil tolik, da je skrčila prste in se poprijela klopi kakor blazna.

»Dajte mi ga nazaj, če ga morete!«

Planila bi bila za njim, da je nisem ujel za rame in jo potisnil nazaj na klop.

Sunila me je od sebe in onemoglo nagnila glavo na grudi.

»To je norec. Takih pustolovščin niti zahtevala nisem od njega. Sam je kriv, sam je kriv...«

Drage volje se je dala odvesti po parku na trg in v svoj hotel.

Obljubil sem ji, da ostanem na trgu, dokler se Protazij ne vrne. V njenih oknih je zagorela luč, za gardino se je pojavila senca ženskega telesa.

Tako je minilo pol noči. V jutranji svetlobi so žarela Sonjina še vedno razsvetljena okna kakor žalostne, objokane oči.

Prvo, kar je zagledala Sonja drugega dne v obednici, je bil beli lokvanj v Protazijevi gumbnici. Protazij je že sedel za skupno mizo, ko sva vstopila, in se nama uslužno smehljala. Ves svež je bil v obraz, prsi so se mu čez noč vzbokale kakor ladja.

Sonja je tiho sedla za mizo ob mojo stran in se ni ozrla nikamor. Sledovi solz so bili zabrisani s šminko, na ustih se je poznalo, da je mnogo jokala.

»Dovolite, da Vam ga izročim. Ne vem, ali je prav tisti, ki ste ga želela. V temi nisem razločil in cvetje je, kakor veste, ponoči sklenjeno. A zadoščaj Vam kot znamenje dobre volje.«

S stvarnim mirom, s katerim je rekel te besede, je ranil Sonjo do krvi. Videl sem, ko so se z vso strastjo onemogle ženske vsesale njene oči v cvet in kako ji je roka drgetala po njem. A jedva se ga je doteknila s prsti, mu ga je vrgla pred noge in ga ošinila s srditim pogledom.

Primeknila se je k meni in med celim dolгим kosilom, med katerim smo zelo malo govorili, sem imel gotov vtis, da kleči pred njim, da ga obožava do nezavesti, a mene da smatra kot dognano stvar in da me rabi le še kot plašč, kot zavetje svoji onemoglosti. Take ničnosti, kakor takrat spričo teh dveh, se potem dolgo nisem zavedal več.

»To spada v srednji vek,« je zaklicala Nadežda, vrteč v ustih ogorek desete cigarete. »S takimi dogodki ne imponirate nikomur. To so fantazmi vsakdanjega življenja, ki nimajo ne soka, ne soli, človeku, ki je globlje pogledal v kupo, so zoprni. Življenje namreč ni tako, žensko že celo ne, in zato manjka tej zgodbi mika. Jaz bi Vas prodala starinarju, če bi tudi pisali take stvari.«

Kalin se je nasmehnil varno, dogodek, ki je bil kos njegovega življenja, ga je kril popolnoma.

Lepa Jela je strmela v ogenj, odsev plamena ji je lizal iztegnjene, v členih lahko vzbočene prste. Kot da je v duhu nadaljevala dogodek, se je po kratkem premolku ozrla in vprašala, ne da bi koга ogovorila:

»Zakaj ga ni objela?«

Kalin jo je z očmi pobožal po valovitih rjavih lasih in se skril:

»Tega pa nisem doživel več, gospodična.«

RDEČA SVETILKA.

Zvečer je bilo in Ida je šla mimo okna, v katerem je gorela rdeča svetilka. Visela je nizko v mizo in ožarjala troje čitajočih obrazov. Kak mir, kakšna ubranost!

Ida si je natihem zaželela rdeče svetilke tudi v svoji obednici, nad svojo mizo, tako nizko v mizo visečo, ožarjajočo dvoje čitajočih obrazov.

Nad mizo je gorela bela svetilka in mož je mukoma razbiral akte. Bil je še mlad, nos se mu je krepko bokal izpred lic, lasje so v sočnih črnih štrenah padali na obe ušesi.

»Zdaj bi ga motila,« si je mislila Ida, na vsem tihem odložila mantiljo in klobuk in sedla k oknu za zastor.

Taka rdeča svetilka položi na tlak pod oknom četverokot, ljudje hodijo čezenj in se spomnijo doma. Ne ozrejo se, odkod da prihaja odsev, ampak požurijo se z naglimi, dolgimi koraki.

Ida se je okrenila in zastrmela v široki možev hrbet. Pravijo, da se človek ozre, če gledaš v njegov hrbet z napetimi, hotečimi očmi.

Pero je praskalo po papirju, belota plamena je razobesila po stenah bele, strašno prazne zastore, segajoče od polovice stene do tal.

Ido je vznemirjala čezdalje bolj. Oči so ji begale po pohištvu, roke so se ji počele tresti.

Pridrževala je sapo, da bi ne izdala razburjenosti.

»Kaj hočeš?« se je nenadoma zglasilo od mize, mož je pisal dalje.

»Nič,« se je nasmehnila Ida in vstala. »Kako veš, da kaj hočem?«

»Slišim do semkaj, kako ti tolče srce. Kako si otročja! Ali novo obleko, nov klobuk, v gledišče, na deželo . . . Najbolje je, da poveš, prej itak ne daš miru.«

Ida se je vzpela na prste in priškrnila stenj.

»Glej, šla sem mimo okna, rdeča svetilka je gorela v njem in spomnila sem se, kaj da nama pravzaprav manjka. Človek hodi od okna do vrat, iz izbe v izbo in ne ve, kaj mu je. Že ves čas sem hotela nekaj, silno in vroče hotela, a kaj, to mi ni prišlo na misel. Zdaj vem —«

»Rdečo svetilko.«

»Da, rdečo . . .«

»Toda kam jo obesiš? Jaz za svojo osebo je ne morem rabiti; če jo hočeš imeti ti, pri postelji, pri svoji postelji seveda . . .«

»Ne, ne, saj sem samo rekla. Če se ti ne da pisati v rdeči svetlobi, je seve kaj drugega. Mislila sem le, ker tuintam gore rdeče svetilke v obednicah . . . ravno v obednicah gore, po večerih, po delu, ko odložimo orodje in poiščemo drug drugega.«

»To vse sem slišal že nešteto krat, tudi nimam načelno nič proti rdeči svetilki, a rabim je ne. Če hočeš, jo obesim poleg bele, belo zame, rdečo zate. Saj nisem trinog, da bi ne razumel ženskih želj in jim ne ustregel, če morem.«

»Pustiva, saj vidim . . . Ostane pri beli. Izdatki so in drugega nič.«

Mož je pisal dalje in Ida je izginila v kuhinjo. Očitala si je, kako je neumna, da se piči v tako malenkost, ki je vendar možu samo v napotje, in naposled njej sami prav nič ne koristi — a želja je rasla, čim bolj jo je tlačila, prevzemala jo, čim bolj jo je tajila.

Čez teden dni se je zgodilo nekaj, kar v njunem še tako mladem zakonu ni bila navada, a kar se je prej ali slej moralo zgoditi. Malenkost je bila, sporekla sta se in mož je bil oster. Ona ni sicer rekla ničesar, a njen obraz je bil tak, da je popolnoma nadomestil odgovor. Takoj za tem ji je bilo žal, a besede ne moreš vzeti nazaj, tem manj obraza.

Ko sta zvečer sedela pod svetilko in se je možu docela pomirila duša, se je Ida ojunačila in rekla s spravljivim glasom:

»Veš, enkrat za vselej narediva konec takim neljubim scenam, tebe vznemirjajo, a meni povzročajo neznosne bolečine. Saj mi verjameš, da mi je žal? Kupi rdečo svetilko. Boš videl, kolik mir, kolika ubranost sije izpod take svetilke na mizo, na delo, v srca ljudi, ki bi si sicer zdajzdaj segli v lase. Predstavljam si živo . . .«

»Nimam nič proti temu, če jo obesiš kje drugje. Le nad mizo, nad mizo, na kateri delam jaz, prosim, ne. Oči me bole od rdeče svetlobe, spričo tolikega risanja bi oslepel. Ne bodi brezobzirna.«

Ida je zmečkala besedo, ki jo je imela pripravljeno, in se nasmehnila:

»Nikdar več ti ne pridem s to stvarjo. Kajne, da te nadlegujem? Oprosti!«

Nagnila je glavo v kvačkanje in bila dvakrat tišja nego pred razgovorom.

Dva dni za tem je zbolela. Zdravnik je konstatiral vročico, odredil mrzle obkladke, popoln mir in med v mleku. Ida se je premetavala v blazinah in lovila z rokami po zraku, kot da odganja duhove.

Proti noči se ji je začelo blesti. Teta je sedela v predsobi v udobnem naslonjaču in tanko poslušala skoz polodprte duri.

»Kaj pač govori vedno o rdeči svetilki? Ali slišiš?«

Mož je sedel v temi na zofi in strmел v strop.

»Blede se ji kakor vsakemu vročičnemu bolniku. Da bi ji le že odleglo. Uboga Ida!«

»Pa le o rdeči svetilki blebeta ves čas, slišiš? Kaj ima s to rdečo svetilko?«

»Malenkost. Pred par dnevi sva govorila o njej in ostala ji je v spominu. Ali ni zdravnik naštel stodva utripa?«

Po polnoči se je pomirila. A le za hip. Vročica je kmalu narasla tako, da so vdrugo poslali po zdravnika. Mož je zmajal z glavo in odredil led.

Teta je stregla, sedela na vznožju postelje in se s skrbečimi očmi ozirala po sobi.

V žaru svetilke je sedel mož za mizo, upiral glavo v dlani in brezdelno strmел v akte.

»Ali spi?«

»Pst!« Teta je dvignila roko in se presenečena ozrla na bolnico.

»Ali ste vsi tukaj?«

»Vsi, vsi,« je pomirila teta in otrla bolnici pot s čela.

»Kako je lepo . . . Že dolgo sem si jo natihem želela, zdaj jo imam. In kako rdeči ste vsi po obrazu, po rokah, po suknji . . . Vladimir!«

Zaprla je oči in stisnila ustne.

Drugo noč je bedela teta, tretjo mož.

Proti jutru tretje noči je Ida prestrašeno dvignila obrvi.

»Prosim, prosim . . . ne dam si je vzeti . . . Vladimir, drži jo, drži . . . Rdečo svetilko mi neso . . .«

Mož si ni vedel pomagati. Priškrnil je stenj, da je planila bela svetloba po vsej izbi, in zaklical v kuhinjo.

Teta je prišla in položila Idi glavo nazaj na blazine. Poravnala ji je lase, sklenila roke in jo odela do prsi. Kot da je bolnici kdo masko vlil čez lice, se ji je izpremenil obraz in ostal tak, miren in svetel do jutra.

Solnce je že stalo v oknu, ko je Ida sedela na postelji in se živo ozirala po izbi. Kri ji je zopet vzplala v licih, usta so se zopet sladko skrožila.

»Kako lep je vendar dan! Zopet bom živela. Ali sem bila hudo bolna, Vladimir?«

Mož je slonel ob odprtem oknu in si gladil razkuštrano brado. Tudi njemu je bilo svečano pri srcu.

»Hudo, tako, da smo mislili . . . Pa proč ti dnevi! Minilo je in mislim, da lahko verno gledava v novo življenje.«

»Jaz bom zopet kuhala in prala, likala in čedila, oj, da se bo bliskala v solncu tvoja lepa izba. Nič več ne bom godrnjala. Kadar človek okusi bližino tistih vrat, skoz katera ni povratka, šele ve, kaj je življenje. In želela ne bom ničesar več. Prav ničesar, Vladimir. Še tako majhne, še tako velike stvari mi ni treba kupiti več, Vladimir.«

»In vendar bi storil vse . . .«

»Ali res? Eno majhno željo namreč še imam. Ali ti jo smem povedati. Pridi sem.«

Mož je sedel na vznožje in vzel Idino roko v svojo. Vlažna je še bila od nočnega boja.

»Kadar bi zopet tako nevarno zbolela in bi ne ozdravela več, temuč bi umrla, ali boš prižgal rdečo svetilko?«

IGNARA MALI.

V kavarni je visel dim v polovični višini dvorane kakor pravljica stena med spodnjim in gornjim prostorom. Spodaj so stali stoli, sedeli ljudje, čitali, kvartali in se prerekali, zgoraj so žareli električni lestenci in s tapet so se luščile čudne postave: Roža se je izpremenila v kraljično, zvončki so se izprevrgli v dvorjane in tulipan se je prelevil v kraljiča samega. Bajni dvor se je naselil nekje blizu lestencev in skrivnostno pomenkovanje je šlo od dvorjana do dvorjana, od kraljiča do kraljične in nazaj . . .

Pravzaprav so bila tri dekleta v kavarni. Radi najstarejše, dvajsetletne Neli, so zahajali gostje vanjo. Bila je najstasitejša, najponosnejša hčerka kavarnarjeva, ki pa ni nikdar pozabila zabeležiti sladkorja ali ruma v okovano knjigo, ležečo na mizi pred zrcalom, in je skrbela, da je plačal primanjkljaj rajši natakakor kakor oče. In bila je še druga in tretja.

Druga je bila stara sedemnajst let in nihče še ni bil odkril njene krasote.

Koncipient Miško je sedel za zadnjo mizo in študiral taktiko matere kavarnarke. Napoleon je bil velik vojskovodja, a gospa Brglez je umela stvar boljše.

Od deseterih, ki so bili redni gostje kavarne in ki jim je bila Neli »zadala«, ni noben vedel, za katerega gre. Neli je dolgočasila zdaj tega, zdaj onega in mati je počastila s starim pecivom danes enega, v soboto vse, tako da je bil ob eni po polnoči zunaj pred vrati stalen prerek: kdo je izvoljeni in kdo je brez upa zmage odklonjen. A prihajali so redno, in če je ta s pravico zasledoval svoj cilj, je to delal z isto pravico tudi oni. Bili so doktorji, sodniki, profesorji, trgovci, a na nitih gospe kavarnarke so bili vsi marionete.

Miško se je navolil puste igre z moškimi in si poiskal sedemnajstletno. Kvačkala je navadno za kuhinjskimi durmi ali listala v časopisu s slikami.

Potez je bila istih kakor Neli. A čudovito poneženih. Starejši sestra je stopal v obraz izraz odurne, vsiljive lepote, podčrtane z rahlo šminko in drugimi lepotilnimi sredstvi. Zavest lepote ji je vtisnil nekaj gladnega in zaeno vladohlepnega. Izprijena lepota se je javljala zlasti v kretnjah, ki so bile preračunane na učinek, a rafinirano posnete po naravi. Gledališčnost takega vedenja se je jasno kazala pred zrcalom. Na slabih slikah stoje ženske

v takih pozah, ponesrečene fotografije ovekovečijo take momente, v kakršnih si je ugajala Neli pred zrcalom.

Vera je bila narava sama. Lica, nepoškodovana od ostrega kavarniškega vzduha, so pozno na večer lažno rdela, in kakor se je polnil zrak s tobakovim dimom, sta ji drhteli nosni plavutici. Vtopljena v svoje delo, je bila tako sama v krik in vojski besed kavarne, da se je Mišku zdelo: krogi nje raste živ plot rož in jo zarašča in jemlje očem . . . Kakor bajno bitje. Kadar jo je kdo nehote sunil v ramo, se ni zbudila iz zamaknjenosti. Navadno je ostala v izpremenjeni legi, dokler ni prišel nov sunek, ki jo je vržel zopet v novo stran. Včasih je pač vstala in si poiskala drug prostor. Takrat je bila vznevoljena in lahna senca na čelu je zaznamovala mesto, kjer se bodo delale prve gube.

Kavarnarka je opazila, da Miška zanima Vera; smehljala se je vsevedno in krenila glavo zopet k svoji Neli.

Miška je zavest, da ga kavarnarka ne ume, razvnela do triumfa.

Vse njegovo hotenje se je osredotočilo v pozornosti, da Vera ne zapazi njegovih pogledov. Že misel sama, da bi se srečale njune oči, mu je zapalila lica.

A Vera je zapazila. Mišku je bilo tesno in še tesneje mu je bilo, ko mu je nekega večera servirala kavo.

Iz teh rok sprejeti čašo — tega še sanjal ni. Prepovedal si je vsak stik z dekletom, ki bi ga bil videl najrajši vedno takega, kakršnega ga je našel: zanimajočo se zase in opravljajočo svoje delo s samoposebiumevno, namenu primerno kretnjo. Pogledal ji je v oči, a ona jih je razprla začudeno: Ali mi nimate ničesar povedati?

Miško je osupnil. Z isto samoposebiumevno, namenu primerno kretnjo, s katero je opravljala svoje delo, je stregla tudi njemu. Ni se ji poznalo ne vznemirjenje nad njegovo prisotnostjo, ne hrepenenje po njem, če se je skrila v drug kot. Tako mirno se je vedla proti njemu, da se je Miško iz svoje prvotne popolne pasivnosti dvignil z željo, zazanimati jo zase ali ji dati vsaj povoda, da bi mislila nanj.

To ga je stalo mnogo premagovanja. Bal se je očitkov, ki šinejo kaj radi iz oči takih deklet, ko so pregledale čestilca, in vest mu je očitala, da moti nekaj, kar je bilo doslej menda nadvse mirno in kar se, doslej nadvse mirno, potem ne bo umirilo več nikdar.

Vera ni bila Neli in kri njene matere se je v njenih žilah pretakala zelo redko.

I. Vešin: Kmečka svatba pozimi.

Ko je Vera po nekolikem času nato prinesla zanj na plitvici »izjemnega« peciva, je zardel naznotraj in nazunaj prav resnično.

Ona ga je pogledala v oči bliže, kot je bila navada, in se okroglo nasmejala.

Njene oči so bile kakor zvezde: trepalnice so rasle kakor iz skupnega nevidnega središča venkaj proti nevidnemu obodu in žarek zenice je bil miren, mrtev, cvetličji.

»Ali mi res nimate ničesar povedati?«

Miško je pomislil: to ni umestno, ono je zlagano; vsakdanjosti ne mara kvasiti, tuje perje bi spoznala, načitana, kakršna je.

»Vi ste boječi. Ali Vam je kdo že kdaj rekel hudo besedo?«

Pa koliko in kakšnih, si je mislil Miško. A tebi jih ne povem. Ne zaslužiš jih, tudi ne, če bi slišala, da jih je meni kdo rekel.

»Prav nič Vam nimam povedati,« je priznal naposled v gorkem tonu, tako da je Vera lahko pristavila:

»Nekaj pa vendar. Kajpak, ne danes. Ali jutri, ali pojutrišnjem. Saj še pridete, kajne?«

Miško je z vsem srcem pritrdil, da nima namena kadarkoli posetiti druge kavarne, ker pač že iz navade ... in nekega ... Kako bi vendar to izrazil ...?

Toda Vera je odnesla posodo (drugim ni stregla) in sedla zopet na svoje mesto.

Miško se je na cesti kesal, da ji ni priznal vsega ali vsaj nečesa, da bi se vsaj začelo v njej tisto gibanje, ki je v njem vzraslo že do viharja in ki mu je trebalo v skorajšnjem času skupnega krotanja.

V tej obliki je razmerje ostalo dotlej, da je Vera nekega večera sedla k njemu za mizo in ga z vso resnostjo in prepričevalnostjo sedemnajstletnega dekleta uverila, da ji mora povedati, če ima kaj na srcu, ker se je bati, da postane skrivanje smešno.

Miško se je s težkim srcem odločil — ne, da ji pove od obličja do obličja, za to v kavarni ni

bilo prilike — temuč da ji napiše vso svojo težavo od začetka do konca.

Drugega dne ga je spremila skoz duri in Miško ji je z bobnečim srcem in tresočimi se koleni izročil pismo brez napisa in brez podpisa. Kdo zna, kdo dobi pisma takega dekleta v roke, in če ni ne napisa, ne podpisa, se takorekoč že še izmaže, je računal.

Ko je v nedeljo popoldne — tri dni za tem ga ni bilo v kavarno — sedel na svojem starem mestu, je Vera pletla nogavico in postregel mu je natakarkar.

A natakarkar je bil nadvse vljuden in je Miška vprašal, ali naj javi njegov prihod gospe kavarnarki.

Miško je zahvalil in čakal, kaj se bo zgodilo.

Neli je prišumela v novi svilni obleki iz gornjih prostorov, sedla s pritajenim smehom na njegovo desno in položila desnico s krasnim smragdnim prstanom njemu tik pred oči.

»Za pismo, ki ste mi ga včeraj izročili po Veri, se Vam iz srca zahvaljujem. Toda zakaj tako boječe? In po tretji osebi? Ali nisem zato tukaj, da me obožavajo ljudje? In Vi ste doktor, imate službo, prihodnost, denar! O, koliko jih je, ki so natakarkarju dolžni že od lani — in me hočejo za ženo. Toda vzlic temu, dragi doktor ... saj priznate prostost srca, vidite ... in moje res ni več prosto.«

Usmiljeno se je nasmehnila, plast šminke se je zgubala v lahne, a natanko vidne gubice, in ko je vstala, se ga je doteknila z roko.

Miško se je ugriznil v srce. Srdito je pomeril Vero, ki pa se ni ozrla od nogavice, temuč pletla in štela zanke, pletla in štela zanke, dokler ni vstal in snel klobuka s stene.

Že je držal kljuko v roki, ko je planila k njemu, zazrla mu nekoliko plaho v oči in dahnila vanj: »Uboži!«

Mišku so se orosile oči, a rekel ni nič.

Počakaj, si je dejal tiho, dve ali tri leta, dokler se temu dekliču ne odprejo oči, a takrat ti — nemara — zasijejo še lepše.

BELA SMRT.

I.

Krčma na sredi vasi . . .
In noč. Skozi okna luč se blešči . . .
Pred okni sence utripljejo,
skozi duri ljudje se usipljejo . . .
nad rožami se veja maje,
znaménja daje . . .

Hreščečo harmoniko spremlja bas,
z glasovi meša se starčev glas,
ki prošlost opeva, mladosti željan.
Prešerna deklina objela je fanta:
dvoumna beseda in kletev in kvanta;
udarec po mizi, razbeljena dlan . . .
Kratiči se jezik in obraz se pači,
bestija suknjo hinavsko si slači —
ko njeno prikaže se grozno telo,
telesa plesalcev se v eno zrasto . . .
Nihče nima rodu, ne imena,
kot bi stopili se v žaru plamena
so eno: »Brž žganja, krčmar! In ti, godec,
zažodi!
In vzdrami se, dekle, zapleši po podi,
zavriskaj, ti, fant, da še luč nam ugasne,
v temi bolj drzne so misli nejasne . . .

V tej kaplji pekoči je dedščina vsa!
Prisedi sem, dekle! Kako je doma?
Nič oče ne kolne, nič mati ne reče?
Razumem, razumem, greh stari ju peče —
na duši tej gnili lahkota visi . . .
Na, pij!

Da, njive prodal sem za grešne te groše!
Fižol imam v kleti, nekaj jih bo še . . .
Ti, dekle, se umikaš? Že zibka ti poje?
O, danes prešerno še srce je moje! . . .
Ne brani — —! Vse berem ti v motnih
očeh — — —
to ni greh! — — — «

In valček in polka in dencig in štajeriš . . .
V dimu utonil je Kristus in križ . . .

In kadar o polnoči —
se črez streho razpela postava je bela,
s kosó zazvenela —
nihče slišal, ne videl je ni . . .
Tam je visela,
da v zarji jutranji je noč pobledela.

II.

Po nebu visokem se zlati čas pelje
in žarkov in dežja na zemljico stelje . . .

Zabrisale temno poti se na polja,
mlake — zrcala v okviru podolja:
nadloga si v njem svoj obraz ogleduje,
v koprivah bahatih cvetica vsehuje,
čebela za medom: osat se ji smeje . . .
»Daj žita nam!« — vrabci kriče izza meje . . .
A s hruške visoke mah s čašo napija
zdaj trnu na njivi in zre čez daljino . . .
Mah: »Svoboda dviga!« Trn: »Svoboda ubija!«
Pa križem razpeta čez vso to dolino
in vsaka je bilka od njiju objeta
in mlin jima poje: »Široka kot svet!
Visoka kot Bog!«
ko zadnja zrna melje . . .

Po nebu visokem se zlati čas pelje . . .

III.

Razdrte hiše, vas razpaljena
mrtva leži . . .
Prazno dvorišče, streha razgaljena
in v kleti pošast sedi . . .

»Kdo si ti?« — »Jaz sem beda!«
»In tvoj je tale kot?«
In ona me gleda in gleda
in reče:
»Moj. Jaz sem v hiši gospod!«

Potem se je zarežala
in mi dejala še to:

»Najprej sem zlezla na tnalo
in zajokalo
je: ,Drv ni!«

Pa so mi rekli:
,Prinesi jih ti!'
Potlej počépnila sem vrh slemení:
,Streha preperi;
popravite jo!'
Pa so skomizgnili leno z rameni:
,Kako — ko na njej sedi?!'
Zdaj segla sem v klet
in spet: — ,Mrvice ní!'
Rekli so: ,Hudo!'
in vse je šlo . . .

Tako je od hiše do hiše — — —
In cesta kot struga potoka . . .
na vrlih živina — glas bolnika —
otroka —
umira nekje — tiše in tiše . . .«

IV.

Pijana in nora — bogve odkod —
in v culi kosti z grobov —
in dvíga se, pada na pot
in išče domov, domov . . .

Bajta njena pogreznjena v bedo
izmed drugih ne loči se hiš —
Grozna nedeljja! — kjer delo je pelo,
zdaj v pekel se je spremenil paradiž . . .

Iz šole otroci . . . Njih topi obrazi
kot mumije zro . . .
Vsi blede . . . In v vik in kričanje zaviti: »Halo, halo!«
— »Kje je bajta?« — Bolj zlobno smejo
se. Bolj top njih izraz je ta čas . . .

»Le smej se, fantinec! Tvoj oče hudič je
in mati zlodejka; prosila sem dela,
pa žganja je dala,
molila sem zanjo, me je ozmerjala.

U-u! U-u! Vsa vas gori, voda šumi! . . .
Povodenj bo . . . povodenj! . . . in suša, suša! . . .
Stran . . . stran! . . . Bajta je zgorela . . .
Ni je, ni! . . . Igračica moja! Njene kosti
sem izgrela, — da jih ne nese povodenj in suša . . .

Micika, Micika!
Kje si bila?
Saj si živa, živa — —
Jaz te nisem umorila!
— — — — —

Joj, joj! — otroci, tam je sedela,
bila je bela

in koso je imela . . .
Smrt je bila,
na prste je štela
in govorila:

,Dva, dva in enega ne! . . .
Dva, dva in enega ne! — — —'

Uj-uj! Bajta je zgorela! . . .
Grebe smrt v kupu pepela
in mene ni . . .
Micika, Micika, moja hči!«

Zagrabila culo in padla na tla —
deci groza legla na zenice
za trenutek — potlej nanjo! — — —
fant, hudičev sin, jo udaril je v lice . . .

V.

Na samem cerkev stoji,
pred tabernakljem župnik moli
in vsi prazni kotí in stoli —
a na praču grobar se reži
in celo telo se mu smeje,
ko krste šteje:

»Prvi — ti, starec . . . tvoj sin te je vrgel na cesto . . .

Drugi — močan gospodar . . . imel si razkošno nevesto.
Pa kako? Da je bila pijanka, ciganka celo so dejali —
in taka-le kri, ej, saj veste, kedaj je še bila za nas!
Opil si se, ubil si jo, utonil sam, vse v isti čas . . .

Tretji — ti, Slak . . . i no, bajde nesreča nikdar ne počiva . . .
Vesel si bil malo . . . in legel med skale, misleč, da je njiva . . .

Četrta — ti, žena . . . tvoj mož ti je bajto, življenje zapil
in ti si zanj delala, delala, da te je bil . . .

Spet ena — no, Bog se ti usmili za dušo! . . .
In: bolje, da greš mi pod rušo! . . . Še veš, tistikrat . . .
ti pijana ob cesti in gola . . . otroci so mimo šli . . .

Stari sosed z malo krsto — hči pijanca v njej leži . . .

In še ena in še ena
in še dvoje krst otrok;
na telesa njih nedolžna
je zapisal kletev Bog . . .

Zopet mož in zopet žena — konca ni — — —
Štejem, štejem; vsaka tolar,
jaz za vsako kup prsti . . .«

Grobar se na praču reži
in šteje, ne ušteje se
in smeje se
procesiji krst iz vasi . . .

Bela smrt kosí — — —
— — — — —

France Bevk.

NARTE VELIKONJA: MED DVEMA STENAMA.

(Konec.)

Druži dan je šel v šolo.

V preddvoru so čakali že otroci. Okoli Matiljkinega Drejča se je nabrala gruča otrok in s prstom kazala na Adolfa.

»Zdaj bo moral zibati,« je padla rezka beseda, ki je ni slišal. Med gručo je nastal smeh in tiho šepetanje. Ko je prišel mednje, so začeli vsi gibati z rokami in peti v taktu:

»Tuta nina,
tuta na,
svet' Urban
je pasel kravce
do poldan;
Brezo zgubil,
Čade nej,
prišel volk,
je snel obej.«

Adolf je pobledel, zardel in spet pobledel, dvignil kamen in ga prvemu vrgel v čelo. Deček je zajokal, ko je začutil kri na glavi; v tistem hipu je stopil učitelj med gručo, prijel Adolfa za roko in ga temno pogledal.

Adolf se je stresel razburjenja in jeze, stisnil ustno med zobe in gledal v tla.

Ko so odmolili, ga je učitelj poklical.

»Zakaj si vrgel kamen?«

Adolf je molčal in gledal srepo v tla. Če pove, si je mislil, se bodo smejali iznova vsi, tudi učitelj.

»Povej!«

Adolf je molčal, v sobi je bil molk, da je bilo slišati muho na oknu.

»Pojdi klečat!«

Takrat je dvignilo dekletce roko v klopi in zapelo s tenkim glasom.

»Dražili so ga!«

Adolf se je ozrl in videl sosedovo Lenčko stati v klopi.

»Kako?« je povprašal učitelj.

»Norčevali so se!« Dekletce je zardelo in drsalo v zadregi z roko po klopi, da je imelo vse prste črne.

»Povej!«

»Sram me je!« je zajecjlala polglasno in povesila glavo. Učitelj je bil v zadregi, potegnil si je z roko preko čela in ukazal:

»Sedi!«

Lenčka je sedla in sočutno gledala Adolfa, nato je iztrgala popirček iz zvezka in napisala z velikimi črkami:

»leneboj se Doma povemjaz Zakaj si klečal
Z Mano pojdeš Domov. Čehočeš Lenčka«

»Daj naprej!« je šepnila boječe. »Adolfu daj!«

Sošolke so se namuzale nagajivo in listek je romal iz roke pod klopjo v roko. Zadnje dekletce ga je vrglo proti Adolfu. Padel je predaleč; Lovrečev France se je pripognil in ga dvignil. Takoj je završalo med klopmi, da je Lenčka pisala Adolfu. Dekletce je rdelo, Adolf je gledal v tla, pisal račune na skriljati tablici in se ni ozrl ne na levo, ne na desno. Kmalu nato je krožila karikatura med fanti: dva sta se držala pod pazduho in stopala pod širokim dežnikom.

Ko je Adolf prebral napis pod karikaturro, je zbledel, pograbil listek in ga raztrgal.

»Adolf in Lenčka se ženita!«

Učitelj je zapazil nemir in poslal Adolfa klečat pred tablo.

Pobral je svoje knjige in se dvignil. Lenčka je gledala v klop. Čutila je, da ji srce naglo bije, v prsih je občutila žalost in sram.

Ko je pokleknil, so ji solze kanile na lice in na računsko tablico. Številke so izgledale kakor napihnjeni in prozorni hrošči. Adolf je videl le karikaturro in se spomnil večera na Gričku. V duši je vstala spet nejasna boleost; ko ga je poklical učitelj, je ostal na mestu.

»Ali spiš?«

Adolf se je stresel in vstal bled. Vprašanje ga je poklicalo nazaj v šolo. Učitelj je videl bolno lice in drget njegovih rok in ga poslal v klop.

Naslonil se je in sedel brez misli in nepremično. Glava ga je bolela, oči so ga pekle nekje zadaj za glavo in glas učiteljev je zvenel v čudni dalji.

Ko so odšli drugi, ga je učitelj poklical k sebi.

»Kaj so ti hoteli?«

Deček je pomislil, ozrl se in ni videl nikogar.

»Ker se norčujejo!« — Vrtel je in prekladal ravnilo iz roke v roko in gledal v tla.

»Kako?«

»Da bom zibal!« —

Učitelj se je posmejal in ga potrkal po rami.

»Saj to ni nič hudega.«

»Pa ne bom! — Zakaj so ga kupili!«

Pokril se je naglo in odšel.

Ob cesti so ga čakali otroci. Dva dečka sta privlekla s silo med vrstami Lenčko k njemu. Dekletce je hlipalo in praskalo.

»Čemu se bojiš, saj si pisala.«

Nekdo je čital glasno:

»Z mano pojdeš domov! Lenčka.«

Adolf je obstal. Hotel je iztrgati Lenčko iz rok, pa je misel prenašlo sklepal. Zakipelo je v njem; Lenčka je kriva, je pomislil. Zdaj se pa njemu smejejo. Iztrgal ji je tablico in jo udaril po glavi. Ko so se razsuli drobci po tleh, je začutil krivico v srcu, videl je preplašeni in nedolžni obrazek, ki je iskal poti do solz iz presenečenja. Tablica je ležala pred njo na tleh v kosih, Adolf je zbežal.

Doma je vržal knjige na mizo in šel na vrt. Sosedova hiša je bila za streljaj oddaljena. Sedel je na klopico za zid in čakal, da pride Lenčka.

Na sosedovem dvorišču je bilo vse živo. Tropa puric se je oblasno izprehajala po njem, purani so širili peroti, spuščali po kljunu rdeči pendelj in se grozili. Ko je primahal Sultan na vrt, je zagledal sosedovo mačko na zidu; pihnila je vanj, pes ji je pokazal zobe, da je zbežala. Preskočil je naglo vrt in planil med kokošjo družino za muco, ki je zbežala na bližnjo slivo in ga zbadljivo gledala izmed vej. Sultan je udaril z repom in zacvilil.

Na dvorišču pa je bil krik in vrišč, petelin je kokodakal na visokem stolu, kokoši so bežale na štirinajst strani sveta in bile s perotmi po prahu in pesku, da so jih komaj dohajale noge.

Adolf je hotel poklicati psa, pa je zagledal na vratih soseda, ki je v strahu za svoje putke prihitel na prag. Od druge strani je pritavala Lenčka.

»Zakaj se jočeš?«

Adolfu se je stisnilo srce, čutil je mraz v sencih in pričakoval obtožbe.

Lenčka je hlipaje spravila iz sebe počasi.

»Pa-, pa - dla sem!«

Adolf je obstal; mraz se je izpremenil v bolešč.

»Pa-, pa - dla sem in ubi - bi - la tablico.«

Čutil je še bolj pekočo krivico v srcu. Ko je videl rdeči obrazek jokati, mu je bilo tesno in žal.

Vprašal se je, kaj je hotela s pismom, kaj so hoteli s karikaturjo v šoli. Vrstilo se je vprašanje za vprašanjem in nikjer ni bilo odgovora.

Vstal je in šel z vrta.

Na dvorišču je veliki hlapec napajal konje. Posadil ga je na rjavčka in žvižgal veselo pesem. Ko je privezal konje in si osnažil škornje na trati, ga je Adolf vprašal.

»Tone, zakaj se ljudje ženijo?«

Hlapec se je glasno zasmel, privzdignil ga za ušesi in pripomnil.

»Kaj ti ne pride na misel!? — Ko boš velik, že izveš. Zdaj si še otrok.«

Adolf je povsili užaljen in osramočen glavo.

»Kdaj bom velik?« se je vprašal in stopil pred hlapca; videl je, da glava sega komaj do težkega tolarja Marije Terezije na njegovem telovniku.

»Ko boš velik! —«

Hlapec ga je dvignil na ramo in ga nesel v hišo. Adolf je sedel molče v kot pri ognjišču in brskal po pepelu.

Mamo bi rad vprašal, pa se ni zanesel.

Ko je prišla teta Vica, je imel hlače zaprašene in bele; ko je kihnil, mu je prišel pepel v oči in nos, da si je mencal oči do solz in kihal neprestano.

V.

Popoldne je videl, da je gnala Lenčka past.

Vzel je svojo tablico, stisnil jo pod suknjič in se počasi izmuznil skoz vrt mimo pšenice v gozdič. Na drugi strani je na bregu pasla Lenčka.

Čepela je ob skali in vrtela papirje v roki, ob njej se je smehljalo rdeče jabolko.

Gledal jo je nekaj časa, nato se splazil potihoma do nje in stal brez besed.

Ozrla se je in se mu nasmejala. Izvlekel je tablico in ji jo ponudil.

»Zakaj?«

»Ubil sem tvojo!«

»Mama kupi drugo.«

Vrtel je tablico v roki in gledal v tla.

»Lenčka,« je povzel, »ali si še jezna?«

Pogledala ga je zopet.

»Saj nisem bila.«

Molčal je, Lenčka tudi.

»Ti?«

Ozrla se je radovedno vanj in vprašala s pogledom. Adolf je zopet pomislil.

»Zakaj nisi povedala mami?«

Zasmejala se je.

»Kregan bi bil.«

Ozrl se je v hipnem razdraženju in zagledal, da gre krava v klanec.

»Počakaj, zavrnem jo jaz.«

Ko se je vrnil, mu je ponudila popisane papirje.

»Glej, Adolf, beri!«

Vzel je pismo in brala sta počasi, ker je bila pisava težka in neokretna.

Čitala sta polglasno, ugibala pri črkah in čitala.

»Draga Roza! —

»Pišem čez hribe in doline zelene pošiljam pozdrave sladke in medene Tvoj Jože ali rože na vrtu cvetijo vsak dan moje misli k Tebi hitijo

in dneve štejejo ko boš Ti moja naj se ljudje smejejo Bog bo otroke dal Ti jih boš zibala jaz bom pa kruhka dal.«

Na koncu je bila pika in nato spodaj:

»Tvoj Jože.«

Ko sta prislovkala do konca, sta se nasmejala prvi hip, potem umolknila. Lenčka je z roko nehote sprožila jabolko po bregu, vzkliknila in hitela za njim. Vrnila se je in rekla:

»Jaz bi zibala rada. — Pri nas ni več otrok.« Pogledal jo je začudeno.

»Jaz ne maram.«

Nato sta molčala.

»Bog dá otroke!« je poudaril Adolf po dolgem.

»Bog dá! —«

»Doma so rekli, da so kupili.«

Zopet sta molčala.

»Kdo je to pisal?« je vprašal.

»Ne vem. Naši dekli sem vzela.«

Adolf se je spomnil na Griček in na Rozo. Fant je pisal in tisti fant je Jože.

»Jaz sem ga videl!«

Daleč nekje se je oglasil sirov glas, kričeča popevka se je razbijala ob rebri.

»Kdo poje?«

»Drejč!«

»Tà!«

»Ovce pase!«

»Prižene po klancu in bo klel!«

»Ne!« je rekel Adolf. Lenčka se je pa spomnila prizora pred šolo in načajivke, ki jo je učil Drejč.

»Tuta nina

tuta na!« . . .

»Adolf, zakaj ne maraš zibati?«

»Ker je jud!«

»Saj so ga krstili za Lojza.«

»Albert je najlepše.«

»Meni ne!«

Nasmejala se je glasno in zardela. Adolf ni ničesar opazil in ničesar rekel.

Prijela je njegovo roko in vzkliknila:

»Veš kaj, Adolf?«

Pogledal ji je v oči.

»Veš kaj? — Kajneda nisi več jezen na Lojza?«

Ni odgovoril.

Dekletce je nadaljevalo.

»Ne smeš biti, veš; Bog ga je dal in krščen je.«

»Zakaj me pa dražijo?«

Lenčka je umolknila. Čez klanec je zopet dospela pesem. Kričeči in zadirčni glas je dobro, pravzaprav slabo razodeval pevca.

Adolf je pomislil na Matiljkinega Drejča in njegov posmeh.

»Čemu se mi smejejo?« je ponovil.

»Ker se jeziš!«

Na klancu se je oglasil zvonec. V zraku je zažvižgalo in v razdalji dveh metrov je padel na tablico kamen, da se je raztreščila v drobce.

Adolf je skočil pokoncu, Lenčka je obstala mirno in plašno na mestu.

»Kdo je vržel?« je vprašal, ko se je zavedel. V odgovor se je na zidu prikazal Drejč.

Adolf je vzkipel in planil proti zidu.

Drejč je porogljivo poudaril:

»S takimi predpasnikarji se jaz ne tepem!«

Adolf je čutil, kakor da ga je udaril po licu.

»Kdo je predpasnikar?«

»Ti — vedno si s punčeti; sram te bodi, vedno se ženiš!«

Adolf je videl ves prizor po šoli in stal kakor vkopan. Drejč pa je nadaljeval:

»S fanti hodi in ne bodi neumen!«

Lenčka je čakala na bregu in poklicala:

»Adolf!«

Ko se je ozrl, je dvignila jabolko.

»Narediva ogenj in ga spečeva.«

Drejč se je zasmel.

»Domov pojdi rajši, domov zibat, da ne boš tepen.«

»Ne! — Ziblje mama.«

»Ali še leži?« —

»Še!«

»Zakaj?«

»Prehla —« je naglo zajeceljal. »Ne vem.«

Drejč se je zarežal.

»Ti si še otrok!«

Adolf se je spomnil hlapčevih besed in zardel kot rak.

»Zakaj? —«

»Zato!« — Drejč je vržel palico v zrak, skočil v klanec, prekucnil se in jo nazaj vlovil. Nato je stopil k zidu in dejal:

»Kaj mi daš, pa povem?«

Adolf je pomislil.

»Sadja ti prinesem!«

»Jabolko?«

»Prinesem.«

»Pojdi z menoj torej!«

Ko je Adolf skočil čez zid, je Lenčka prišla h klancu in poklicala pritajeno.

»Adolf!«

Adolf se ni ozrl, pomagal je Drejču poditi ovce.

Žalostna je obstala na zidu, krave so pa zavohale kapus za grobljo; Lenčka jih ni videla.

Ko je Adolf prignal ovce Drejču na ravnico, je Drejč že ležal za grmom in zmajal z glavo:

»Če daš dve?«

»Pa dam!«

Legel je k njemu. Drejč je pripovedoval in se smejal porogljivo ob vsaki kvanti, ki jo je ubral na cesti med vozniki in na seniku med hlapci in ponočnjaki.

Adolf je čutil spočetka gnus v duši. Rad bi vstal in zbežal, pa je ležal in poslušal. Pred njim so zaživele neznane stvari, vse je šlo mimo njega, vse v porogljivem nasmehu Drejčevem. Zasovražil je teto Vico, ki ga je zaprla v sobo, da bi ji pljunil v obraz, videl je nakremženi obraz Lojzov.

»Ali sem bil tudi jaz jud?«

»Tudi!«

»Pa je bolje, da nisi.«

»Bolje, je rekel naš hlapec, jud se še pri-
dušati ne more,« je potrdil Drejč.

Pa je slišal mamo.

»Prehladila sem se.«

Zaječal je skoraj ob spominu. Drejč je malomarno pripovedoval, vrtel palico, metal kamenje in vpil na ovce. Česar ni dobro vedel, si je izmišljal sproti in lagal. Adolf ga je gledal v oči, spomnil se je učitelja, ki ga je s posmehom potrkal po rami.

»Saj ni nič hudega.«

Živel je v pijani mrzlici. Ko je Drejč prenehal, si je pomel oči in se stresel.

»Vsega ne povem; premalo je dvoje jabolk.«

Adolf je otipal v žepu majhen nožiček, ki mu ga je mama prinesla z božje poti, in mu ponudil.

»Povej še!«

Drejč je hitro vtaknil, da se ne bi skesal, in nadaljeval. Ko je zopet prenehal, se je prevalil na hrbet in postavil palico na nos.

Adolfu je bilo srce, ob strani ga je grizlo, sram ga je bilo pred samim seboj.

»Ali veš še kaj?«

Drejč se je okrenil, zanikal z glavo in odgovoril.

»Ničesar več!«

Adolf je vstal, pa so bile noge kakor pijane, v glavi ga je tiščalo. Občutek dveh sten, ki mu razmikata srce, mu je stisnil prsi, da mu je prihajalo slabo. Zdelo se mu je, da je obvisel med njima v praznini.

Vtaknil je roke v žep in odšel.

»Ne pozabi jabolk!« je zavpil za njim Drejč. Kakor da ga je sram judeževega groša, je nadaljeval: »Če jih prineseš pet, ti vrnem nož.«

Adolf je začutil bodljaj v levi strani, ko je slišal o nožu. Pa se ni okrenil, ne ozrl.

Solnce je zašlo, ko je prišel domov. Družina je prihajala s senožeti. Smeh je bil na dvorišču. Hlapci so se šalili z dekleti in polivali z vodo bose noge. Adolf je obstal za voglom, nato je smuknil po lestvi na skedenj in legel v sveže seno.

Slišal je, kako crikajo kobilice v senu, ki je še šumelo in se vlegalo, miš je cvilila v kotu. Sveži seneni vonj ga je opajal in mu širil nosnice.

Legel je na hrbet in gledal v temo.

Na dvorišču ga je klicala teta Vica.

Ni se oglasil. Vstal je, zaril se pod straž globoko v seno in trepetal. Klical bi bil, vzklikal in ihtel. Kakor da mu grabi žareča roka za srce, se mu je zdelo, kakor da mu počasi kdo iztika oči. Srce mu je bilo, v njem je bila topa groza. Dve steni sta držali napeto in mrzlo; med njima je visel v praznini sam, odkoder ni poti, ni glasu, kamor ni odgovora. Nazaj v otroška leta in otroško sanjo ni smel, čez drugo steno v zrelo dobo je bilo samemu prezgodaj brez vodnika.

Slišal je, kako ga zunaj iščejo, pa ni vstal. Na skednju so zaropotala vrata, veliki hlapec je posvetil z lučjo in tipal po senu.

»Najbrž je kje zunaj zaspal.«

Pod stražjo ga niso iskali.

Adolfu je bilo vroče, da se je potil. Vendar je imel občutek, da ga zebe. Sključil se je v dva giba in ostal. V glavi mu je brnelo. Vedno bolj in bolj se je cimilo iz vseh občutkov sovraštvo, trma in gnus do vseh ljudi.

Ko je zaspal, je sanjal težko in tesno, da je zamahnil z roko in vzkliknil. Zavedel se je in otipal seno. Pod ušesom mu je crikala kobilica; ko jo je pritisnil, se mu je zagabila. Zaživel je zopet vse iznova v njem, vso muko je pretrpel še enkrat. Ko je vse prešel, ga je pretresel mraz do mozga in zdelo se mu je, da je nag. Otipal je jopič na sebi.

Nato ni več zaspal.

V udih je čutil utrujenost, kakor bi ga kdo stepel, misel v glavi pa ni mirovala. Predstave in obrazi so se križali, bližali in oddaljevali. In v mrzlični dalji so dobivali bolno in razpljušeno lice. Deček je mrzlično sledil, iskal in sklepal. Za zaključki je stal v temi Drejčev porogljivi obraz in njegov smeh.

Proti jutru se je stisnil še bolj skupaj in se tresel mraza in bebetal z ustnicami. Ko je zaropotal voz na dvorišču, je zlezel iz skednja in zbežal na njivo. Rosa je še bila; lice mu je gorelo, vsa kri mu je silila v glavo. Naslonil se je na seneno kopo in grebel z rokami v njo. Ko mu je padlo rosnato seno na lice, ga je pretreslo. Dvignil se je, stopil hitro na vrt in od tam v hišo. V kuhinji

Z. Ajdukiewicz: Konji na paši v Ukrajini.

rezija, Azija, Perzijanke, češ: »Noben nepotujčeni Slovan ne izgovarja Mari-a, Terezi-a, Azi-a itd.; j se sliši razločno,¹ ako se tudi i (kedar je brezglasen) ne sliši: Mari-ja, Terez'ja, Az'ja itd. po ravno tisti postavi kakor: pijem, pijan, prebijam itd., namesto pi-em, pi-an, prebiam. Ta postava je: »slovenski jezik nima požirka« (hiatus) . . . Na sredini naj se sicer . . . tujkam obraz ne pači (Diogen, ne Dijogen); ali pritikline (t. j. končnice!) ima vsak jezik pravico po svoje krojiti.«² Bleiweis se je dal Miklošiču prepričati, zato je pisal že v prihodnji številki Novic po njegovem pravilu.³ Toda proti Miklošičevi pisavi se je takoj nato oglašil A. Oliban, kar je na Bleiweisa tako vplivalo, da je začel pisati zopet vse brez j, in pisal je tako do l. 1855. Oliban pravi, da mu je žal za oblike Maria, Azia, Perzia, ker se mu zde lepše od onih, dasi se morebiti ne pišejo pravilno po izreki. »Že Vodnik«, pravi, »je pisal Maria, in clo podertia, ladia itd.« Želel je tudi, da bi se tujkam obraz ne spredaj ne zadaj ne pačil in naj bi se pisalo tako Diogen kakor Maria.⁴

Novice so zavoljo tega zopet takoj obnovile prejšnjo pisavo, vendar ne za večno. Z l. 1855. so jele tudi same pisati j v končnicah,⁵ ker je Miklošičeva pisava drugod zmagovala.⁶ Pisava j v končnici se je pri nas s tem za stalno utrdila, toda ne tako sredi besed, kjer so tako Novice kakor pozneje Glasnik pisali tujke navadno brez j ali v. Le v docela udomačenih tujkah se je sprejela pisava, kakor gre domačim besedam, v ka-

¹ V narečju njegovega kraja res govorijo pravi nebni prepisniki j pred samoglasniki; v zapadnih narečjih govorimo soglasni i, t. j. do soglasniške kolikosti okrajšani samoglasnik i. Zapadnemu govoru bi bila pisava -ia bližja.

² Nov. 1853. 338.

³ Pisal je: Istrija, Turčije, Dalmacijo (348) itd.

⁴ Nov. l. c. 359. Hicinger je dostavil k temu (str. 374), da ostanemo po pisavi Marija, Azija združeni s staroslovensčino, ruščino in srbščino. Glede izreke j dobro pripominja, da »ni tako terda tihnica (t. j. soglasnik), kakor na primeru nemški, ampak da se nekaj glasnici (t. j. samoglasniku) bliža«, vsled česar »nekteri slovničarji v slovenskem jeziku dvo-glasnice najti hočejo.« Enako dobro je pazil na zapadno izreko v, ki je iste narave kakor j in se sme šteti med dvo-glasnike. Zato pravi, je prava pisava Avstrija, Evropa. Prim. še, kar pravi glede slov. v. »Slovenska voda se v glasu od začetka razloči memo nemškega Wasser, kar je slavni jezikoslovec, rajni M. Čop, dostikrat opomnil.«

⁵ L. 1854. še: januarja (1) februarja (33) v Dalmacio (4) junia (185) julia (205) Francija itd. Stalno nahajamo tudi milion, mision itd. Toda l. 1855.: januarja (1) februarja (37) junija (177) julija (244) Galicija, asekurancija, Marije (4) avstrijski (23, 24, 40) itd. Enako milijon (10, 16, 36).

⁶ Miklošičev učenec Valjavec je v Pesmih pisal j, dočim je prej v istih pesmih pisal brez njega; n. pr. Bč. 1852, 201: glorio (Pesmi, 153: glorio) Bč. l. c. 329: zaria (Pesmi, 80: zarija).

terih se hiat ali zev odpravlja, t. j. milijon, misijon, Italijan, škorpion, tercijal, komedijant, itd.

Tako so se pisale te tujke, dokler ni prišel pri nas do besede Levstik, ki jih ni mogel več videti v izvirni obliki, temveč jim je odpravil zevajoči hiat in jim dal domačo podobo. Pisati je začel: fizijologija, materijalni, situvacija, individualnost, februar ali februarij in celo idejal, jezuvit, prozajičen, najiven itd.¹ Levstikovo pisavo so sprejeli prijatelji v Glasniku, Stritar v Zvonu in Levec v Ljubljanskem Zvonu, kjer se je pisalo tako do Pleteršnika, t. j. do l. 1895.

Šele Pleteršnik je vrnil tujkam njihovo lastno obliko. Ni jih več oklepil v naše ojnice. To pisavo je potrdil tudi Levec v Pravopisu, vsled česar pišemo tujke, kakor je edino primerno, v tuji podobi brez j ali v. To načelo je v knjigi docela zmagalo, zato je treba, da se vsi ravna po Levcu.

Rajni Štrekelj si je prizadeval, da bi podredil tujke zopet slovenskim jezikovnim zakonom, ki v tem primeru hiat odpravljajo, toda praksa je šla preko njegovih izvajanj. Ne ozirajoč se na zgodovino pisave je začel iznova zidati, kjer so drugi že davno podirali. Že v knjigi O Levčevem slovenskem pravopisu itd. ni soglašal z Levcem, temveč je dokazoval, da bi bila z jezikovnega stališča prava pisava le z j, kakor alodijalen, amonijak, mozajika itd.² Nanovo je to vprašanje sprožil, ko je pobijal nekatere trditve v dr. Tominškovem Antibarbaru, ki je bil za pisavo brez j. Štrekelj je pisal tu,³ da je že v omenjeni knjigi o Levčevem Pravopisu dokazal, da taka pisava ni pravilna, ker ne odgovarja resnični izreki. Tako, pravi, ne govori ne naš narod, niti tisti narodi, od katerih so take tujke vzete. Naš narod bi tujke, ako bi jih sprejel v svoj besedni zaklad, spremenil po svoje. »Tujke namreč, ki smo jih sprejeli v naš jezik, nam jasno kažejo, kako ravna . . . ž njimi narod. Če govorimo špijon, škorpion, misijon, gvardijan (ideja, materija) itd., moramo sklepati iz tega, da bi narod ravnal enako tudi z drugimi, če bi jih bil sprejel že prej. Pokazal sem dalje, pravi, da tudi jeziki, iz katerih imamo take tujke — in to nista neposredno grščina ali latinščina, ampak moderni jeziki —, da tudi ti ne poznajo izgovora ia, ie, io, iu, ampak le izgovor ija, ije, ijo, iju (j je tu samoglasni soglasnik) . . . oziroma ja, je, jo, ju, da torej stoji v njih

¹ Novice, 1863: fizijologija, vzor ali idejal (417) Naprej: v materijalne dotiki (1). Valenštajn: jezuvite (68) Pesmi Fr. Prešerna: situvacija (34) individualnost (39, 47) Pavliha: duvalizem (3, trikrat) itd.

² Str. 114—118.

³ Ljublj. Zvon, letnik 31. Citat je po posebn. nat. V Ljubljani 1911.

ia, ie, io, iu le za oko. Če pa je tako, potem je naša pisava ia, ie, io, iu le golo in nepremišljeno posnemanje tujega pravopisa, nikakor pa ne kaže niti pravega tujega niti ne našega izgovora.¹ Na to moramo reči, da je izreka pravilna, kakor jo zahteva Štrekelj, t. j. n. pr. socialen = socijalen ali socjalen,² ker je vsaka druga prisiljena, toda v pisavi se pišejo po izreki le udomačene tujke, druge ne, kakor tujkam sploh in to celo onim, ki jih jemljemo iz slovanskih jezikov, puščamo njihovo izvirno obliko. To načelo se je pri nas utrdilo, in tako bo ostalo. —

Ker je šlo v tej dobi vse za tem, da se piše kolikor moči po izvoru, so tudi sestavljene besede razkrajali v posamezne dele. Vprašanje, kaj naj se v sestavljenkah piše skupaj, je bilo že od nekdanj pereče in še do danes ni rešeno. Vsa naša pisava s Pleteršnikom vred je delila sestavljenke v posamezne besede. Uprl se je tej struji šele Levec v Pravopisu po zgledu Hrvatskega pravopisa, ki ga je l. 1893. za hrvaške šole spisal dr. Iv. Broz. Levec poroča o tem sam v Ljublj. Zvonu:³ »Oziraje se na Broza pa sem se moral v pisanju sestavljenih besed nekoliko ločiti od Pleteršnika. Njegov slovar piše namreč mnogo sestavljenih prislovov in veznikov narazen, n. pr. brž ko ne, do cela, do dobra, iz nova, na robe, veči del, v eno mer, v obče, da si, bodi si, če ravno . . . Toda če pišemo sploh kvišku, morebiti, nato, navkreber, navzkriž, potem, seveda, včasih, vedno, zares, zmerom, zmirom, zakaj, zategadelj, zavaljo . . ., res ne vem, zakaj ne bi smeli pisati tudi bržkone, docela, dodobra, iznova, narobe, večidel, venomer, vobče, naizust, vnovič, šele, poleti, pozimi, podnevi, odtod, dasi, bodisi, čeravno, dasiravno . . .«

Posledica Levčevega načela je bila, da se v najnovejši pisavi mnogo greši per excessum, v prejšnjih dobah pa se je grešilo per defectum. Najradikalneje je hotel pisati po izvoru Valjavec v Pesmih l. 1855. Tu nahajamo: zá nj, vá nj, ž njega, iž nj, za se, š čim, k višku, k malu, s pomladi, v edno (vedno), v red (vred), en krat, po sebno, te čas, od seh mal, v eno mer, z nova, v novo, z viškega.⁴ S tem je do konca izvedel v tedanji

pisavi vladajoče načelo, po katerem naj se besede kolikor moči pišejo vsaka zase. Tega načela so se držali vsi pisatelji, vendar ne v enaki meri.

Novice so pisale posebej vse predloge, prislove, veznike itd. Predlogi, kakor: v mes (vmes), v časih, v kup, pre dober, pre malo, pre daleč, naj hujši, z pričo (spričo), z časoma (sčasoma) itd. so se ločili v Novicah le prva leta. Toda skoro stalno se je pisalo v vsej noviški dobi: po leti, po zimi, po dnevu, po noči, na tanko, na ravnost, na prodaj ali na prodajo, po redkoma, po vseči, na posled, do cela, po koncu, na robe, po poldne ali po pol dne, za se ali za-se, va se ali va-se, v sé ali v-sé itd. Prislovi in vezniki: se ve da ali se vé, da; kaj pa da, sem ter tja, veči del, v eno mer, kaj ne da, za tega delj, po tem takem, brž ko ne, prav za prav itd.¹ Tako dosledno kakor Novice, drugi časniki izvečine niso pisali, vendar je bila ta pisava mnogo bolj navadna, kakor ona, po kateri se besede pišejo skupaj. Posebno: sem ter tja, se ve da, kaj pa da, prav za prav, v eno mer, se ve, Bog ve, kdo 99, 122, 165, 207) k malu (120, 126, 157, 159, 209, 211) s pomladi (45) v edno nov (122, dvakrat) v red: In gledaš planjo z griči v red (123) en krat (136) po sebno (127) te čas (121 = tačas, tedaj; te je pisal za ta, n. pr. te dan, te trenutek (129) te otrok (151) te kraj (155) te šum (174); govori se na Koroškem in Štajerskem za strsl. t^o) od séh mal (130, 171) v eno mer (133) z nova (131, 147) v novo (176) z viškega (122). Valjavec je pisal vse po izvoru še le v Pesmih. Preje je pisal: Bčela 1853, 145: kviško (v isti pesmi v Pesmih, 207: k višku), Bč. l. c. kmalo (Pesmi, 208: k malu) Bč. l. c. 193: vnovo (Pesmi, 176: v novo) Bč. l. c. 137: dosihmal (Pesmi, 171: do séh mal) Bč. l. c.: kviško (Pesmi, 172: k višku) Bč. 1852, 201: vanj odpre (Pesmi, 154: va nj) Bč. l. c. tristo (Pesmi, 155: tri sto) Bč. 137: naravnost (Pesmi, 152: na ravnost).

¹ Novice, 1843: v mes (7) v čas (7 = včasi) v časih (31, 79) od pre dobre kerme (10) ne pre silno (18) ne pre dalječ sah sêbi (24) nar hujši kuga (9) z pričo gorkote (70) v kup zlima (78, 79) v kviško žene (78) v sred mesca (12) to da: bila je znana, to de, silno draga je bila (86) na tanko (6, 7, 8, 10, 35 itd. stalno) po leti (9) po dnevu in po noči (98) po poldne (68) po pol dne (68) zrak va se vlečejo (6) čez-nj (11) za-nj (5) va-nj (19) sim ter tje (12) na prodaj (4, 15, 20, 32 itd.) po rédkama (29) po rétkama (26) dan današni (26) na dol visiti (= navzdol, 51). L. 1844: se vé de (26, 138 itd.) živina se vé, de grozno iz-hujša (30) na ravnost (6) na stežaj (22) se po koncu spenjati in po koncu deržati (38). Dalje: kaj ne de (1847, 168) za se si prideržal (1852, 25) v-se jemati (1856, 146) za tega del (1862, 222) do cela (233) dan denes (233) po tem takem (1863, 178) na robe (1863, 257) itd. Slovenija, 1848: po leti in po zimi (6) veči del (13) v naj večej stiski (13 Majar) po poldne ob dvema (42, dopis iz Ptuja) se ve de (149) v eno mero naprej (1849, 352 Cegnar) itd. Drobničeva Čbela: za se (1) iz za gor (3). Janežičeva Bčela, 1850: na prodajo ima (94) po dnevu, po noči (1851, 21) na pósled (1853, 170). Vedež, 1850: od davna (105) iz nenade (106) itd.

¹ O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave: pos. nat., str. 31.

² Tako so Novice v začetku semtertja tudi pisale. Prim. tudi Nov. l. 1851., str. 139: »Pisali so in nekteri še pišejo: miljon, bataljon, Cecilja.« Enako se je odpravljaj hiat pri skupini u: Novice so pisale med l. 1866. in 1870.: dualizem za dualizem.

³ L. 1898., str. 280.

⁴ Pesmi, 1855: zá nj (7) vá nj (10) ž njega (114) iž nj gleda (184) za se (125) š čim (58) k višku (57, 88, 92, 93,

ve itd. se je pisalo v Glasniku stalno narazen. Narazen so se pisale tudi druge sestavljenke, dasi nekoliko manj redno kakor v Novicah in drugod.¹

Take pisave se je oklenil tudi Levstik, za- voljo tega so jo sprejeli tako prijatelji Jurčič, Erjavec, Valjavec, Janežič in drugi pri Glasniku kakor pozneje Stritar v Zvonu in Levec v Ljubljanskem Zvonu. Le mariborska Zora se ni ravnala v tem oziru po Levstiku, dasi ga je sicer močno posnemala.

¹ Le nekaj zgledov! Glasnik: do pod pazhe (1. zv. 47) na robe (1. zv. 88) po koncu (1. zv. 118) na ravnost (3. zv. 15, 34) berž ko ne (6. zv. 47, 84) na posled (7. zv. 104) po vseči (1863, 7; 1864, 135) zdaj po konci zdaj po čez (1864, 100) iz prva (1867, 52) za tega delj (46) iz nova (1868, 21) s pomladi (175) itd.

Levstik je pisal n. pr.: po polu dne, po polu noči, o polu osmih, po polnem, na tihoma, iz nova, s kratka itd.,¹ kakršno pisavo je sprejel tudi Stritar v svoj Zvon.²

Ker je živelo v naši pisavi to načelo tako krepko, ga je sprejel tudi Levec v Ljubljanski Zvon. V prvih letnikih se je pisalo docela po tem načelu, pozneje pa so začeli nekatere skupine pisati skupaj. (Dalje.)

¹ Naprej: ob polu osmih (232, 244, 252, 249 itd.) iz početka (21, 69) itd. Mladika: po polu dne (13, 194) iz nova (16) po polnem (34, 72, 73) po polu noči (186) o polu osmih (186) na tihoma (188). Pesmi Fr. Prešerna: s kratka (15) itd.

² Nekaj zgledov iz 1. letnika: s pomladi (90, 91) s konca (100, 308) z lahka (100) s težka (302) na tanko (93, 304) na ravnost (148, 304) po leti (115) na robe (115) po poludne (148) o poludne (153) do poludne (157) v eno mer (100) če dalje bolj (111) za tega delj (106) itd.

KNJIŽEVNOST.

Dr. Janez Mencinger: Izbrani spisi. Izdala »Matica Slovenska«. Uredil dr. Jos. Tominšek. Povesti in novele, II. zvezek. Ljubljana 1913. 146 str. — Letošnji, drugi zvezek Mencingerjevih Izbranih spisov zaključuje povesti iz mladostne pisateljske dobe Mencingerjeve. Tiste tri povesti, ki jih zvezek obsega, kažejo že zelo izrazito vse glavne znake Mencingerjeve pisateljske osebnosti, le da jih je do klasične dovršenosti razvil šele pozneje, ljubezen namreč do psiholoških problemov v risanju značajev in nagnjenje do razpravljanja naših kulturnih in narodnostnih razmer v teku precej zavozlanega dejanja. Značilno je tudi, da nas vse tri povesti peljejo na Gorenjsko, v Bohinj, druga tudi na Bled. — *Bore mladost* (1862) je edini poizkus Mencingerjev v historični noveli — dejanje se vrši v časih graščinskega gospostva ob Bohinjskem jezeru — bolj pa od zgodovinskega ozadja ga je zanimal psihološki problem, utelešen v Mirku, glavnem junaku novelice. Njegov oče je demonsko sovražil svojo ženo, jo mučil do smrti in uničil po njeni smrti še njeno sliko, da ne bi spominjala malega sinčka na mater. Uganka tega sovraštva uničuje Mirkov dušni mir, ob njej se razbije sreča njegovega življenja in njegovo življenje samo. Osnutek tega značaja je vsekako zanimiv, dasi za risanje tako komplicirane ahasverske osebnosti mladostne moči pisateljeve še niso zadoščale. Tudi v dejanju ni vse dovolj jasno in dovolj motivirano. — »*Skušnjave in skušnje*« je objavil Mencinger že kot doktor leta 1865. Po svoji glavni misli, kako se mlad, neizkušen abiturient (Vekoslav) iznebi svoje nezrele zaljubljenosti, mladostne sentimentalnosti in sanjave mehkobe ter postane trden, moški značaj, ko stopi kot mlad duhovnik v življenje, je ta povest nekaka predhodnica globokoumnega Mencingerjevega »*Abadona*«. Podoben mu je tudi po pestri kompoziciji, po množini stranskih motivov, ki nekoliko prebogato prepletajo glavno dejanje; Kilijanova epizoda je izmed njih najvažnejša, ker je osnovana kot nasprotje z glavnim dejanjem: kakor Vekoslav z zmagao nad samim seboj prinese srečo sebi in drugim, tako je Kilijan s svojo nebrzdano strastnostjo uničil svojo in svojih najljubših srečo. Značaji so z nekaterimi potezami zarisani krepko realistično, posebno trda, deloma celo brutalna osebnost Vekoslavo-vega očeta. Ideja povesti pa je ta, da je delo človekova naloga in njegova sreča. — Tretji spis je nekoliko starejši in nosi čudni naslov »*Zlato pa sir*« (1860). V njej se je Mencinger prvič spravil nad psihološko nalogo, da bi nam orisal značaj v njegovem razvoju. Dejanje je zopet precej neenotno. Pisatelj nas popelje v podtriglavske planine (zato je v naslovu — sir) in nas seznanj z glavno osebo, z lovcom Čukom. Ta je čudak, nekaj ubožec na duhu, veruje v čarovnice in hoče kopati pod Triglavom zlato (odtod prva polovica naslova), in sicer s pomočjo starega Homerja, ki ga je goljufiv Žid za drag denar prodal njegovemu očetu kot čarovniško knjigo. Pisatelj ga v daljšem nizu šaljivih prizorov privede do boljšega spoznanja, ozdravi ga pa tudi od ljubezni do romantične planšarice Silvije, po sorodnikih preganjane sirote, ki pa dobi nazadnje le

svojega ljubljene videmskega zlatarja za moža. Medtem ko je ljubezenska epizoda risana le bolj po vrhu, je glavni junak izvrstna karikatura. Pokrajina je ista kot v Nemčigrenovi »*Hoji na Triglav*«, na katero ta spis tudi drugače tako močno spominja, da bi ga imenoval lahko predhodnika slavne »*Hoje*«. — Vse te povesti so pisane v slogu stare realistične šole, psiholoških fines novejših novel v njih seveda ne bomo iskali. Oseben pečat pa jim dajejo digresije o najrazličnejših zadevah in razmerah kulture in omike, ki so znak Mencingerjevega sloga.

Kakor prvemu zvezku, je bil tudi drugemu zvezku urednik in — prireditelj dr. Jos. Tominšek. Že v prvem zvezku je bilo videti, da Tominšek svoji nalogi ni bil povsem kos, ker ne pozna bohinjskega govora in tudi ne gorenjske govorice zgornjih krajev. Vsled tega je popravljaj čestokrat brez potrebe besedni red Mencingerjev in s tem kvaril posebni gorenjski stavkov naglas njegov in ž njim zabrisal tudi fineše v pomenu stavkov. Najbolj pa jo je zavozil, ko je prevedel Mencingerjev izraz »*cinki*« (na juhi) z »*ocvirki*« (I., str. 17). Podobne napake je delal tudi letos, in sicer v velikem številu. Le nekaj zgledov s prvih treh strani knjige. Mencinger piše n. pr. (Glasnik 1862, 278) o zidovju, »*ki se komaj v jeseni, kedar listje odpade, zapazi skozi bukovo šumo*«; šele v jeseni torej, ko je listje odpadlo, se vidi tisto zidovje; Tominšek pa je stavek popravil takole: »*zidovje, ki se v jeseni, kadar listje odpada, komaj zapazi*... (str. 2); kakor da bi se poleti bolje videlo. Torej kar dve grobi napaki. Mencinger: (V svetovnem življenju vidimo samo nasilja in boje); »*v tistem življenju pa, ki se snuje med ozidjem ene hiše, okrog enega ognjišča, vlada ljubezen*« (stran 278). Beseda ljubezen je popolnoma pravilno postavljena na konec, kjer je mesto »*nepričakovanega stavkovega naglasa*« (Gl. dr. A. Breznik, Besedni red v govoru, Ljubljana 1908, str. 28 sl.). Tominšek je izraz ljubezen čisto brez potrebe postavil na prvo mesto v stavku in porušil lepši prvotni stavkov ritem. Poleg takih, naravnost pogrešnih »*popravkov*« teksta se pa nahaja v knjigi silno dosti »*popravkov*«, ki sicer niso naravnost sintaktični pogreški, a so vendar pregreha proti pisatelju, ker vsaj nekoliko izpremene naravni Mencingerjev stavkov ritem, povzet po gorenjski narodni govorici. Mencinger piše: »*Na polotoku med iztokom Save in Bohinjskega jezera v Mostnico ... stoji ploščat griček poleg jezera in zraven ceste, ki ... pelje iz spodnje doline Bohinjske v zgornjo*«. Tominšek je izpremenil: »*... stoji poleg jezera ploščat griček; ob njem se vije cesta, ki itd.* (str. 2). Mencinger: »*Viševnik pa, kot siv starček, je oropan vse lepote*« (str. 279); Tominšek: »*Viševnik pa je kakor siv starček oropan vse lepote*«. Mencinger: »*Tudi posestnik tega gradu ... je pobegnil v prijazniše kraje do pozne pomladi*« (str. 279); poudarjena je dolgost časa. Tominšek popravlja: »*... je pobegnil do pozne pomladi v prijazniše kraje*« (str. 3); poudarjen je kraj. Razen tega časih kaka novokorigirana beseda ni v slogu

Mencingerjevega gorenjskega govora kakor n. pr. štajerski »k o j i« v sledečem popravljenem stavku: »... domišljija mu nosi pred oči plemenito življenje tistih, ki jih (M. »kterih«) nihče več ne obdolžuje, o k o j i h p a (M. »pa vendar«) v ponižnem spoštovanju starinstva meni, da so bili bolji (M. »bolji bili«) od nas« (str. 1). V slogu prvega popravka in narodne govorice bi bil popravek: ki pa o njih . . . meni. — Dosti je pa seveda tudi popravkov, ki so dobri, ker odstranjujejo napačno stavno enklitiko, ali kako drugo gramatično ali sintaktično hibo. A na te popravke bi se bila morala omejiti sploh vsa poprava; slog pa in besedni zaklad naj bi ostal v celoti nedotaknjen, posebno, če popravljaivec nima prave sodbe o dialektičnih kakovostih pisateljevega jezika. Nekaj starinstva pa tudi današnji bralec rad prenese, če bere starejšo slovensko povest, poleg tega pa je popolno moderniziranje sploh nemogoče.

Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. I. A. Glonar. Ljubljana 1913. Izdala in založila Matica Slovenska. 15. snopič IV. zvezka pola 31—43 A.) Str. 481—680. — Letošnji snopič »Slovenskih narodnih pesmi« prinaša pesmi o samskem in zakonskem stanu (št. 8184—8538). Razen v pesmih, ki pojejo hvalo devištvu in samskemu stanu (št. 8184—8220) in ki so nastale očitno pod vplivom Cerkve, v tem razdelku skoro nikjer ne vidimo več značilnega sloga stare narodne pesmi z njegovimi značilnimi stalnimi izrazi in narodnopoetično dikcijo. Vzrok pa menda ne bo v prvi vrsti samo večja, oziroma manjša starost, ampak bržčas tudi ta, da so skoro vse ostale pesmi nastale kot priljubljene zabavljice o ženskem spolu ter so se zato vsled pogostega petja že močno izrabile in razpele. Pesmi, ki drastično opisujejo možaželjnost deklet, ki svare fante pred ženitvijo ali kažejo, kako se ljudje v zakonu časih čudno vedejo, če je žena huda ali lena, mož pa pijanec in zapravljivec, ali če »svojo ženo štrafuje«, te so povečini iznašli fantje, da jezé dekleta, oziroma možje, da dražijo svoje žene. Razumljiva je vsled tega tudi marsikatera sirovost, tudi umazanost, ki se nahaja v njih. Nekatere pesmi-zabavljice pa so očitno mlade iz vira, n. pr. »Modna šema« (št. 8436—8440, str. 621 sl.). Pesniške vrednosti nima pa skoroda nobena teh zabavljic.

Kolikor moremo presoditi brez gradiva, na katerem temelji izdaja, je Glonar svojo nalogo vestno vršil — nekatere številke bi bil pa lahko strnil v eno in drugače navedel pod črto (n. pr. št. 8345 in 8346). Delo mu pa je bilo zdaj, ko je izšel že polčetrty zvezek z 8183 deloma zelo obsežnimi številkami iz Štrekljeve roke, pač dokaj lažje nego je bilo Štreklju izpočetka, ker je zdaj treba razdelati in izpopolniti le še ostalo gradivo. To se vidi tudi iz podčrtnih opazk, ki se povečini omejujejo na ime zapisovalca in na zbirko, iz katere je pesem vzeta. Upati smemo zato, da bo delo hitro napredovalo h koncu.

Hrvatska knjižnica Matice Slovenske. Knjiga VI.: **Izbrane narodne pesmi hrvatsko-srbske.** I. Junaške pesmi starejših časov. Priredil dr. Branko Vodnik. Ljubljana 1913. 288 str. — Ta Vodnikova knjiga je druga izdaja »Izbranih narodnih pjesama«, ki jih je Branko Drechsler-Vodnik l. 1908. priobčil kot drugi zvezek književnih izdaj društva hrvaških srednješolskih profesorjev. Izpremembe niso bistvene, sedem pesmi, deloma manjšega obsega, je Vodnik izpustil, pet novih

dodal; okrajšal je uvod, ki govori o hrvaški narodni epiki, ter popravil nekatere netočnosti prve izdaje, skrajšal je tudi uvode k posameznim ciklom narodnih pesmi, tu in tam je tudi kaj malega revidiral podčrtne opazke. Pesmi same so porazdeljene po vsebinski zvezi v posamezne cikle. Za legendarnim krogom narodnih pesmi sledi predkosovski (o kralju Vukašinu, Urošu, o zidanju Skadra in dr.), za njim pridejo povrsti kosovski ciklus, ciklus kraljevića Marka, despotov Brankovićev, bratov Jakšićev, Hrvačanov in Ugričičev ter ciklus hajduškouskoški. Vodnikovo skrbno izbrano izdanje bo prav dobro služilo poznavanju hrvaško-srbske narodne epike med Slovenci sploh, posebno pa med našimi dijaki.

Manj zadovoljiv je neorganični, od dr. Ilešiča prihotapljeni dodatek iz cikla vstaških pesmi (str. 245 do 275), posebno ker se Ilešič ni mogel iznebiti svojega nesrečnega nagnjenja do odlomkov in dodatkov. Izmed petih pesmi sta dve pesmi podani v kosih in ena, ki ne spada v ta ciklus, je zmašena vanj kot — dodatek. Ilešičev dodatek »junaških pesmi novejših časov« pa sploh ne spada v okvir knjige, ki na naslovni strani obeta, da bo prinesla s t a r e junaške pesmi in ki v glavnem uvodu govori samo o s t a r i epiki. Če se je Ilešiču (ne Matici Slovenski, kakor piše na str. 277.!) »činilo potrebnim« dodati tudi novejše pesmi, naj bi bil to svojo željo pravočasno javil Vodniku, da bi se bila upoštevala ta »potreba« v prvotnem načrtu in bi imeli pred seboj celotno knjigo, ne pa tako dvoavtorsko stvar. Da je v knjigi tudi cirilica, nam je ljubo, a ko bi bil tiskan v njej kak ciklus starih junaških pesmi, bi nam bilo v vsakem oziru bolj ustrezno kot z Ilešičevim v naglici sestavljenim zmašilom.

Ivan Grafenauer.

Gospodin Franjo. Roman. Spisal Podlimbarski. Zabavna knjižnica XXV. zvezek. Založila Matica Slovenska. V Ljubljani 1913. Str. 504. — Za roman ni v sedanji agoniji našega naroda in naše književnosti niti ugodnih razmer, niti volje pri pisateljih, in če kljub temu po dolgem, dolgem času zopet izide, je po pravici senzacija. Tako senzacijo je pobudil Podlimbarski, ko je izdal nenadoma v miru in široko spisano delo, ki je v živem nasprotju z mnogimi novelami, novelicami, črticami, raztrganimi in mnogokrat nepremišljenimi vzdihom od sveta ločenih, vase zaklenjenih duš. Ta literatura je odljudna, nepraktična, Podlimbarski pa je napisal tendenčno delo brez skrbi in bojazni in pravi sam o sebi: »Prisegam ti pri žarkih vzhajajočega solnca, da bi rajši nego po srčnih tajnah zaljubljenih ljudi brbal s smelim peresom po zavoženih napravah javnega življenja, ko bi se smelo pri nas vse natisniti.« (406.) In še eno posebnost ima ta knjiga. Naša lepa književnost nima zraka, prostora, se duši v tesnobi razmer; »kmetskih povesti« smo (po pravici) naveličani, srednjega stanu ni, graščakov še manj, in če se poet pomudi v svojih lastnih »krogih«, kar že več časa sem rad stori, je tam še najbolj zadušljivo. Podlimbarski je šel brez pomislekov na jug in je načel velike, objektivne probleme. Razen tega je nabral še vse polno jugoslovanskih pregovorov in rekel ter nam oplodil jezik s štajersčino in jugoslovanščino, s slednjo celo tako zelo, da knjiga ni brez nerabnih hrvatizmov. (N. pr. »Umoril sem se danes, boğme.« 61.)

Gospodin Franjo je tendenčen roman. Kaj je pisatelj hotel, je razvidno že iz fabule in iz karakteristike

posameznih oseb. Slovenec Vilar, ki je prišel kot inženir v Bosno, se tam prička s Švabi, sprijazni s srbskim agitatorjem Jovicom, poroči njegovo sestro, pravoslavno Hercegovko Danico, in se nastani z njo v Belgradu. Avstrijski uradniki so vsi po vrsti ničvredni, Srbi so idealisti in pravičniki, Slovenci so šleve, najsi bodo drvarji ali uradnik Hren. Pravoslavlje je predstavljeno v svoji splošnočloveški religioznosti in zastopano v odličnem heroičnem značaju ubeglega meniha Jovica, katoličanstvo zastopa »bedni katolik« Bobojedac, skledolizec, pasja duša. Vsa bosenska uprava je zanič; to je hudo, pa se dá še prenesti; hujše pa je, da nam pisatelj vsemodro pripoveduje, kakšna bi morala biti, da bi bila dobra. Naukov, svetov, zabavljanja... je v tej knjigi na pole. Ko bralec prebere ta roman do konca, in presodi, kaj je pisatelj hotel, se vesel prepriča, da se sme pri nas vendarle marsikaj natisniti, ko pa presodi, kako je izpeljal, kar je hotel, se žalosten vpraša, zakaj nima Matica bolj stroge umetniške cenzure, nego ima država politično.

Menim sicer, da taka tendenčna povest književnosti kot taki in njenim namenom ne koristi veliko, in mislim, da je naloga zgodovinarja in publicista, da nas pouči o razmerah v Bosni; gotovo je vsaj, da bosta tadva to točneje in na krajši način izvršila nego romanopisec. Toda če nas hoče pisatelj že poučevati o stvareh, o katerih ne zahtevamo pouka od njega kot pisatelja, naj to dobro, na pisateljski način stori. In ravno to je: Podlimbarskega roman ni dober.

Vilar, glavna oseba, ni sposoben za junaka. On je, ko pride v Bosno, zaključena osebnost, ki ne le da zunanje nič ne doživi, marveč se tudi notranje nič ne izpreminja; ves čas svojega bivanja v Bosni ne pride niti do enega novega spoznanja. »Bil je pesnik narave in usmiljenja.« (299.) V njegovi »krvi kipi globoka človekoljubnost do siromašne bosenske raje.« (348.) To je precej ves njegov značaj. Takoj v začetku nastopi z resnimi besedami: »Proti Slovanom se ne bo moglo dolgo vladati« (9.), in ko se poslavlja, pové podobno tirado. On ima vedno prav, deli pravico, loči resnico od zmote, hvali dobro, graja zlo; »To mi ugaja, to je lepo,« (241.) pravi kakor šolnik, ki je nezmotljiv. In tudi nobene druge delujoče osebe ni v povesti, da zbere niti romana v svoji pesti; pisatelj se zadovolji s karakteristikami posameznih ljudi (da ne morejo biti resnične, je razvidno iz tendence) in ne dovoli nobene notranjega razvoja; vsakdo je dograjen značaj že v začetku in je neizpremenljiv do konca. Jasno je, da s tem umetniškim apriorizmom ni mogoče napisati romana, in jasno tudi, zakaj toliko opisov, ki so deloma prav lepi, toliko vpletenih povesti, utrudljivih refleksij in ponavljanj. Ta roman bo tedaj ljudi, ki iščejo v knjigi globljega spoznanja žitja in bitja, težko zadovoljil; duševna raja, ki ljubi jasno tendenco in išče v romanu potrdila za lastno banalno mišljenje in čutenje, bo z njim zadovoljna.

Temu ni kriva nezmožnost Podlimbarskega, on bi bil v ugodnih razmerah morda pisatelj odličnih kvalitet, temuč njegovo mišljenje, ki je napačno. Ne vem, ali se zaveda, da je prav tako apriorističen, kakor bosenski Švabi. Tudi on ima svoje priučene nazore, ki mlajši generaciji diše po plesnobi. Niti v pojmovanju narodnosti se ne dvigne nad dnevniška rekla, niti v pojmovanju človeka nad mrzlo filantropijo, niti v pojmovanju verstev nad svobodomiselno površno vse-

vednost. (O Slovencih pravi: »Kar je bilo narodnega, vse so že v starih časih pogazili tujci ali pa je zatrla vera, ko je začela z askezo.« [234.] Ko je začela!) Tudi v njem je vse gotovo, zaključeno, in ko berem to nenavadno mrtvo knjigo, brez notranjega razvoja in življenja, domnevam, da je tudi pisatelj sprejel svoje nazore brez boja, brez miselnega razvoja. Taki nazori nimajo nikdar notranje sile, da prepričajo in ogrejejo.

Izidor Cankar. *Hoje je zamlaj pri. Podlimbarskega roman je govorila vna? na, da ga je avtor Izidor Cankar.*
A. Aškerc: **Izabrane pjesme.** Priredio dr. A. Bazala. U Zagrebu, 1913. Izdanje Matice Hrvatske, XXXV + 196 str.

Dr. A. Bazala, profesor filozofije na zagrebškem vseučilišču, je iz številnih »Zbornikov« Aškerčevih pesmi izbral precejšnje število pesnitev, jih opremil z uvodom o »Aškercu kot mislec« ter jih priobčil v prilično močnem zvezku, ki prinaša tudi Aškerčevo sliko.

Izbor (str. 1—196) bo vobče dobro služil svojemu namenu, da seznanijo hrvaško občinstvo z Aškercem kot pesnikom in kot tendencioznim verzifikatorjem v boju zoper krščanstvo. Največ pesnitev je seveda iz »Balad in romanc« iz l. 1890. (20) ter iz »Lirskih in epskih poezij« iz l. 1896. (41), dokaj (14) jih je še tudi iz »Novih poezij« (1900). Iz mnogoterih poznejših zvezkov jih je vsega vkup 18, jasen dokaz, kako je šla Aškerčeva pot vedno bolj navzdol, čim bolj je njegova »Muza« postala služabnica »svobodne misli«. V vseh posameznostih izbora pač noben izbiralec ne bo zadovoljil vseh bralcev; zato omenim samo eno točko, pri kateri Bazala pač ni imel srečne roke, »Staro pesem« namreč, kjer izbora ni določala poetična vrednost, ampak ozir na Hrvate; sprejete so vse tri pesnitve o Gubčevem (hrvaško-slovenskem) kmetiškem upor (iz l. 1573.), a nobene izmed sedmih balad o slovenskem puntu iz l. 1515. in 1516., ki so pač vsebinsko vse bolj značilne, povečini tudi pesniško boljše, za Hrvate pa vsekako zanimivejše od sprejetih.

Manj zvesta je slika, ki jo kaže Bazala v uvodu k pesmim: »O A. Aškercu kao misliocu« (str. III. — XXXV.). Z veliko ljubeznijo, a še z večjim aparatom filozofične terminologije razvija v začetku (I. pogl.) kot vodilno idejo Aškerčeve osebne filozofije preprosto misel, da določajo misli pot, po kateri potem volja ustvarja človekovo življenje in izkuša izpremeniti tudi vnanje razmere, v katerih človek živi. Ta misel, ki jo kaže Bazala kot nekaj posebno Aškerčevega, pa je že prastara resnica, saj je vendar temelj krščanskega moralnega zakona: Tako je tudi vera (ki sloni na umu, »misel« torej), če nima del (»življenje«), mrtva sama v sebi (Gl. Jakobovo pismo, 2, 17 in sploh ves tisti odstavek v drugem poglavju, v. 14—26.); pozna jo v bistvu Sokrat, ki vidi v znanju vir kreposti, še bolj pa Aristotel, ko uči, da naravna nagnjenja do dobrega (ἀρεταί φυσικά) postanejo prava krepost (ἡρώα ἀρετή) šele po spoznanju (φρόνησις), ki po volji vodi človekova dejanja.

Tudi Aškerčevo poetiko (II. pogl.) zavija Bazala s svojim specifično filozofskim žargonom v neko tajinstveno meglo, da bo človeku brez posebne filozofične izobrazbe težko dostopna. In vendar je tako preprosta kot le mogoče, ker se vsa, pozitivno in negativno, združuje v enem samem stavku: Samo čuvstva izražati je naloga glasbe; jezik človeški pa bodi

tudi nositelj misli (Kette, Poezije 1900, str. VII.). Te misli (ideje) pa zove Aškerc po zamenjavi pojmov tudi — *tendenco* (Ljublj. Zvon, 1897, str. 306, Kette Poezije, 2. izd., 1907, str. XXX. in XXXI.); in ta sofistična zamenjava, nastala pač že iz prakse, v obrambo njegovih specifično svobodomiselnih, agitatoričnih pesnitev, je utrjevala Aškerca na poti, po kateri je hodil navzdol, da se človeku srce krči, ko vidi, kako postane brezdvomno krepak poet nazadnje — neokreten »verzifikator žurnalističnih uvodnikov«.

Kar velja za poetiko Aškerčevo, velja tudi za idejno vsebino njegovih pesnitev, da namreč miselno ni bogata. Pri bolj individualnih baladah iz prve dobe, ki zajemajo snovi iz narodnega življenja in iz slovenske zgodovine in tvorijo pravo poetično dedščino Aškerčevo, se Bazala mudi le trenotek (str. XXII.), bolj podrobno se bavi (III. pogl.) s tendenčno pesmijo njegovo, v kateri nahaja idejo resnice (svobodne misli), idejo volje in dela, ki izhaja iz notranjega prepričanja (torej isto, o čemer je govoril že prej). Iz vseh teh komponent pa je sestavljen Aškerčev pojem junaka, n. pr. Trubarja. — Ilustracije, ki jih navaja Bazala v teku razprave kot pojasnila Aškerčevih idej, pa večinoma niso v nobeni vzročni zvezi z Aškerčevo filozofijo. — Poleg svobodomiselne »ideje« je izražena v Aškerčevih pesmih še narodna (slovenska in slovanska) ter socialna ideja; socialno vprašanje pa hoče rešiti Aškerc, sovražnik krščanstva, s — krščansko ljubeznijo do bližnjega (VI. pogl.).

In zdaj je došel Bazala do verskega problema v Aškerčevih pesmih (V. pogl.), ki se ga je pa že prej večkrat doteknil, ko je n. pr. dejal, da »poezija njegova osobito ranjega doba nije bila u opreci s krščanskim naukom, o kojoj je govorio s poštovanjem, najmanje pak bila je bezbožna, što su protivnici njegovi htjeli u njoj da nadju« (str. XV.). Šele zadnji čas, ko je bil Aškerc zlovoljen misantrop, pravi Bazala, je Aškerc »slobodoumnim svojim, napose vjerskim mislima dodao neku radikalniju notu« in pesmi iz te dobe, pravi, kažejo res nacionalistične in naturalistične tendence (str. XV.). Temu zatrdilu pa nasprotuje Bazala sam na str. XXXIII., kjer priznava med drugim tudi v »Bajramski legendi« nekrščansko misel zgolj zemeljske »religije«, a ta pesem je prvič natisnjena že v Ljublj. Zvonu l. 1895., str. 649., ko Aškerc še ni bil star 40 let in ko je bil še — kaplan in je mašo bral in zakramente delil! Kljub temu pa trdi Bazala, da je Aškerc skoro do zadnjega časa veroval v vzvišenost krščanske vere, da je pobijal le duh vnianjosti, da se je bojeval le proti zablodam v verskem življenju. Njegov »Primož Trubar«, »Ahasver pod križem«, »Kongres na Araratu«, »Krišna«, »Fakir« ne udarjajo na pravo krščanstvo, ampak le na takozvano krščanstvo. »Uzvišenost krščanske nauke ostaje pri svem tom još uvijek netaknuta (str. XXX.). Samo, kakšno je to krščanstvo Aškerčevo! Bazala je očitvidno v »Prvi mučenici« popolnoma prezrl tisti stavek:

Taji nam red stari svetovni,
Svetost taji naših bogov!

Torej ateistično »krščanstvo«, kajti jasno je pač, da so v tej pesmi »bogovi« krščanski Bog, hieroglifi — Sv. pismo itd. In ta pesem je tiskana v prvi Aškerčevi pesniški zbirki, v »Baladah in romancah« iz l. 1890. — Karakteristično za Bazalovo znanstveno

metodo je tudi, da na str. XXVIII. istoveti Aškerca s Trubarjem, ki hoče »popleti iz pšenice, kar se ji je na njivi krščanske vere prave evangeljske pri-mešalo ljulike zmot«, ter istoveti njegovo delo z delom Danteja in Marulića, ki sta se tudi borila zoper napake v cerkvenem življenju; kakor da bi bil Aškerčev namen v boju zoper Cerkev isti kot Dantejev in Maruličev v delu za njen pravi napredek. Pa tudi paralela s Trubarjem ne drži, čeprav je boj zoper Cerkev obema skupen. Ali je Bazala res »Trubarja« tako površno bral, da je prezrl, kako Aškerc sam to enačbo kljub drugačni podobnosti v »prologu« ostro zavrača:

Mi orožje smo pobrali tvoje
in slovenska knjiga ta je bran.

Ali »evangelj« ni knjiga naša,
»Sveto pismo« in »postila« ni ...
Spremenila se ji je vsebina
knjigi tvoji do današnjih dnij.

Časa drugega smo mi sinovi!
Misli druge mislijo glavé
naše, srca čutijo drugače,
usta nam drugače govoré.

Samo v svojo moč mi epigoni
tvoji danes še verujemo;
ne za dogme, nego za spoznanje,
za resnico se vojskujemo.

(Aškerc, Trubar str. 7.)

Protiverski racionalizem je vendar dovolj jasno izražen v teh verzih, mar ne? Pa tudi ostali poizkusi Bazalovi, da bi rešil Aškerčevo krščanstvo, so se mu popolnoma ponesrečili, posebno značilno se vidi to pri njegovi razlagi »Balade o potresu«. O njej trdi Bazala, da njena ideja popolnoma odgovarja krščanskemu nauku. Izhaja namreč iz premise, da se »božja pomoč odnosi ... uvijek samo na čudoredno ojačanje čovjeka u borbi sa zlim, te je neopravdano, ako se od nje očekuje fizički učin« (str. XXXII.). Ta premisa, ki se opira na Kantov nauk, pa je po Bazalu »krščanska resnica«, ki se pa v praksi pogosto krši, ker ljudje molijo baje samo za časne dobrote, kar Bazala primerja z zagovarjanjem modrasovega vgriza, dviganjem zakladov in podobnimi babjimi verami! (ibid.) Seveda če je tako, potem je »Balada o potresu« najbolj krščanska balada, ki si jo moremo misliti.¹ Stvar pa le ni taka, kot si jo misli Bazala. O tem, da njegova premisa ne odgovarja krščanski teoriji, njegova druga trditev pa praksi krščanstva ne, bi se bil Bazala induktivno lahko prepričal iz kateregakoli cerkveno potrjenega molitvenika, še bolj pa, ko bi se bil poleg moderne filozofije časih nekoliko spomnil tudi na res da nemoderno Sv. pismo. »Očenaš« bi mu bil povedal, da molimo po Kristovem naročilu »za naš vsakdanji kruh;« (Luk. XI., 3: τὸν

¹ Ideja »Balade o potresu« ni kriva zato, ker kaže, da se v enem slučaju molitev za posvetno dobro ni uslišala, ampak zato, ker slika pesnik ta dogodek kot tipičen, kot pravilo, kar je vsakemu jasno iz izredno trpke zadnje kitice, ki v vsem svojem tonu očita božji previdnosti, da molitve ni uslišala in — ne usliši.

ἀρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδου (Mat. VI, 11: δός) ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν (Mat. σήμερον) — spomnil naj bi se bil na Kristusovo molitev na Oljski gori, v kateri sam moli za nekaj fizičnega, da bi kelih trpljenja šel mimo njega (Mat. 26, 39; Mark. 14, 36; Luk. 22, 42); spomnil naj bi se bil na Zveličarjevo obljubo pri sv. Janezu 14, 13: »Karkoli¹ poprosite Očeta v mojem imenu, to bom storil« in na podobne besede pri Mateju 7, 7; 21, 22, pri Marku 11, 24, pri Janezu 16, 23. Izprevidel bi bil, da njegova po Kantu povzeta premisa ni v skladu s sv. pismom in torej tudi ne odgovarja krščanskim naukom. S premiso pade pa tudi sklep; »Balada o potresu«² (iz l. 1885!) ima v istini idejo, nasprotujočo verskim resnicam. Isto velja tudi za pesem »Jaz« (tudi to zagovarja Bazala, da ne nasprotuje krščanstvu), ki je po ideji močno podobna »Baladi o potresu« (»oče« = Bog, če sploh je, se za svet ne briga, svet vlada samo narava, »jaz«); če je ne razlagamo panteistično, jo moramo ateistično, kvečjemu čisto megljeno deistično, na vsak način pa protikrščansko.

Nekrščanske ideje so torej pri Aškercu dokazane že za prvo dobo, ne šele za zadnja leta, za katera jih

¹ Seveda mora biti predmet molitve dober!

² Da je imel Aškerc pri tej pesmi slabo vest, kaže že to, da se v Zvonu 1885, str. 193—94., kjer je pesem prvič natisnjena, ni podpisal z navadnim psevdonimom Gorazd, ampak z »Juan de Granada«. Tako skrivnico je tudi pozneje igral v podobnih slučajih.

Bazala edino priznava. Res je samo to, da v prvi dobi te ideje niso še prevladale vseh Aškerčevih pesnitev, dočim je pozneje boj proti krščanstvu skoro edino geslo vsega Aškerčevega dela. Pa tudi drugače se je v tem V. poglavju Bazali več »človeškega« pripetilo. Posebno bi opozoril na logični lapsus na str. XXVIII., kjer Bazala podpre trditev »snaga vjere sastoji se u životu, a ne u ispovijedanju« s Kantovim izrekom: »bog se štuje krepošču, a ne obredima«, ter nadaljuje, da »upravo u tom, što se u historijskom razvoju vjerâ težište često pomiče posve na izvanjsku stranu, leži uzrok, zašto postaju vjere — mrtve«. Kakor da bi bilo izpovedanje vnania oblika verstva kot n. pr. obredi, ko je vendar njegova notranja vsebina. Ta klasična napaka zoper logični zakon identitete je priljubljeno orodje modernih, ko presojuje vero in verstva.

Za Bazalo, ki razvija v vsej razpravi tolik blišč filozofskohistoričnega znanja, pa je zelo značilno, da v tem zadnjem poglavju duhovito in učeno razpravlja o razvoju verstva, o krščanstvu, o njegovi vsebini in o njegovi obliki, da »temeljito« presoja o tem, kaj je v resnici in kaj samo na videz krščansko, a pri vsem tem pompozem govorjenju ne pozna niti glavnih stvari iz Svetega pisma, niti čisto preprostih verskih in moralnih naukov krščanske cerkve. Kaj naj sodimo o takem versko-filozofskem znanju, ki mora potem-takem v vseh stvareh slepo »iurare in verba magistri«?

Ivan Grafenauer.

GLASBA.

Cerkveni koncert v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Cecilijino društvo župnije Marijinega Oznanjenja v Ljubljani je priredilo 11. marca ob pol osmih zvečer v frančiškanski župni cerkvi koncert z jako izbranim in postnemu času primernim sporedom. Izvajale so se sledeče skladbe: Hochreiterjeva kar moč moderna, a vseskozi toplo občutena »Salve Regina« za mešani zbor in orgle; Rheinbergerjev Kyrie in Gloria iz velike, slavnoznane C-dur maše za mešani zbor, orkester in orgle; Engelhartova prijazna, v lahkem slogu pisana pesem »Brezmadežna« za zbor in orgle; Rheinbergerjev na široko razpleteni, deloma dramatično zamišljeni »Passionsgesang« za zbor in orgle; Sattnerjev znani, učinkujoči samospjev »Kdo je ta?« iz oratorija »Vnebovzetje B. D. M.« za tenor-solo in orkester; Griesbacherjev resnobni, mirno začenjajoči in v bogati polifoniji do velikih pretresljivih momentov naraščajoči rezponzorij »Tristis est anima mea« za mešani zbor a capella, ter za sklep Jos. B. Foersterjeva divna »Stabat Mater« za zbor, orkester in orgle. Frančiškanski cerkveni zbor, ki se je pod vodstvom gosp. P. Hugolina Sattnerja povzpел do prvovrstnega zbora, je tudi ob tej priliki svojo nalogo zelo častno rešil. Izmed skladb, pri katerih je nastopal zbor, so najbolj ugažale in posebno krepke vtis napravile Rheinbergerjev Kyrie in Gloria, Griesbacherjev »Tristis est anima mea« in Jos. B. Foersterjeva »Stabat Mater«. Za prekrasni užitek zadnje skladbe bodi izrečena frančiškanskemu Cecilijinemu

društvu na tem mestu še prav posebna zahvala. — Sattnerjev samospjev »Kdo je ta« je lepo zapel gospod prof. Adolf Robida, član frančiškanskega pevskega zbora. Na orglah je spretno sodeloval gospod glasbeni ravnatelj filharmoničnega društva Rudolf pl. Weis-Ostborn. Istotako treba pohvalno omenjati še orkester godbe pešpolka št. 27, ki je svoj part izvedel izredno fino in precizno.

Obisk koncerta je bil zelo velik. Zanimanje za cerkvene koncerte, ki so se v zadnjih par letih jeli pri nas pogostejše porajati, očitno raste, kar z vsemi prijatelji cerkve in plemenite cerkvene umetnosti srčno pozdravljam.

Koncert Swärdströmove. S Swärdströmovi smo imeli v Ljubljani srečo. Nastopila je namreč razen v koncertu 23. novembra 1913 v Mestnem Domu — o katerem je »Dom in Svet« poročal v letošnji zadnji dvojni številki na str. 67. — še drugič 19. februarja t. l. v samostojnem koncertu v Unionu. Uspeh je bil zopet nadvse sijajen. Tudi to pot si je umetnica izbrala za spored jako lepe, zanimive, poučne in silno poetične skladbe. Poglavitni del sporeda so zavzemale zopet prekrasne skandinavske pesmi, enajst po številu. Järnefeltovo bajnosrčkano »Titania« in Griegov vražjesmeli »Ples kozličkov« je pevka morala ponoviti. Zelo globok vtis je napravila Neupertova pesem »Ponesite me s pesmijo domov«, ki jo je smrtnobolni skladatelj — pravzaprav klavirski virtuozi — zložil na potu v Ameriko. Kot zelo izrazite skandinavske pesmi naj omenim še Lange-

Müllerjevo skeptičnomračno »V poznem poletju«, Lindbladovo jasno in veselja prekipavajočo »Mladi voznik na poti domov« ter Betterson-Bergerjevo naivno preprosto »Mati Brita«. Kot nameček je radodarna pevka zapela še štiri nemške pesmi: Brahmsovo »Brezuspešno podoknico«, Hermannovo »Materino srce« s pretresljivim vprašanjem na koncu pesmi: »Si vdarilo li se, dete ljubo?«, Wolfovo »Sporočilo štorcelj« in R. Straußovo »Podoknico«. Za uvod koncerta je umetnica izvajala Delibesovo arijo iz opere »Lakme«, ki jo je pela z veliko rutino in bravuro, zlasti gladko izvajane težke staccato-pasaže v najvišjih legah so bile občudovanja vredne. Njen spremljevalec na klavirju prof. Tarnay z budimpeštanskega konservatorija je izvršil svoj part istotako idealno dovršeno. Oba odlična umetnika ostane ljubljanskemu glasboljubnemu občinstvu brezdvomno v najboljšem spominu.

Novi Akordi. XII. letnik (1913) tega našega glasbenega zbornika je prihajal na svetlo v zelo nerednih obrokih; zadnja (6.) številka je izšla šele sredi marca t. l., kar je pač malo pozno. V tem oziru si drznem izreči na tem mestu vsekako opravičeno besedo, naj bi »Novi Akordi« vnaprej postali rednejši in točnejši. — Oceniti mi je njih vsebino od 4. št. 1913 dalje.

Četrta številka je prinesla moj »Menuet« za klavir, primeroma lahko, a upam, da vseskozi solidno in dokaj efektno skladbo, dalje Adamičev enoglasni otroški zbor »Trobentice« z tekstu jako primernim, nežnim, ponekod kar delikatnim klavirskim spremljanjem, Ravnikovo kratko, sila moderno, a gorko občuteno skladbo »Pozdrav iz daljave« za en glas in klavir ter Jerebov preprosti, pa prav snažni moški zbor »Jutro«.

V peti številki nahajamo Gerbičev v poljudnem slogu zloženo »Mazurko« za klavir, Adamičev izredno težek, od alteracij mrgoleči, deloma

homofonni, deloma polifonni šesteroglasni mešani zbor »Vasujejo«, v katerem bi se po mojem preudarku v 19. taktu pred sklepom v E-mol prvemu tenorju bolje prilegal c mesto cisa. Dalje prinaša ta številka mojo — otrokom pevcem namenjeno — otroško pesem »Kdo je to?« in Adamičev — otrokom poslušalcem prikladno — otroško pesem »Ga-ga«.

Šesta številka podaja Gerbičev dramatično zamišljeni samospev »Kam«, Hochreiterjev »Valček« (III.) in Hladnikovo »Meditacijo« za orgle ali harmonij. Pri Gerbičevi skladbi se zdi, da končni del, čeprav krepak in efekten, vendar nekoliko zastaja za ostalo skladbo. Hochreiterjev »Valček« je čeden modern komad dosti gladkega in prijetnega teka, glede originalnosti in noblese morda za spoznanje šibkejši od prvih dveh. Mesto kot je to-le:

se bo tankim ušesom zdelo pretrdo. V »Meditaciji« se Hladnik poslužuje precej navadnih motivov in tudi izpeljava ni povsem vzorna; zlasti me žalijo grde vzporedne oktave med II. in III. taktom in modulacija iz F-dura v Es-dur, ki se ne razvije logično. Sicer je pa skladba zanimiva in porabna.

Književna priloga prinaša kot glavni spis izvrstno tematično analizo P. Hugolin Sattnerjeve najnovejše skladbe »Oljki«, kantata za soli, zbor in orkester, spisal Emil Hochreiter. Tudi drugi članki, ocene, dopisi itd. so zanimivi in poučni za vsakega inteligenta.

Stanko Premrl.

TO IN ONO.

Anton Medved v pismih.

Priobčil F. S. F.

Dr. Fr. Lampetu:

Semič 10. nov. 1892.

Častiti gospod profesor!

Danes imam nekoliko več časa, zato Vam pišem. Pred vsem sem se uveril, da ni resnično, kar časih pripovedujejo kapelani, da se zunaj ne dá ničesar delati. Jaz sicer še nisem dolgo na službi, niti nisem še vsega poskusil, a doslej moram priznati, da sem mnogo lahko naredil. Služba je res težavna, a čas se dobi.

V ves dan podaljša uro tá si,
Kdor vse stori o pravem časi.

Na lepo imam prepisanih 15 pesmij, ki sem jih vse tukaj zložil, med temi so epične: »Kacijanar, Mapu Namaz, Trije snubci, Brata, Morilčev oče«; druge lirične in dolge. Pošljem jih že enkrat. Ako jih že précej káj potrebujete, naznanite mi prosim!

Tu Vam nekaj oznamim, kar Vas bode nemilo zadelo, vendar ohranite popolnoma záse. Morda Vam ni neznano, da sem deloval pri »Zvonu« s psevdonomi: »Bistràn, Filodém, Dolenjec«. Popolnoma se tudi še zdaj nisem odcepil tem mánj, ker se mi je od uredništva dala garancija (katero sem zahteval), da kaj sličnega ne izide nikdar več kot 4000 let. Delal sem, lahko rečem, iz blazega namena za »Zvon«, da bi imél kdáj pri njem besedo in lahko odganjal slabe stvari iz njega. To sem Vam hotel že nekoč razkriti, a ni bilo prilike. Zdaj pa, ko mislim na izdavo svojih pesmij, ne sme Vam biti to prikrito.

Ako mi Bog dá zdravje, delal bodem še veliko. Žal, da nimam potrebnih zgodovinskih knjig i virov, iz katerih bi zajel vso povest o Ostrovrharji. Ne morete si misliti, kako krasna snov za romantično poemo! Ogrodi právljice, ki sloni na zgodovinski podlagi, imam, a treba se je učiti in prodreti v ono dôbo. Tu ne pomaga nič, tu je biti treba v Ljubljani, ker knjige se težko razpošiljajo in često še neprav ali take, da se iz njih ne dá mnogo dobiti.

O izdavi svojih pesmij mislim takó. Prosil bi kakega možá (morda Bežka), da jih jezikoslovno prerešeta in svetuje to i tó. Vzel bi v zbirko vse najboljše (in še té opiljene) in novih, kolikor mogoče. Saj je samo epičnih mojih skoro toliko, kakor vseh v Aškerčevi knjigi. Vse bi lepó po mislih razdelil in v Ljubljani že našel kakega prepisovalca, da bi mi delo olajšal. Vaš svét bil bi mi seveda drag. Ako mislim o izdavi že zdaj toliko, ne škódi; o tako važni stvari veljá zgodaj misliti. Ako Vam ne jemljem preveč časa, odgovorite kratko na poročila mojega lista.

Srčen pozdrav i poklon!

Udani Vam M e d v e d.

Da se časovna vrzel v pismih razume, moram opomniti, da je ta prazna doba prav tista, v kateri je pokojni Medved največ trpel. Iz Semiča je bil premeščen v Šmarje, od koder ga je gnalo s silno silo v Rim. Prosil je pri škofijstvu, prosil zanj opetovano urednik dr. Lampe, toda dosegel ni. To ga je tako glodalo, da se je resnično udal preveč alkoholu in mu vsa prigovarjanja, naj pusti misel na Rim iz glave, niso nič koristila. Iz te dobe tudi v zapuščini ni skoraj nobenega pismenega sledu.

Na Vačah, 10. vinotoka 1899.

Dragi France!

Ich komme spät, doch komme ich! Ravno danes sem bral, da si odbran za Loškega kapelana, kar me je vzveselilo zlasti radi tega, da imajo duhovi a la noi tudi na kritičnih mestih svoje postojanke. Torej le krepko na delo! Naredimo preplašenemu svetu katoličanstvo »iugum suave«!

Z Benetkami letos ni nič! Jaz se moram opomoči, razumeš, opomoči telesno, denarno, dušno. Doslejšnje moje poti so začrtale tako globoke kolesnice v mečavo ljudskega mnjenja, da z obema ramama na obeh oplésnih spravljam voz svojega dobrega imena na zložen tir. To Ti je hudič na svetu popraviti korenito, kar si zagrešil površno! Konkurz hočem napraviti: iuravi et statui. Jus sem že vzel, to se pravi, ne predelal, temveč pazno prebral. In jaz Ti gorko svetujem, da se ga tudi Ti lotiš. Lotiti se ga je težko, a pozneje igrača. V adventu res ne bova ne Ti, ne jaz mnogo utegnila, a tudi priskokoma se dá učiti. Ob tem ne zane-mariva italijanščine in češčine! Vsaki dan kaj malega čitajva; potem bova že za silo skrpucala v tem ali onem jeziku razumeven stavek, ki je dovolj, da se tiče zahtevane jedi, pijače, postelje. O drugih užitkih bova govorila slovenski. O potovanje, ti vir dulcis et utilis auf einen Schlag! Torej poleti, ko ne bo šole! —

Kakor se mi zdi, boš imel v Loki več prilike zapraviti, kot spraviti. Vem pa da si mož, ki vento non circumfertur. Na slovstvenem polju vlada pri meni suša. Nekaj imam narejenega, pa se mi ne ljubi pošiljati v svet, ki je zdaj prepojen Cankarjevega duha, kakor šolska goba vode. Narod! Kar hočeš, vse ti storimo, če hočeš, tudi molčimo. Samo nečesa Te prosimo, pusti nas!

Časih se čutim tukaj grozno zapuščenega. Šel bi v Litijo, a po kaj? Krokarnje dosti, drugega nič. S [sestro] Pepo čvrljava v kuhinji, kadar se nave-ličava branja; potem greva tja, kjer pozabljivost vse verige zgrudi. Et nunc! Kadar se boš, dragi France, selil in Ti ne bo pretežko priskočiti k nama na Vače, misli, da to moraš storiti, kot moj, njen in vse naše družine prijatelj. V slučaju pa, da ne moreš, potem kmalu kaj piši! Tudi jaz bom pisal. Nedavno je bil brat moj Francelj pri meni. Spravil sem ga (ne brez mojih troškov) k orožnikom. In zdaj ni v Kamniku nobenega Medveda več. Lojze je v Mengšu sodar, Lena pri Barbki, Mici v Švici, Pepa pri meni, Franca v Ljubljani, hiša v najemu nekega kiparja Tončiča, Ivan v Bruck a/M. — — časih se mi na solze nare-di, a kaj hočemo:

Fort ist der Zug, der wilde Zug,
der viel empfand und wenig wirkte.

Bodi srčno pozdravljen in poljubljen od Tvojega prijatelja

A n t o n a.

Potem je Medved moral zapustiti Vače in se je nastanil v Šiški pri svoji sestri. Jaz sem bil tedaj kaplan v Škofji Loki, in ko sem svojemu župniku svétniku Tomažiču pripovedoval, kak siromak da je Medved, je srčno dobri mož izjavil, da ga rad sprejme k sebi. Kesneje se mu je, ne vem odkod, namignilo, naj ga ne jemlje v hišo, česar pa meni ni povedal. Ko sem šel tedaj januarja v Ljubljano, sem Medvedu sporočil svétnikovo vabilo, na kar je šel z menoj v Loko. V najino veliko začudenje ga je svétnik sprejel tako hladno, da je Medved drugi dan ves potrt zapustil Loko in mi iz Ljubljane pisal naslednjo dopisnico, ki je, dasi je dogodek neznaten, dovolj značilna za Medvedov značaj.

V Ljubljani, 19. I. 1900.

»Fin de siecl!« Srečno došel v Ljubljano. Svét-niku vse odpuščam. On se ni toliko ustrašil mene, temveč ustrašil onih farizejev, ki bi mu, kakor Kri-stusu očitali: »Grešnike sprejema! — —«

Hvala Ti za vse!

Tvoj

A n t. M e d v e d.

Dragi France!

Misliš, da imam malo dela? Praznikov cel kup, cerkveni stoli s prepiri, šola, Jobova knjiga, vedne informacije novi kuharici etc. Zato sploh nikamor nisem pisal. Zdaj se mi je čas nekoliko razširil. S svojim Divjim lovcom imaš pa srečo. No, delo je res lepo, »so ein gerathenes Bühnenstück«. Žal, — da (vsaj jaz) nisem mogel zaslediti kake temeljne ideje (Grundidee). Sicer sem se pa zarotil in zaklel, da na dramatiško polje ne stopim več ni kot avtor, ni kot kritik. Estero sta že obdelala dramatiško Francoz Corneille in Nemec Grillparzer nedvomno bolje, kot bi jo mogel jaz. Kar se tiče (ex utero),¹

¹ Pri nekaterih izrazih Jobove knjige se je M. mnogo trudil, da najde primerno slovensko besedo.

je stvar težka, kot mi je sploh vse delo zraslo čez glavo. A kar sem počel, to hočem dovršiti. Samo po zmislu prevajati ni bil moj namen, temveč držati se kolikor mogoče sv. pis. teksta. Ta hip Dom in sveta I. št. nimam še v rokah, ker sem zasnežen. Pisal sem nedavno Mešku, vacillanti. Ko le ne bi bili tako preteto oddaljeni, vse ožje bi se lahko sklenili in združili krog Dom in sveta. S pismi ni nič. Zdaj se človeku ne ljubi, zdaj ne utegne, okvir pisma je tesen in tako smo oddaljene duše-somišljence.

V kratkem morda več!

Pozdrav Tebi in mamici, ako so pri Tebi.

Tvoj

Anton.

Konjšica, 4./I. 1904.

Konjšica, 9. maja 1904.

Dragi France!

Pri najinem zadnjem domenku torej ostane. Sklenil sem priti k Tebi ne za 1 teden, temveč za 14 dni. Ker je zdaj vse polno praznikov, zato je najbolj pripravno, da pridem k Tebi baš na svojega godu dan (ponedelj. 13. jun.). Ako se me naveličaš, me lahko vržeš ven. Sicer pa bom nekaj kronik že seboj privlekel in kakov cekin vmes. Rad bi se pri Tebi nekoliko razvedril in — pozdravil. Ako bi me Ti zdaj videl, kako izgledam! Upal in žolt, kot bi bil zlateničen! In Kristus pomačaj, da zmerom takrat, ko imam največ opraviti. Jutri pojdem po strašnih kozjih potih ves čas navkreber obhajati starca. Sam Bog ve, če zmorem.

Sicer pa ni moj namen tarnati. Povej, ali si zadovoljen z mojim načrtom? Jaz sem zopet samec z vsemi sladkostmi in bridkostmi tega stanu!

Vse več na usta!

Ant. Medved.

Pismo Vatroslava Oblaka Gregorju Einspielerju.

Objavil Fr. Kotnik.

Vatroslav Oblak se je večkrat mudil na Koroškem. Bival je pri župniku Gabronu v Štebnu v Podjurski dolini, kjer ga je zanimalo podjursko narečje. (Primerjaj njegove slovniške spise!) Bival pa je tudi v Podklostru pri župniku Gregorju Einspielerju, kjer so ga zanimali slovenski protestantje, ki so se še ohranili v podklosterski okolici. Iskal je tam slovenske protestantovske knjige in jih je tudi nekaj zasledil. (Prim. dr. Murkov življenjepis V. Oblaka!)

Pismo, ki ga tu objavljam, mi je izročil č. g. Gregor Einspieler, sedaj prošt v Tinjah. Zanimalo bo slaviste, priča pa tudi, da je Oblak zasledoval i narodni pokret na Koroškem: Pismo slove:

V Celju 22. IV. 1892.

Velecenjeni gospod župnik!

Da so me iz Macedonije kot avstrijskega vohuna in bogve še kaj vrgli, to itak veste. Ta afera ima pa slabe nasledke tudi za moje slabo zdravje. Ono

jahanje pri eskortiranju me je močno pokvarilo, razun tega sem se pa takrat tudi prehladil in teden pozneje zopet znova v Biogradu. Prišel sem precej bolehen na Dunaj in od tam domu. Mislil sem, da bom že zdavna pred prazniki kje na dalmatinskih ali kvarnerskih otokih, toda dozdej sem preslab za vsako potovanje. Le z velikim trdom hodim kake pol ure in še pri tem moram počivati. Nobena stvar se mi ne ljubi, brez energije sem. Zato mi morda tudi ne zamerite, da se nisem prej Vam zahvalil za Vaše priporočilo g. Volariću. Pismo me je že čakalo doma, kamor so ga mi poslali iz Soluna. Kedar bom dovolj krepak, odrinem takoj na otoke, in sicer mislim najpoprej na Hvar (Lesina) in od tam se bom pomikal na sever.

Dobil sem nekako satisfakcijo od minist. zunanj. zadev (pa prosim, da tega ne poveste g. Legatu,¹ da ne objavi), ono je vso stvar razložilo v Pest. Lloyd v meni ugodnem smislu. K temu je gotovo tudi to mnogo pripomoglo, da so različni ruski listi celo po uvodnih člankih to afero razpravljali in trdili, da sem od avstr. vlade bil poslan, da pripravljam maced. Bulg. k ustaji!! Seveda je to, kar se piše o Jastrebovu, kateri me je vedno podpiral, grda laž.

Škoda je, da je štebenski župnik prišel na Vrata, zdaj res ni lahko na Potoku prirediti velike slavnosti. Po mojem mnenju bi bila taka slavnost v sredi ziljske doline velikega pomena in velike koristi, ker bi močno uplivala na naš narod in ga vzdramila. Na to slavnost se ne sme pozabiti. Kdaj pa dobimo kaj novih sloven. šol na Koroškem? Za Ÿblom pride najbrž drugi Ÿbel! Mnogo uspeha na shodu 27. t. m.! Pozdrav g. Lendovšku.

S prijaznim pozdravom priporoča se

Vaš

V. Oblak.

Društvo za zgodovino in narodopis koroških Slovencev

snujejo v Celovcu. Pravila, ki so prirejena po pravilih »Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko«, so vložena. Društveno glasilo bo »Časopis za zgodovino in narodopisje«, ki izhaja v Mariboru. Ta list si je tekom 10 let nabral mnogo zaslug za našo kulturo. Da bi slično mogli poročati po desetih letih o novem društvu!

»Slovstvena knjižnica.«

Slovstvene knjižnice, ki bi nam prinašala najboljše iz slovstva preteklih dob, domačega in klasičnega svetovnega, še nimamo. Osnovala jo je tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. Začela bo z najboljšim, s Prešernom. Prešernoslovec dr. Avgust Žigon izda »Prešernovo čitanko« z uvodom, ki bo razjasnil poti v umetnosti našega prvega pesnika, in s »Komentarjem k Prešernovim poezijam«, ki bo obsegal »kronološki pregled prvih tiskov ter glavnih ugotovljenih podatkov o razvoju in potéh poetovega dela.« — Komentar, ki je že tiskan, kateri pa izide skupno s »čitanko«, obsega 6 pol. Knjiga je namenjena šoli, gor do univerze in pa Slovencem,

¹ Faktor v Mohorjevi tiskarni, kjer se je tiskal »Mir«.

ki mislijo. — Profesor Ivan Grafenauer izda noveliste Glasnikove dobe v dveh zvezkih, ki so že pripravljeni za tisk. — Dr. Fr. Kotnik pa pripravlja Jarnikove pesmi. O Jarniku se je izrazil Prešeren v pismu »čudnemu dihurju« Matiji Čopu iz Celovca 5. februarja 1832: »Ich bin der Meinung, er habe mehr Anlage zur Poesie als zur Philologie.« — Drugi zvezki so še v povojih.

»Hrvatska Prosvjeta.«

Bivša Scholzova Prosvjeta, ki si je pridobila znatnih zaslug zlasti s svojimi prevodi iz tuje književnosti, je že drugič prešla v roke hrv. katoliških književnikov in je sedaj dobila zgornje ime. Lastnina je društva »Kolo hrvatskih književnika«, katero je bilo osnovano 15. majnika preteklega leta in ima sedaj za predsednika dr. Velimira Deželića; list urejuje Petar Grgec. Prva številka govori o svojem programu tako: »Program listu odredjuju temeljne naše ideje. Svaki suradnik, koji se s našim smjerom slaže, dobro nam došao. Temeljna je naša zadaća, podići što više hrvatsku književničku produkciju i s idejne i s formelne strane. Razvitak mladjih književnika osobito nam leži na srcu, pa ćemo zato primati, bez obzira na dob, sve stvari, u kojima budemo vidjeli odsjev pravoga talenta in valjane umjetnosti. Jedino izborom i usavršavanjem onih elemenata, koji su temelj našem narodnomu zdravlju, moći ćemo da stvorimo umjetnost, koja će biti sposobna, da postane svojinom čitavoga hrvatskoga naroda.«

Še preden je »Kolo hrvatskih književnika« pričelo poslovati, je imelo polemiko s Hrv. Stražo. Ta se je sedaj nekako podelila in list je izšel. Hrvatska Prosvjeta po opremi sicer ne zadovolji nekoliko razvajenega človeka (reprodukcije so vseskozi slabe in nesistematično izbrane), toda mnogovrstna je in zelo obsežna (64 velikih strani). Med sodelavci so: Kovačević, Arnold, Šarić, V. Deželić, Lj. Maraković, Rožić, Hranilović, Poljak, Kešuc, Širola, Ivić, Badalić, Rittig, Draga Auer, »Dikik« i. dr.

Medtem ko je Listek dobro urejen, je sprednja stran lista manj zadovoljiva, če jo merimo z merilom, ki ga porabljam pri starih slovstvenih glasilih z utrjeno tradicijo. Pripovedništvo Hrv. Prosvjete se dviga le malo nad višino družinskega lista, ravnotako je pesništvo še precej zaostalo. Toda vpoštevati moramo, da je to šele začetek, da se mora tradicija šele ustvariti. Za enkrat so sodelavci lista še nekoliko preveč disparatni, tudi ni med njimi še mlajše krepke individualnosti, ki bi dajala ostalim sotrudnikom s svojo lepotvorno silo smer. Med sodelujočimi je najmočnejši talent gotovo Kovačević, ki je začel objavljati svoj roman »Zlotvor«. Upajmo, da se bodo kmalu oglasili mnogi drugi!

Začetki književnega lista so vedno težavni in na Hrvaškem ne najmanj, kjer tiči velika večina javnih delavcev še vedno v svobodomiselni puhloglavosti; toda če bo idealno hotenje, ki žari iz prvega zvezka Hrv. Prosvjete, gorelo trajno z istim čistim plamenom, pojde kljub vsemu. Ako je novemu listu kaj pomagano z dobrimi sveti, bi mu rekli, naj svoj obseg skrči; uredniku bo laže kvalitativno izbirati in cena — 12 K — bo še vedno prej prenizka kot previsoka. — Hrv. Prosvjeto vsem toplo priporočamo.

A. G. Matoš.

Hrvaška književnost je izgubila eno svojih najmarkantnejših osebnosti, ko je 17. marca umrl v zagrebški bolnišnici A. G. Matoš, komaj 41 let star. Obolél je vsled raka v grlu in je po treh operacijah izdihnil. Matoš je imel burno življenje za seboj. Bil je nemirnega, samovoljnega značaja; kot gimnazijec je moral zapustiti šolo in se je lotil živinozdravništva na Dunaju, a tudi to kmalu popustil in se posvetil slovstvu. Kot avstrijski vojak je ušel preko Save v Belgrad, kjer se je nekaj časa preživljal z godbo. Toda kmalu se je tudi Srbije naveličal in je potoval po inozemstvu ter se dalje časa mudil v Parizu; slednjič so ga avstrijske oblasti pomilostile, smel se je vrniti in se je nastanil v Zagrebu, kjer je živel od književnosti in francoskega pouka.

Matoš je tip književnika - bohema, brez stalne smeri, strastno se ogrevajočega za ekstreme, brez jasnega naziranja, toda vedno duhovitega, živahnega in zanimivega. Bil je neizprosen kritik, v polemiki nepremagljiv, ker se je boril z vso svojo močjo in tudi vsemi sredstvi. Imel je tedaj malo prijateljev, toda mladina ga je visoko cenila; ni se mogla odtegniti vplivu njegove originalne osebnosti. Matoševo življenje ni bilo tako, da bi se mogel zbrati za veliko, obsežno delo; kar je napisal, so majhne beletristične stvari in kritike ter eseji. Izdal je knjige: Vidici i putevi, Ogledi, Umorne priče, Naši ljudi i krajevi, Iverje, Novo iverje.

Hermann Bahr — konvertit.

Znani dunajski esejist in dramatik H. Bahr je pred kratkim izpovedal katoliško veroizpoved. Rojen leta 1863. v Lincu, je bil sicer versko vzgojen, a so ga Nietzsche, Strindberg in Ibsen izpreobrnil, da je postal popoln brezverec. Njegove duhovite kritike in eseji izdajajo nekritičnega duha, drame in romani pričajo o šibki ustvarjajoči sili. A vendar ima Bahr na sodobno nemško literaturo velik vpliv kot ena najbolj vsestranskih osebnosti, nekak konglomerat raznih vplivov. Znamenit je postal, ko je leta 1890. za tedanjo literarno revolucijo ustvaril izraz »moderna«, ki je postal splošna last. Zadnja leta se je bavil veliko z versko literaturo, dokler ga ni njegov nemirni duh pripeljal v Cerkev. Znanejša njegova dela so: »Die gute Schule«, »Zur Kritik der Moderne«, »Die Mutter«, »Aus der Vorstadt«, »Kritiken«, »Die gelbe Nachtigall«, »Essays«, »Die Rahl«, »Das Konzert«. Dr. Bahr je prijatelj Jugoslovanov.

Iz Ibsenovih pisem.

V veliki nemški izdaji Ibsena¹ se nahaja v desetem zvezku nekaj značilnih pisem za razvoj in pojmovanje njegove umetniške individualnosti. Naj povzamemo nekaj mest.

»Najbistvenejši dobiček mojega potovanja (v Rim) je, da sem vse, kar je estetičnega v meni, pregnal.«

»O Rimu (bil je tedaj še papeški) ni mogoče pisati. Najboljše, to kar nima sebi enakega, mora ostati ne-

¹ Sämtl. Werke. Hrsg. von Brandes, Elias u. Schlenther. 10 Bde. — 45 Mk. — Fischer, Berlin. — Prim. Gral I. 18 ss.

izgovorjeno... Vse je tu ogromno... toda nad vsem nepopisljiv mir. Ne politika, ne trgovski duh, ne vojaštvo ne vplivajo enostransko na prebivalstvo. To sicer ne zna in ne ve veliko, to je gotovo: a nepopisno lepo je in popolno in resnično in mirno.»

»Moja knjiga (Peer Gynt) je poezija; in če ni, tedaj mora postati poezija. Pojem poezija se bo že še prilagodil knjigi.«

Ko je pa Peer Gynta kritika raztrgala, piše:

»Vesel sem krivice, ki so mi jo prizadeli. Pomoč in božja volja je v tem: zakaj jaz čutim, kako mi z gnevom rastejo moči. Vojsko hočejo, tedaj naprej! Ako nisem pesnik, ne izgubim ničesar. Poizkusil bom kot fotograf. Sodobnike bom posamič obdelal, moža za možem... Ne bom prizanašal otroku v materinem telesu, ne misli ali občutju, skriteму za besedo one duše, ki bo imela čast, da je ne spregledam... Ali ne veš, da sem za vse življenje zapustil lastne starše, vso svojo družino, ker nisem hotel vztrajati pri polovičarskem razumevanju?«

»Obzire poznam le do gotove meje in ako se pobrigam (kar tudi zmorem), da združim razbrzdanost tega občutja s hladnokrvnostjo v izbiranju sredstev, tedaj naj čutijo moji sovražniki: Ako nisem zmožen sezidati, tedaj bom gotovo zmožen, vse okoli sebe podreti.«

»K pisateljevanju je potrebno še nekaj drugega, več nego le naravna nadarjenost. Imeti moraš, kar lahko preustvariš v pesem: življenjsko vsebino.«

»Tedaj, ko sem pisal 'Branda', sem imel na mizi škorpionja v praznem vrčku. Zdajpazdaj je bila žival bolna. Vrgel sem ji kosček mehkega sadja, na katerega je besna skočila, da razškropi strup v njem. Nato je zopet ozdravela. Ali se ne godi enako nam poetom?«

Ko so leta 1870. iztrgali papežu Rim, piše:

»Tako so tedaj nam ljudem vzeli Rim in ga izročili politikom. Kam naj gremo sedaj? Rim je bil edini tihi kotiček, edini kraj, ki je užival pravo prostost, prostost političnega svobodnega trinoštva. Za vsakega državnika, ki bo tu vstal, pogine en umetnik.«

»Dà, jaz moram reči — edino kar na svobodi ljubim, je boj zanjo, njena posest me ne briga...«

Georgu Brandesu razlaga svoj anarhistični program tako:

»Nikdar ne bom za to, da bi pojml svobodo za enakovredno politični svobodi.« »Država je proklet-

stvo individua. S čim so kupili moč Prusije kot države? S tem, da so poedinci izginili v političnem in zemljepisnem pojmu. — Natakár je najboljši vojak. In na drugi strani judovsko ljudstvo, plemstvo človeškega rodu. S čim se je kljub vsej sirovosti, ki je prišla nad njega, vzdržalo v ločitvi, v poeziji? S tem, da se mu ni bilo treba vlačiti s kako državo okoli. Država mora proč! Pri revoluciji sem tudi jaz zraven!«

»Vsa religija pade. Ne moralni pojmi, ne umetniške oblike nimajo večnosti pred seboj... Kdo mi je porok, da na Jupitru 2 + 2 ni 5?«

»Vse, le obstoječega ne!... Ves dosedanji razvoj ni bil ničesar drugega kot opotekanje iz ene zmote v drugo...«

Ibsenov glavni princip na vseh poljih je, da imamo manjšina vedno prav. »Liberalisti so najhujši sovražniki svobode. Pod absolutizmom uspevata duševna in miselna svoboda najbolje.«

Bistvo svoje razdirajoče in uničujoče umetnosti je izpovedal Ibsen v »dramatičnem epilogu« svojega življenja: »Ko mrtvi vstanemo.«

Kipar Rubeck je Ibsen sam. Izprva je idealist in hoče podati v svojem najboljšem delu »Vstajenje« svojo največjo idealno silo. A ne ostane si zvest. Ireno (idealno umetnost) zapusti, razširi kipov podstavke in izobliči na njem iz zemlje ljudi z živalskimi obrazi, kakor jih življenje nudi... Idealna postava stopa v ozadje, živalski ljudje z umazanimi dušami postanejo glavni moment kipa. Tudi Rubeck sam se upodobi v skupini teh ljudi, upognjen od težke krivde, mož, ki se od zemlje ne more odtrgati. »Zvija se in trpi ob misli, da se mu nikoli, nikoli ne posreči... Vedno in večno ostane v svojem peklju.« Zavrgel je idealizem in to se grozno maščuje nad njim: nima več veselja nad delom, ne ustvari ničesar velikega več, le portrete, karikature z živalskimi obrazi, spake pasje lobanje, bedaste in brutalne slike; a pri tem se iz svojih oboževalcev norčuje. Padel je, ker ni ostal zvest svojemu idealizmu, romantiki, ampak postal — fotograf. Irena umre z njim, a stroga čuvajka naredi križ čez oba: »Pax vobiscum!«

Tako konča Ibsenov epilog in njegovo življenjsko delo, ki mu je bil motto:

»Živeti pomeni strah temnih sil
premagati v sebi;
ustvarjati — soditi
svoj lastni jaz.

A. R.

DROBIŽ.

Petdesetletnica. Češki pesnik J. S. Machar je o priliki svoje petdesetletnice poslal moravskim politikom naslednje naročilo: »Da je Moravska danes vesele slehernega češkega naprednjaka, veste dobro, in upam, da se potrudite, da ne bo to veselje le začasno. Očistite ji telo popolnoma od rimskega otopujočega strupa in storite jo tako nedotakljivo, da ne bo tam nikoli več vzniknil. Prisilite rimske ljudi z železno roko k temu, da bodo to, kar imajo na jeziku, tudi dejansko izpolnjevali; vzemite jim šolo, kajti verstvo je stvar čuta in se ne dá naučiti, in morala, ki jo oni oznanjujejo, je dvostranska, ima precepljen jezik — in

tež ne smemo izročiti svoje mladine... Potrudite se, da bi bila rimskim uslužbencem vzeta aktivna in pasivna volilna pravica... Pravim: vrnite jih cerkvi in tistemu gospodu bogu, ki ga imajo polna usta, porženite jih iz državnega zbora, iz občin, iz šol, in če dočakam to, pa pridem in bom gratuliral Vam...«

Ali more človek, ki tako sovraži, biti pesnik?

Kako si R. Perušek predstavlja razvoj umetnosti?

Kaj preprosto, kar takole: »Ako svoj želodec več časa pitamo s slaščicami, ali pa ga polnimo z jedmi, začinjemo z dišavami, jesihom, poprom, papriko, soljo, žrebicami, vanilijo ali celo s česnom in čebulo, ali pa

Hamlet, kakršen je.

Hamlet, kakršen bi moral biti.

ga polnimo s pikantnimi jestvinami, kavijarom, mariniranimi ali osoljenimi ribami, pastetami iz gosjih jeter itd., se želodec, ledvice in obisti draže, in ker ima vsaka dražitev za reakcijo nevednost, nas sili skrb za zdravje teh telesnih delov in s tem vsega telesa, da promenimo jelo in da ponudimo želodcu navadnejše, zdravejše in tečnejše hrane, ki nima v sebi preveč dražil. — Kakor z jedjo, tako je tudi z umetnostjo. Primitivni slikarji so bili pobožni in so čutili to, kar so slikam vdahnili. Kdor je bil manj veren, tega ni moglo zadovoljiti to slikarstvo. Renesancija je tej potrebi pomogla, na koncu pa je postala brezverna in slike madon in svetnikov ne dihaajo nič manj, nego krščanskega duha. Zato je nastopil barok, ki je uvel v slikarstvo zopet biblijo. Pa tudi ta se je izpremenil v slikanje mōk, bolečin, ran, križanja, obglavljenja itd., kar je živce grozovito moralo razburjati. Zato je nastopila doba klasicizma, ki je slikarstvo zopet dovela do prave mere, bila pa je zato dolgočasna, kakor biedermeierstvo. Pozneje so nastopili plainairisti in impresionisti, ki so pa šli od zdrave podloge, na kateri je bil ta način slikanja, zopet predaleč, tako da so luminesci ob barvah pozabili vsebine predstavljenih snovij, impresionisti pa določnih črt. Zato so ljudje siti tudi secesionizma in si žele slikanja, ki je v vsaki smeri umerjeno.»

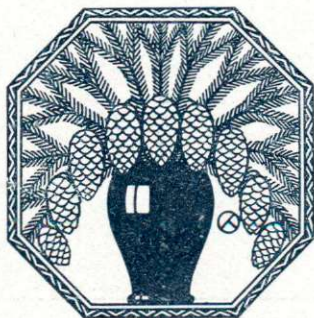
Uredništvo, ki je sprejelo to bedarijo, ni imelo nič skrbi za zdravje telesnih delov in s tem vsega telesa svojih čitateljev, sicer bi moralo na tako dražitev reagirati z nevednostjo rokopisa.

Kaj nam manj ugaaja? R. Perušek je ocenil pesmi N. Ostojića Nade i čeznuća. To ni hvalevredno, toda svojo napako je popravil in se je pod oceno podpisal; tudi v književnosti — in morda bolj kot drugod — so potrebna taka svarilna znamenja. Če ni stvar podpisana, jo moram prebrati, ker se morda le kaj naučim; tako pogledam samo podpis, vidim »R. Perušek« in potolažen obrnem. Zločinca se ni mogoče drugače varovati, kakor da ga poznaš. To nam torej ugaaja. Drugače pa je z njegovo estetično sodbo in nje utemeljevanjem. Če n. pr. piše: »Manj nam pa ugaajajo slavnostni spevi Nadbiskupu Stadlerju in Biskupu pjesniku dr. Ivanu Šariću, ki sta predstavitelja najtesnosrčnejše katoliške nestrpnosti,« nismo več zadovoljni, iz dveh razlogov. Prvič so tiste pesmi veliko slabše, nego sodi R. Perušek. In potem: naj gospod profesor verjame, da dobrota pesmi res ni odvisna od predmeta! Vse je mogoče dobro opevati! Najstrašnejši predmeti postanejo v pesmi lahko lepi, predstavljam si celo dobro pesem o književni mōki R. Peruška, toda pod najstrožjim pogojem, da je ne napiše sam.

Ocena. Dr. Šlebinger je napisal in v Matici izdal Slov. Bibliografijo, nehvaležno delo, katerega veliki kulturni pomen je pa že s tem dokazan, da ga k sreči niti desetina Matičinih članov ne bo prerezala in ki je posredno večje kulturne koristi kot ostale Matičine knjige. Tedaj pride nepodpisan ocenjevalec in oznanja: »Delo ga je stalo veliko truda, zato gre vsa čast njegovi marljivosti. Drugo vprašanje je seveda, ako je ta njegov trud in delo vsaj relativno v kakšnem sorazmerju z uspehom in priznanjem, ki naj je ima knjiga pri članih Slov. Matice... Kakšno lepo in koristno knjigo bi lahko dala Matica za te tisočake svojim članom! Ali je to ekonomija dela, ako resnično zmožen človek trati svoje moči in čas za nekaj, kar nima nikakega realnega pomena za znanstvo!« Tak resnično nezmožen človek, ki se niti podpisati ne zna, nima pravice soditi o pomenu ali brezpomembnosti Bibliografije za znanstvo.

Čista resnica. Dr. Ivan Lah je pisatelj in glavni urednik »Dneva«. Kot pisatelj je označil svojo drugo službo v simbolični črtici »Na cesti« takole: »Le pomislite: jaz sem hlapec. Služil sem pri gospodarju, ki je obdeloval polje s koruzo... Čista resnica. Imel sem sicer postati vzgojitelj — ampak če ne postaneš vzgojitelj, zakaj ne bi postal hlapec za koruzno polje? Vzgojiteljev je mnogo, zato je mnogo, dragi gospod, zato je mnogo slabih. Tudi hlapcev je mnogo, ampak vestnih malo. Toda vestnost je stvar, ki se pri hlapcu nikoli ne izplača, zato je tako. Vidite, moj gospodar je bil mogočen in bogat: kamor so nesle oči, povsod se je svetilo njegovo koruzno polje. Koruza sicer ni najboljšo žito — ampak če je je mnogo, ima svojo ceno. Pita se z njo sicer svinje, ampak s svinjami se goste ljudje...« Spoznanje je dobro, toda še bolje bi bilo, če se Lah vendarle odloči, da pusti eno službo ali drugo.

Nesreča. Hrvaške vstopnice za hrvaško opero so slednjič vendarle prišle v Ljubljano. In tedaj se je zgodila nesreča. Listi poročajo: »Občinstvo je blagajničarka prisililo, da prodaja pravkar došle vstopnice, in v par urah je bil ves parter in I. balkon za oba večera razprodan. Od razburjenja je blagajniška pomočnica zbolela.« Kdo bi si mislil? To tiho, skromno in v svojo neumnost vdano občinstvo se naenkrat zdrami, se izpremeni v tolpo nasilnežev in vlomilcev, obupno se bori za požirek umetnosti. Potem se zgodi nesreča in blagajniška pomočnica od razburjenja zbolí. Deželno gledališče zadevajo sploh same nesreče. Če se pomotoma zgodi, da igra kaj dobrega, tedaj ostane blagajničarka zdrava, toda razburi se občinstvo; razburi se, zbolí in gre v posteljo.

C. Corrot: Most v Nantesu.

E. Meissonier: Leta 1814.

Tizian: Kristusovo kronanje.
Monakovo.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

Društveno lastno premoženje znaša čez 600.000 K. Deležnikov je bilo koncem leta 1912. 2906 z 18.167 deleži, ki reprezentujejo jamstvene glavnice za 7.085.130 K.

registrovana zadruga z omejenim jamstvom

5%

sprejema in obrestuje hranilne vloge po

5%

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanjim vlagateljem so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecih) v tedenskih oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Načelstvo: Predsednik: **Andrej Kalan**, prelat in stolni kanonik v Ljubljani.

I. podpredsednik: **Ivan Sušnik**, stolni kanonik v Ljubljani.

Ustanovljena leta 1893.

II. podpredsednik: **Karol Pollak ml.**, tovarnar v Ljubljani.

Ustanovljena leta 1893.

Leposlovna knjižnica

prinaša prevode prvovrstnih leposlovnih del svetovnega slovstva kakor tudi najlepša originalna slovenska leposlovna dela. Ta zbirka je namenjena predvsem slovenskemu izobraženstvu. — Doslej so izšli naslednji zvezki:

- I. zvezek: Bourget, **Razporoka**. Roman. K 2.—, vez. K 3.—.
- II. zvezek: Turgenjev, **Stepni kralj Lear**. Povest. — Stepnjak, **Hiša ob Volgi**. K 1'20, vez. 2'20.
- III. zvezek: Prus (Aleks. Glowacki), **Straža**. Povest. K 2'40, vez. K 3'40.
- IV. zvezek: Dostojevskij, **Ponižani in razžaljeni**. Roman. K 3.—, vez. K 4'20.
- V. zvezek: Sevčenko, **Kobzar**. K 2'40, vez. K 3'60.
- VI. zvezek: Champol, **Mož Simone**. Roman. K 1'90, vez. K 3.—.
- VII. zvezek: Sevčenko, **Hajdamaki** (Kobzar II. del). K 1'50. (VI. in VII. zvezek skupno K 3'40, vez. K 4'50.)
- VIII. zvezek: Sheehan, **Dolina krvi**. Povest iz irskega življenja. K 4'20, vez. 5'80.
- IX. zvezek: Charles Dickens, **Povest o dveh mestih**. K 5'50, vez. K 6'50.
- X. zvezek: Finžgar Fr., **Pod svobodnim solncem**. I. knjiga K 3.—, vez. K 4.—.
- XI. zvezek: Finžgar Fr., **Pod svobodnim solncem**. II. knjiga K 3'80, vez. K 4'80.

Poleg te izhaja v zalogi „**Katol. Bukvarne**“

Zbirka slovenskih povesti ki prinaša najlepše pripovedne spise izključno samo naših slovenskih pripovednikov. Posamezni zvezek te zbirke, ki jo urejuje profesor Ivan Grafenauer, stane K —'60. — Dosledaj sta izšla dva zvezka.

- I. Ogrinec, **Vojnimir ali poganstvo in krst**. K —'60.
- II. Erjavec, **Hudo brezdno ali gozdarjev rejenec**. — **Ni vse zlato, kar se sveti**. — **Izgubljen mož itd.** K —'60.

V tisku: III. Vesele povesti: Fr. Jaklič, **Za možem**. — **V pustiv je šla**. — Jos. Jurčič, **Pravda med bratoma**.

Ta zbirka bo kakor nobena druga budila in gojila v našem ljudstvu veselje do dobrega berila.

Katoliška Bukvarna v Ljubljani.

TEODOR KORN

pokrivalec streh in klepar ter vpeljavec

Ljubljana ... vodovodov

Poljanska cesta št. 8, v lastni hiši

se priporoča p. a. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih kleparskih del ter pokrivanje streh z angleškimi, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem ETERNIT, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. - Poprave točno in cenno. - Proračuni brezplačno in poštino prosto.

Stavbno in pohištveno mizarstvo

Alojzj Trink

Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za izvršitev vsakovrstnih v njegovo stroko spadajočih del po primerno zmernih cenah in v solidni izvršitvi.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa do konca leta 1913	K 700,000.000.—
Obstojećih vlog	„ 43,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4 1/2 %

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih papirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične domače hranilnike.

Prodajalna Ratol. firkovnega društva v Ljubljani

— prej H. Ničman —

priporoča poleg raznih devocijonalij, šolskih in pisarniških potrebščin različne molitvenike, kakor: Dušni vodnik, Razlaga sv. maše, Jezus do-bri pastir, Večna molitev, Getzemani in Gol-gata, Pot v nebesa, Molite bratje, Šolski mo-litvenik, Večno življenje, Lepo življenje in srečna smrt, Marija Kraljica src, Sv. Anton, Tolažba dušam v vicah, Družbenik Marijin, Vodilo Ma-rijine družbe, razne brošure in podobice.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Generali)

priporoča svojo veliko zalogo vseh pisarniških in šol-skih potrebščin. — Najboljši pomnoževalni aparat ŠAPIROGRAF vedno v zalogi. — Vsi predmeti za ve-selice, kakor: zavitki z vlogami za srečolov, razgled-nice za šaljivo pošto, različni balončki, papirni servietti itd. v veliki izbiri. — Umetniške in druge razglednice.

Tovarniška zaloga papirja in šolskih zvezkov.

Solidna postrežba in zmerne cene. — Trgovci popust!